

DE AMICITIA CHRISTIANA

ET

DE CHARITATE DEI ET PROXIMI

TRACTATUS DUPLEX.

PROLOGUS IN UTRUMQUE TRACTATUM.

Quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum ^A et refrigerante charitate multorum ⁴³, vix aliquis in alio integritatem fidei experitur, vix invenitur dilectio, quæ non sit quæstuararia et venalis; communi malo condolui proponens mihi aliquid scriptitare secretius ad doctrinam et exercitium diligendi. Fodi ergo mihi fontem proprium, cui non communicet alienus. De diversis enim scriptoribus quasi flores excipiens, ut mellificarem mihi plurimum tam veterum quam modernorum sententiarum de amicitia et dilectione Dei ac proximi in unum compendiosæ lectionis involucrem coarctavi. Super quo conscientia meæ testimonio conglorians, thesauro, quem absconditum teneo, præfixi titulum hoc sigillo impressiore signatum: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi* ⁴⁴. Securius quidem mihi est opusculum præsens in sinu meo quasi sub modio claudere, quam exponere palpebris æmulum, et fasciculum quem inter ubera mea secretius tenere delectat ⁴⁵, transferre in theatrum et derisum. Scio siquidem, quod si libellus hic quandoque evaserit in publicum, statim grunniet æmulus, et labio virulento submurmurans compilationi ascribet, quod sententias veterum jam senio caligantes, vel ambigui intellectus intricacione perplexas studeo reducere ad evidentiam, et quæ situ et neglectu vetustatis obsoleverant, ferventiore studio digerantur in materiam virtutis, et in tractatum uberius gratiæ coalescant. Sicut enim in libro *Saturnalium* et in *Epistolis* Senecæ ad Lucilium sæpe legitur, apes imitari debemus, quæ floribus in varios succos mirabili artificio naturæ digestis, novum in eos saporem maximamque virtutem quadam sui spiritus proprietate transfundunt. Sicut refert Valerius Maximus, Curius Albinus hunc legendi fructum esse dicebat, ut lector æmuletur in-

genia veterum, et in proprium quandoque convertantur, quæ ab aliis bene dicta miratur. Item in libro *Saturnalium*, Afranius togatarum scriptor in ea togata, quæ Compitalia inscribitur, suis respondens detractoribus dicentibus eum in libro *Menandri*, non solum sententias, sed verba integra transsumpsisse: « Transsumpsi, inquit, sed ea quæ melius me posse invenire non credidi » Et in eodem: « Quis fraudi Virgilio vertat, si ab Homero multa mutuatus est, quæ jam negligentia et vetusta longiturnitas abolescit? » Et post pauca: « Denique in hoc ipso est commendandus, quia id quod apud cum alienum est, melius ibi quam ubi natum est, sonare miramur. Quæ ergo invidia est, si inter sarmenta sterilia de vite veteri plantata et guntur, quibus in ordinem complantatis uberius vineæ successio propagetur. Verbum poetæ est:

*Dixeris egregie notum si callida verbum
Tradiderit junctura novum* ⁴⁷.

Quid ergo æmulus detrahit et oblatrat, si sententias in sterili congerie, et neglectu vetustiore aqua enes explanet apertius diligentia modernorum; et quas nuper fastidiebat animus legentis, ornato elegantiore eductas nunc voto avidiore auditas appetat etiam delicatus. Quocirca jam per æmulum meum contra Opusculum præsens non sibilat lingua serpentis antiqui, os obstruatur obloquentis iniquæ, obturentur aures aspidis, et anticipet innocentia visus oculos basilisci. Gomor enim, quod colligo mihi, non ei communico; sed illis duntaxat, quibus data est *manifestatio Spiritus ad utilitatem* ⁴⁸, ut in simplicitate cordis hunc libellum familiaris, si velint, inspiciant, et si quid in eo inventiant scrupulosum, illud quæso, lima diligentiore complantent.

⁴³ Psal. 11. ⁴⁴ Matth. 24. ⁴⁵ Isa. 24. ⁴⁶ Cant. 1. ⁴⁷ Horat. *De art. poet.* v. 47. ⁴⁸ I Cor. 12.

TRACTATUS I.

DE AMICITIA CHRISTIANA.

CAP. I. Quæ sit vera amicitia.

Subsannabit aliquis, et arguet, quod senex ama-

toria ludam, qui jam delibor, et in membris meis responsum mortis accepi. Sed Michol irrideat au-

ditatem David saltantis⁴⁹; ego vero utinam cum David ludam, et vilior siam in oculis meis, quatenus cum eodem in Sion arcam fœderis introducam! Mihi tamen pro magno est, si vel paucos de massa universitatis eorum, qui sæculari amore abstracti et absorpti sunt, et oculis effossis, crinibusque abscissis in mola cum Samsone laborant⁵⁰, per hoc Opusculum ineant fœdus Jonathæ cum David⁵¹, qui in suavissimo amore Christi a tribulatione malorum et dolore respirent. Nimirum, ex quo Caleph adeptus est Hebron per Josue⁵² populus quiescit a præliis. Cessant enim tentationum pugnae, postquam contemplatio cordis se ad tractum amoris incipit exercere. Amoris siquidem campus latius patet, cæterisque affectibus animæ sinus diffusiores expandit. Amor enim est quædam vis appetitiva rerum, quas ex desiderio eligimus et amplectimur ad fruendum. Amor autem etiam in brutis animalibus, quæ a ratione aliena sunt, suos frequenter appetitus exercet. Et licet frui spiritualiter in his quæ ad Deum sunt, pertinere dicatur; Paulus tamen frui verbo aliter utitur. Nam ad Philemonem scribens dicit: *Ut te frater fruar in Domino, refice in Deo viscera mea*⁵³. Sane dilectio ex certo animi iudicio vires capit; amicitia vero ex quodam usu diligendi cum electione rei, quæ diligenda est, et deliberatione procedit. Teste autem Tullio, amicitia est rerum humanarum et divinarum cum benevolentia et charitate summa consensus; per charitatem forte mentis affectum intelligens, et per benevolentiam mutui obsequii effectum. Quod ethnicus hic nomine charitatis eam intellexerit, quæ omnium mater est radixque virtutum, verisimile non videtur; sed eam mentis affectionem, propter quam amicos nostros charos appellare solemus. Quidam philosophi amicitiam inter summas perpetuasque virtutes collocasse leguntur, quos Salomon videtur in Proverbiis imitari; dicit enim: *Omni tempore diligit qui amicus est*⁵⁴. Unde beatus Hieronymus⁵⁵: Amicitia, inquit, quæ desinere potest, nunquam vera fuit. Ideo, qui læsus desinit diligere quem amaverat, amicus in veritate non fuit. Ille nimirum longe est a lege amicitia alienus, qui sic hodie amat, ut cras oderit; sic omni homini amicus, ut nemini fidus; hodie laudans, cras vituperans; hodie blandiens, cras mordens; hodie promptus ad oscula, cras ad opprobria, cuius amicitia leviter comparatur, et levi exsufflatur offensa. Vera denique amicitia in se solida est, et in omnibus amici necessitatibus ad omnem compassionem et tolerantiam se conquadrans gravius ex amici passione affligitur, quam ex passione amicus. Vide Apostolum⁵⁶ qualiter confirmatur infirmis, scandalizatis couritur, et est illi tristitia magna pro fratribus suis, et dolor continuus cordi

A ejus. Vere amicus erat, nunc ut Magister corripiens, nunc timens ne sensus eorum corrumpantur, nunc eos cum dolore ad lacrymas et ad penitentiam provocans, nunc eos, qui non egerant penitentiam, lugens

CAP. II. Quoa omni raræ fuerint amicitia.

Refert Tullius⁵⁷ vix tria vel quatuor amicorum paria in tot retro sæculis existisse. Sed nemo miretur inter infideles populos raros fuisse veræ amicitia professores. Illum enim ignorabant qui charitas est, qui amor est, cuius *charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*⁵⁸. Verum ut vox Iurituris audita est in terra nostra⁵⁹, vox annuntiantis pacem, annuntiantis amicitia veritatem atque dicentis: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*⁶⁰, multa millia hominum amicitias contraxere veraces, diligentes se invicem honestius, verius, certius, prudentius et fortius quam Pylades et Orestes. Nonne inter eos rerum divinarum et humanarum erat cum charitate et benevolentia summa consensus, de quibus scriptum est: *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una, nec quisquam aliquid suum esse dicebat; sed erant illis omnia communia*⁶¹. Cæterum, postquam Veritas protestata est, quia *maiores dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*⁶², paritas amicorum multiplicata est super numerum. Quot enim non solum jacturam rei familiaris pro fratribus suis in Christo passi sunt; sed etiam cruciatus corporis gratanter amplectentes, pro amicis suis animas posuerunt?

CAP. III. Quam dulcis et quam fructuosa sit amicitia.

In rebus humanis nihil dulcius amicitia invenitur, nihil sanctius appetitur, nihil fructuosius custoditur; habet enim fructum vitæ quæ nunc est et futuræ. Ipsa propria suavitate virtutes alias condit, adversa temperat, prospera componit, tristitiaque jucundat. Homo sine amico non habet, cui vitam et affectus suos communique, cui conscientia suæ sinum aperiat, cui ad solatium suum aliquid de molestiis terrentibus evaporet. Solus est, qui sine amico est. Vere dicitur solus, *quia si ceciderit, non habet sublevantem*⁶³. E diverso quanta est jucunditas, quanta securitas, habere cum quo loquaris, ut tecum, cui cordis tui secreta committere audeas, quem in secretioribus tuis habeas ut te ipsum, cui plena securitate reveles, quantum in studiis spiritualibus a te ipso defeceris aut profeceris apud Deum. Quid denique desiderabilius aut dulcius, quam ut duorum tanta sit unio animorum, quod cum alter corripiatur ab altero vel laudetur, nulla interveniat ira, nulla seditio, nulla inter eos formido criminis, adulationisve suspicio? *Amicus, ait Sapiens, est me-*

⁴⁹ II Reg. 6. ⁵⁰ Jud. 16. ⁵¹ I Reg. 18. ⁵² Cap. 13. ⁵³ Philem. v. 20. ⁵⁴ Prov. 17. ⁵⁵ Epist. 41 ad Ruffin. ⁵⁶ Rom. 9. ⁵⁷ Cic. l. 1 De amicitia. ⁵⁸ Rom. 5. ⁵⁹ Cant. 2. ⁶⁰ Joan. 15. ⁶¹ Act. 4. ⁶² Joan. 15. ⁶³ Eccl. 4.

dicamentum vite ⁶⁶. « Optima enim medicina est homini homo, qui ejus remediatur adversis, qui ejus condescendit incommodis, qui gravia levigat, qui amici onera quasi juncto humero simul portat. Nec enim verus amicus impatientius propriam injuriam susinet, quam amici. Verbum philosophi ⁶⁷ est : Non aqua, non igne, non aere pluries utimur, quam amico. In omni actu, in omni studio, in rebus certis, in dubiis, in omni eventu, in secreto, in publico, in omni consultatione, domi et foris : et ut multa paucis includam, in omnibus, quæ ad divina pertinent et humana, gratia se diligentium mutuo utilis invenitur. Audi Tullium : « Tanta est, inquit, amicitie virtus, quod ejus beneficio absentes amici sibi præsentibus assistunt, egentes abundant, valent imbecilles, et quod mirabilius est, mortui vivunt. » Demum amicitia est divitibus pro gloria, pro censu pauperibus; exsulibus pro patria, imbecilibus pro virtute, pro medicina ægroto, mortuis pro vita. Et sicut idem Tullius aiebat : « Solem videntur de mundo tollere, qui de vita hominum amicitiam tollunt. » — « Amicitia, inquit idem, quædam est vita hominum, sine qua nullum est humanæ vite solatium. » Amicitia quidam gradus est hominibus ad Deum. Dilectione enim mediante, homo Deo approximat, dum ex hominis amico Dei amicus efficitur. Audi Deum ad homines loquentem, quos in proximi dilectione firmaverat et dicentem : *Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis* ⁶⁷. Quæ omnia, sicut plerique sancti asserunt, in Dei proxime dilectione consistunt.

CAP. IV. Quod in vera amicitia nihil est cupiditatis vel inhonestatis.

Illud autem sciendum, quod in amicitia vera nihil est inhonestum, nihil simulatorium, nihil lucri temporalis, aut ipsius gloriæ venativum. Non enim amor ille nomine vel honore amicitie dignus est, qui alicujus mundanæ utilitatis obtentu contrahitur. Amicitia siquidem ipsa sui causa est, ipsa sibi merces, et longe infra fines amicitie amor ille subsistit, quam expectatio ambitiosa, vel spes quæstuarie antecedit. Fons sane et origo amicitie amor est, et quasi genus ad speciem; nam cum amor sæpe sine amicitia sit amicitia nunquam sine amore consistit. Amor itaque, quandoque ex nature instinctu, quandoque ex motu carnali, quandoque ex officio causam recipit, quandoque vero ex ratione sola, plerumque etiam ex ratione et affectione procedit.

CAP. V. De naturali amore.

Natura amicitie originem modumque præscribit. Per hanc mater diligit filium; per hanc gallina colligit pullos suos et confirmatur infirmis ⁶⁸, ursa

etiam catulis suis immurmurat ⁶⁹; aquila quoque volitat super pullos suos, portans eos in humeris suis ⁷⁰. *Sed et lamie nudaverunt mammas suas, lactaverunt catulos suos* ⁷¹. Amor induxit Jacob, ut plangeret filium suum Joseph. Naturali amore impulsus est David plangere filium parricidam, et dicebat : *Absalon fili mi, fili mi Absalon, quis mihi det, ut moriar pro te, fili mi Absalon* ⁷²? Porro naturalis amicitie modestie legem sæpe transgreditur, Dei et salutis suæ obliviscens ex nimia teneritudine et affectione parentum. Ex officio contrahitur amicitia, dum ratione dati et accepti mutua inter amicos gratia coalescit. Sed timeat quisquis vere amicitie professor est, ne sub liberalitatis obtentu venenum amicitie venalis obrepit. Sane pura et sola ratio amicitie causam præstat, cum aliquos divina potius auctoritate, quam proprio affectu diligimus. Sic enim non solum pacificos, sed etiam dyscolos et perversos, qui nobis sunt oneri et labori pro Christo, qui dicit : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos* ⁷³, brachiis sinceræ dilectionis in Christo amplectimur, eisque sine omni fictione consulimus, condescendimus afflictis, et eorum onera compassionis humero supportamus. Ex ratione simul et affectu amicitia generatur, ut cum aliquis, quem nobis dicat ratio diligendi, se propria virtute amabilem reddit, ut amor, qui ex ratione castus est, ex affectione sit dulcis. Hunc vero amorem divinæ moderatæ dispensatio introduxit, præcipiens homini, ut sic diligeret proximum, sicut diligebat se ipsum. Unde quia in hoc effrenis et præceps erat humana voluntas, Deus ei frenum imposuit, et ne ei liberum esset extra modestie limites evagari, eum quem habebat ad se coarctavit, et affectum ipsum dilectioni proximi proportionem commensurabili coarctavit : *Dilige proximum tuum, inquit, sicut te ipsum* ⁷⁴. Credo, quod te ipsum diligas, si tamen diligis Deum. Vide ergo, si hujus dilectionis, qua te ipsum diligis, putas mercedem aliquam exigendam : profecto nequaquam. Quisquis enim per se sibi charus est; nec aliena, nec intrinseca ope indiget, ut ad se diligendum vehementius excitetur. Ut ergo alium æque ut te ipsum diligas, necesse est ut in ipsum transfundas illum, quem habes ad te, dilectionis affectum, ut sit tibi quasi alter tu. Nec de hujusmodi amicitia fructus quærat exterior, cum ipsa sit *charitas, quæ nunquam excidit* ⁷⁵, cujus fructus gaudium est, et pax in Spiritu sancto. Hunc fructum insinuans Veritas in Evangelio dicit : *Posui vos, ut equalis, et fructum offeratis, fructus vero ves: er maneat* ⁷⁶.

CAP. VI. De carnali amore.

Sane amor ex carne proveniens sequitur aures et oculos suos per varia fornicantes, atque per eorum aditus usque ad ipsam mentem rerum concupiscibilium imaginem introducit. Sic more meretricio

⁶⁶ Eccli. 6. ⁶⁷ Aug. lib. *De amicit.* c. 5. ⁶⁸ Cic. *De amicit.* ⁶⁹ Joan. 15. ⁷⁰ Matth. 23. ⁷¹ Prov. 7. ⁷² Deut. 32. ⁷³ Thren. 4. ⁷⁴ II Reg. 18. ⁷⁵ Matth. 22. ⁷⁶ Ibid. ⁷⁷ I Cor. 13. ⁷⁸ Joan. 15.

divaricat pedes suos omniumque spirituum immun-
dorum spurcitæ se exponit, productionis vitæ sibi
spatium pollicetur. Contemnit terribilia Dei judi-
cia, et hoc solum vitæ suæ ascribit, quod indulget
extraordinariæ voluptati. Sicque animus aspectibus
impudicis, verbis et nutibus, et obsequiis illæctus
et attractus, in malum miserabiliter captivatur;
dumque duæ mentes quodam fœdere fœdo in una
voluntate conflantur, quod odibilis est Deo et
animæ perniciosius operantes, se infelices omnia
lege amicitia facere arbitrantur. Porro hæc amici-
tia nec ex deliberatione initur, nec probatur judicio,
nec ratione regitur; sed sequens vagæ affectionis
impetum, per illicita indiscrete raptatur: nimirum
nec modum tenens, nec serviens honestati, nec in-
ter commoda et damnosa discernens. Spiritu siqui-
dem vertiginis ducitur, et effrenis concupiscentiæ
flammis exæstuans quasi quibusdam interioribus
fortis agitatur. Hæc autem spuria et degenerans
amicitia, quam scilicet libido contaminat, vel alte-
rius pestis reatus incestat, delectabilis quidem ad
tempus, sed perpetuo exitiales experitur affectus.
Cito enim præterit quod delectat et permanet sine
fine quod cruciat. Honestas ergo et casta contra-
hatur amicitia; in hac enim omnia secunda sunt, dul-
cia, pacifica, suavia et jucunda.

CAP. VII. *Non esse amicitiam veram, si sit quæ-
stuaris.*

Amicitia, quam immunda cupiditas introducit,
fraudulenta est: nihil certum, nihil securum aut
stabile habet. Bona hominis amat, non hominem;
amorem metitur ex quæstu. Fortunam votis ample-
ctitur, non personam, juxta illud:

*Non est personæ, sed prosperitatis amicus,
Quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat*

Teste sacra Scriptura: *Est amicus secundum tem-
pus, et non permanebit in die tribulationis*⁷⁷. Mer-
calis est hæc amicitia, quæ quanto accedentibus
consentanea est cupiditati, tanto longius est ab
amicitiæ palatio relegata. Licet enim amicitia cul-
toribus plurimæ commoditates ex ipsa soleant ob-
venire, vera tamen amicitia in se ipsa fructus
suos constituit, omnemque spem futuri obventus
mera liberalitate præcurrit. A beneficiis siquidem,
quibus Berzelai Galaadites David fugientem a facie
Absalon benigne recepit, fovit et inter amicos
præcipuos numeravit⁷⁸, nemo credit eorum ami-
citiam habuisse initium; sed causam præstitisse
impensæ humanitati amicitia prævenientis affec-
tum. Notum quidem est, quod rex illius ope non
egnit; cumque vir ille opulentissimus esset, nullam
a rege retributionem propter hoc expectaverat.
Unde cum ei divitias et delicias totius civitatis
offerret, ille nihil suscipere acquivit. Sic et illud
venerabile fœdus inter David et Jonatham⁷⁹ non
terrenæ utilitatis expectatio, sed approbatæ vir-

A
luta contemplatio consecravit. Emergit tamen alte-
rius utrobique profectus, ut vita unius alterius
custodiretur industria, et unius beneficii alterius
posteritas minime deleteretur. Non est ergo amicitia
in quæstu, nec in assentatione, sed in veritate et
fide. Audi B. Ambrosium⁸⁰: Non est, inquit, ami-
citia vectigalis, sed liberalis. Virtus enim est, et
non quæstus; non pecunia conciliatur, sed gratia:
nec licitatione pretiorum, sed concertatione mutæ
benevolentia gignitur et fovetur. Est autem ami-
citiæ suavissimus fomes sinceritas affectionum,
mutua obsequela, rerum honestarum crebra col-
latio, paritas voluntatum, jugis et inviolabilis
fides. Certe Chusi Arachites⁸¹ amicitiam David
tanta fide studuit extollere et fovere, ut sollicitu-
dinem securitati præferret, mortis pericula et la-
bores gaudio et quieti, præeligens amici commu-
nicare doloribus quam honoribus homicidæ. Ver-
bum Ethai Geibæi erat⁸² (cum fugeret David nullis
pedibus de Jerusalem, a facie Absalon, et diceret
ei David, ut reverteretur): *Vixit Dominus, nec in vita,
nec in morte derelinquam te.*

CAP. VIII. *Quod amicitia quædam commendetur, quæ-
dam reprobetur.*

Amori, qui ex concupiscentia carnis, aut ex
superbia vitæ causam et originem trahit, plurimum
affinis est amor mundi, qui totus de sola vanitate
nititur juxta illud: *Filii hominum usquequo gravi
corde, ut quid diligitis vanitatem, et queritis menda-
cium*⁸³? Sunt etiam amores, qui si ordinati fue-
rint approbantur, videlicet, socialis, fraternus, et
conjugalis. Socialis, ut inter David et Jonatham.
Hujus amoris affectio David urgebat ad planctum,
ut diceret: *Doleo super te, frater mi Jonatha, de-
core nimis et amabilis super amorem mulierum. Sicut
mater unicum amat filium suum, ita ego te dilige-
bam*⁸⁴. Frater et soror dulcissimi amoris vicissi-
tudinem in se gerunt, ac mutuos et indivisos affec-
tus consensu mutua voluntatis enutrient. Sponsus
et sponsa domesticis affectionibus indissolubili fœ-
dere pudicitiam fidei conjugalis observant. Notan-
dum vero quamdam amicitiam initialem esse, de
qua B. Augustinus⁸⁵ scribit, eamque describit:
colloqui scilicet, atque corridere amico, benevole
obsequi, simul et legere et conferre, dissentire
inter se sine odio, sicut dissentit aliquis a se ipso,
desiderare absentes cum molestia, venientes cum
lætitia suscipere, reamare amantem, præsentem
defendere, excusare absentes, dentem detractio-
num retundere, atque omnibus modis fervorem
intimæ dilectionis fideliter exhibere. Porro B. Au-
gustinus quasdam hic teneræ dilectionis propri-
tates insinuat cui boni et mali plerumque commu-
nicant; nam illa, de qua loquimur, amicitia inter
bonos tantum oriri solet, inter meliores proficere,
inter optimos consummari.

⁷⁷ Eccli. 6. ⁷⁸ Reg. 17. ⁷⁹ I Reg. 18. ⁸⁰ Lib. III Officior. ⁸¹ II Reg. 15. ⁸² Ibid. ⁸³ Psal. 4. ⁸⁴ II
Reg. 1. ⁸⁵ De amicitia.

CAP. IX. *De origine amicitiae.*

Denique si amicitiae inspiciamus originem, a summa natura, quae Deus est, suam traxit essentialiam. Deus equidem mentibus humanis primos amicitiae impressit affectus; auxerunt eam usus et experientia: ipsam demum legis ordinavit auctoritas. Deus siquidem, summe bonus, summæ pietatis, potens, sibi in sua beatitudinis nec cœlo, nec terra, nec angelo, nec homine indigebat. Ejus nimirum sufficientiam omnis creatura protestatur, et dicit: *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*⁶⁶. Ipse omnium existentium causa, sentientium vita, intelligentium sapientia, amor et gloria angelorum, dignatus est hominem ad se amandum allicere, et ipsum per hæc invisibilia ad appetitum suorum invisibilium invitare. Unde non solum quatuor elementis, sed omnibus etiam creaturis quoddam amicitiae vinculum æterna ratione præscripsit. Bona enim non essent, nisi mutuo sibi quodam amicabilem fœdere consentirent. Legimus enim, quod *vidit Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona*⁶⁷. Bona siquidem sunt, in quantum a Deo sunt; pulchra sunt, in quantum quælibet pars suo congruit universo; ordinata vero sunt, in quantum unaquæque res in hac universitate congruum sibi locum, tempus etiam sortitur et modum. Locum, quia angeli obtinuerunt cœlum, irrationalia solum, homo melius paradisum. Tempus, quia angeli in uno et eodem tempore facti sunt, homines diversis temporibus creati sunt, et quantum ad animam semper erunt; irrationalia vero, nec simul facta sunt, nec semper erunt. Cæterum rationabili creaturæ Deus hunc indixit modum, ut si justa est, beatitudinis particeps fiat; si iniqua est, æternæ damnationi subiaceat. Irrationabili et sensibili creaturæ hic a Deo præfixus est modus, ut quia nec beata, nec misera esse potest, vel prædestinatorum saluti subserviat, vel infelicitatem accumularet præcitorum. Ideo provide Sapiens: *Ignis et ferrum, lac et panis, et mel, botrus uvæ, oleum et vestimentum; sicut hæc omnia sanctis in bonum, ita impiis convertuntur in malum*⁶⁸. Sic Deus, cui est summum bonum immutabilem esse, et cui est semper idem esse, dicente Propheta: *Tu semper idem ipse es*⁶⁹, sic ordinat creaturas, ut singula naturam habeant, qua bona sunt, speciem qua pulchra sunt, usum, per quem bene ordinata rationabili creaturæ proficiunt. In hoc autem vehementer admiranda et prædicanda est sapientia Creatoris, quia cum nihil fecerit malum, ipse tamen mala nostra sic ordinat et disponit, ut nobis nocenda non noceant, sed ad correctionem, vel ultionem nobis proposita proficiant ad salutem, maxime his qui diligunt Deum. *Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum*⁷⁰. Ipse ergo

A incommutabiliter bonus et beatus solam irrationalibilem creaturam providit, et voluit suæ beatitudinis esse capacem, ut idonea sit ei adhærere diligendo et sperando, cujus imago est, et omnia desiderabilia sua in ejus notitiam et obsequium jactare quam nosse, vivere, cui servire regnare est.

CAP. X. *Quatenus dilectio prius deformata peccato, postea reformata est.*

Demum per eorum prævaricationem refrigerante charitate, cupiditas subintravit, quæ bona propria communibus præferens, suspiciones, æmulationes, contentiones et odia introduxit. Imago tamen Creatoris, licet in homine sit corrupta, non est prorsus abolita, propterea memoriam habet oblivioni obnoxiam; scientiam vero sed errori obiectam; amorem quoque, sed pronum ad cupiditatem. Cælesti siquidem justitiæ congruebat, ut quia libero abusus arbitrio amorem suum a vero et incommutabili bono ad bonum fallax et transitorium deflexerat, similitudinem Dei sibi per rapinam usurpans, adjiceretur similitudini jumentorum. Ideo enim *homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus jumentis insipientibus, et similis factus est illis*⁷¹. Sic profectum insolenter appetens decidit in defectum, et præsumens Deo esse similior, ei dissimilis factus et Deum perdidit et se ipsum. Nulla tamen prævaricatio ita imaginem Dei potuit abolere quin habeat in se qualitercunque beatæ Trinitatis imaginem. Anima enim hominis sui reminiscitur, eamque cognoscit, se diligit, et sicut scientiæ suæ reminiscitur, eamque cognoscit et diligit, cujus etiam dilectionem, ac memoriam suam diligit et reminiscitur ac utramque cognoscit, ut videas quasi in una substantia animæ unitatem, et in tribus, scientia scilicet, et memoria, et amore, in quibus est animæ substantia, videre est Trinitatis imaginem. Propterea credimus dixisse Psalmistam: *Verumtamen in imagine pertransit homo, sed et frustra conturbatur*⁷²; insinuans non deesse imaginem Dei ex natura, sed inesse corruptionem ex culpa. Memoriam enim corrumpit oblivio, scientia obnubilatur errore, amor cupiditate degenerat. Sane soluto per Jesum Christum Salvatorem nostrum debito prævaricationis antiquæ, deletio chirographo mortis, cujus obligatio nos tenebat astrictos, triumphatis etiam principibus et potestatibus, quibus nos addixerat divina sententia, cœpit humana memoria reparari per sacrum eloquium, scientia restitui per fidei sacramentum, amor etiam reservare, per illius, quam Christus in cruce nobis exhibuit, charitatis exemplum. Erit autem reformatio hujus imaginis plena, ubi memoriam non interpolabit oblivio, non obnubilabit scientia errore, nec amorem Dei rei alienæ cupiditas depravabit. In patria hæc erunt, ubi nullus erit locus oblivioni viventibus in æternitate, nulla cupiditatis titillatio absorptis a charitate: ibi erit summa pax.

⁶⁶ Psal. 45. ⁶⁷ Gen. 1 ⁶⁸ Eccli. 59. ⁶⁹ Psal. 101.⁷⁰ Rom. 8. ⁷¹ Psal. 48. ⁷² Psal. 38.

plena requies, æterna felicitas, felix et jucunda, indeficiensque tranquillitas. Interim ad amicitiam revertentes dicimus, quod amicitia oritur, conservatur atque perficitur inter eos duntaxat, qui *sobrie, et juste, et pie vivunt in hoc sæculo* ⁹³, nihil inhonestum volentes petere vel præstare, nihil agere vel sentire, aut consentire, quod displicere Deo, vel in animæ discrimen, vel commune incommodum sentiantur redundare. Et in hoc quorundam sententia reprobat, qui contra fidem, aut honestatem, seu contra rempub. bonumve commune amicitiam existimant ineundam. Certe servi regis Saul fidem domino suo laudabiliter servaverunt nolentes parere atrocitati ejus in effusione sanguinis sacerdotum, quam Doeg Idamæus ⁹⁴, qui ejusdem sacrilegii malitia se ad imperium domini sui pariter inquinavit. Jonadab, amicus Amnon, consilio suo suggerens et procurans illius incestum, dum ad turpitudinem obsequium præstitit, crudeliter amicitias legem violavit ⁹⁵. Patet amicos Absalon sceleratos fuisse amicitiaz transgressores, qui in regem suum et regnum prælia excitantes cum Absalon perduellionis flagitium incurrerunt ⁹⁶. Erubescant itaque veræ nomen amicitiaz prosteri, qui eam vitiorum assensu vel cooperatione contaminant, et honestatis vocabulo abutentes mutæ gloriam amicitiaz sibi sacrilega præsumptione usurpant. Porro qui non amat, amicus non est. Ille autem non amat, qui amat iniquitatem; imo illam procul dubio animam odit, cujus amat iniquitatem ⁹⁷, et ita, neque alterius amat animam, neque suam.

CAP. XI. Quod omnes virtutes animæ ex dilectione dulcescant.

Tria sunt, quibus Deo spiritualiter adhaeremus; memoria, scientia et voluntas. Memoria quippe quodammo do cujusdam æternitatis capax est, scientia notitiæ, voluntas amoris. In his tribus primus homo Deum in memoria tenebat sine oblivione, scientia cognoscebat sine errore, amore affectabat sine alterius rei cupiditate: cumque in his tribus esset homo beatus, in tertio tamen, id est in amore Creatori suo tanto familiarius adhærebat, quanto dulcius gustabat quam suavis sit Deus ⁹⁸. Quanto nimirum major summi boni dilectio, tanto suavior in ea est delectatio, et tanto plenior beatitudo. Licet enim memoria multa præterita retineat, licet scientia profundissima percipiat, nulla tamen delectatio ibi est, nisi se dulcedo amoris infundat. In rebus itaque ratione utentibus Deus ordinat memoriam, scientiam et amorem; ut amor ex memoria et scientia convalescat, et illa duo in amore dulcescant. Ex his formatur et firmatur in hominibus quibusdam affectus in Deum, et in se quædam blanda et socialis communio voluntatum. Denique in creatione hominis sædus et vinculum sociale specialiter com-

mendatur. *Non est, inquit Deus, bonum hominem esse solum; faciamus ei adjutorium simile sibi* ⁹⁹. Et ad majus et expressius unionis indicium unius substantiam de alterius substantia propagavit. Ideo etiam de latere Adæ socia ejus assumpta est, ut qui collaterales erant essentia, essent vita et moribus cœquales. Sic natura primitivos amoris affectus in hominum cordibus exaravit, quos sensus interlic postea quodam diligendi usu quasi quodam gustu dulcissimæ suavitatis adauxit.

CAP. XII. De dilectione amici, et quæ eam impediunt.

In contractu amicitiaz multa veniunt, ex quibus formatur amicitia, et firmatur, atque continuum in se recipit incrementum ¹⁰⁰. Cum enim amicum talem esse oporteat, cui cor tuum, et omnia cordis arcana committas, prius eligendus est, deinde probandus, denique admittendus, demum summa tractandus reverentia et continua devotione colendus. Ut autem in amicitia universa ordinate procedant, in Deo primitus, velut in fundamenta dilectionis primitivæ consecrentur, postea vero electione, probatione, consensu etiam et jugi familiaritate amicitia foveatur, ut sit in ea non solum stabilitatis, sed quoddam æternitatis exemplar. Sic ergo tu illius, et ille tuus sit, ut nec in spiritualibus, nec in corporalibus inter vos aliqua obrepat animorum, sententiarum, affectuum, verborumve dissensio. Amicitiam enim firmant atque perficiunt electio, probatio, admissio, rerum divinarum et humanarum cum benevolentia et charitate plena consensio. Ad electionem autem pertinet, ut nullus in amicitia eligatur, cujus opinio alicujus criminis enormitate laboret. Poterit tamen eligi et admitti, si alias sit commendabilis vita, et facile sanari valeat a vitio, cujus nævus mores ejus commendabiles decolorat. Sunt autem quatuor vitia, quibus præclarus honor amicitiaz sæpius offuscatur. Hæc sunt iracundia, instabilitas, suspicio atque garrulitas. Sacra Scriptura de iracundo dicit: *Noli esse amicus homini iracundo* ¹. Ira enim furor brevis est. Unde et eadem Scriptura subjungit: *Ne ambules cum homine furioso* ². Item Salomon: *Ira, inquit, in sinu stulti requiescit* ³. Et in Ecclesiastico: *Est amicus, qui odium et rixam, et contumacia deudabit* ⁴. Verum quidam ex propriæ complexionis naturali conditione iracundi sunt; sui tamen motum animi usque ad ea quæ, testimonio Scripturæ, dissolvunt amicitiam, procedere non permittunt. Tales quandiu certa est eorum affectio patienter expedit tolerare, et excessum verbi et operis blande corrigendo, et benigne docendo vel dissimulare patienter, vel amicaliter indulgere. Ex vitio iracundiæ solent quinque vitia, quorum singulis amicitia sæpe dissolvitur, quasi quinque hydræ capita pullulare. Hæc sunt convicium, improprium, superbia, revelatio secreti, et plaga dolosa ⁵. Audi non mea sed sacre Scripturæ verba

⁹³ Tit. 2. ⁹⁴ I Reg. 22. ⁹⁵ II Reg. 15. ⁹⁶ II Reg. 15 et 16. ⁹⁷ Psal. 10. ⁹⁸ Psal. 33. ⁹⁹ Gen. 2.
¹⁰⁰ Aug. De amicitia, c. 12. ¹ Prov. 22. ² Ibid. ³ Eccle. 7. ⁴ Eccli. 6. ⁵ Eccli. 22.

dicentis : *Qui conviciatur amico, dissolvit amicitiam* ⁶. Verumtamen si amicus aliqua subreptione præventus verbum aliquod triste protulerit, si consilium suum tuo prætulit, in his et consimilibus amicitiam dissolvi non expedit. Est enim adhuc, sicut idem Sapientis ait : *Concordia ad amicum, excepto consilio, improprio, superbia, mysterii revelatione, et plaga dolosa* ⁶. Idem autem convicium vulnerat charitatem, quia quidquid, ira instigante, aliquis dixerit in amicum, verum æstimatur ab aliis, eo quod prolatum sit a consilio secretorum. Improprium vero detestabile est; cum quis, scilicet, falsa obiciens perfundit confusibili rubore innocentis faciem, gravans ejus opinionem exterius, et interius vulnerans charitatem. Superbia humilitati inimica est, eo potissime detestanda, quia remedium pœnitendi, aut humilitatem constituendi excludens reddit hominem audacem ad injurias, ad correctionem et consilium contumacem. Denique mysterii vel secreti revelatio execrabilis est. Quidquid inter amicos erat amoris aut gratiæ impudenter evacuans, et omnia felle amaritudinis, et odii, atque indignationis aspergens. Ideo Sapientis dicit : *Qui denudat arcana amici, perdit fidem* ⁷. Et paulo post : *Amici mysteria denudare desperat'o est animæ infelicis* ⁸; redintegratio enim amicitiae desperanda est in eo, qui primam fidem irritam fecit, et revelando, quæ sibi commissa fuerunt, tanquam Deo, universa turbavit. Plaga dolosa morsus est serpentis et aspidis. Verbum enim Salomonis est : *Si mordet serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui detrahit in occulto* ⁹.

CAP. XIII. *Exempla eorum quæ amicitiam impediunt.*

Et ut de convicio et improprio, atque cæteris subjiciamus exempla, recolamus quod cum Semei consecraretur conviciis David a facie Absalonis fugientem ¹⁰, inter verba David testamentaria Semei mortis supplicio sententia cœlestis addixit. Exemplum de pœna improprii habes, quod cum Nabal Carmelus improprierasset sancto David, quod esset servus et fugitivus, idem Nabal a Domino percussus interiit ¹¹. Pœnam superbiæ habemus in Amon, filio Naas regis filiorum Ammonitarum ¹². Cum enim rex David diu cum rege Naas amicitiam coluisset, et eo mortuo filio ejus Amon foedus amicitiae obtulisset, ille superbus et ingratus amico contumeliam adjecit contemptui; in cujus criminis ultionem David eum, et populum ejus, urbes etiam ipsius igne et gladio devastavit ¹³. De revelatione secreti exemplum habemus in Achitophel, qui consentiens filio parricidæ, cum ei patris sui David prodidisset consilium, dignum flagitio prodicionis finem imponens laqueo se suspendit ¹⁴. De veneno detractionis exemplum

A habemus in Maria sorore Moysi, quæ dum fratri suo præsumptuose objurgando detraxit, Deus lepra percussam, et a castris ejectam septem diebus a populi communione præcidit ¹⁵. Non solum iracundi, sed etiam instabiles et suspiciosi debent esse ab electione amicitiae alieni. Cum enim magnus sit amicitiae fructus securitas, qua te credis et committis amico, quomodo potes esse de illius amore securus, qui circumfertur omni vento, qui Protei vultus tota die induit, et in eadem voluntate vel etiam ad modicum non subsistit. Suspiciosi quoque longe sunt ab electione amicitiae relegandi. Nihil enim amicitiae magis congruit, quam quædam pax, et quieta tranquillitas cordis; suspiciosum autem semper curiositas inquietat, timoris stimulos suggerit, et multiplicem turbationis materiam subministrat. Si enim amicum viderit alii secretius colloquentem, prodicionem putat; si amicum viderit se alii benevolam et jucundam exhibentem, se contemni existimat, correctionem amici interpretatur odium, laudem vero irrisionem. Sic in omnibus perversus est universa pervertens. Linguosos ad amicitiae secreta non arbitror eligendos. *Vir enim linguosus non dirigetur in terra* ¹⁶. Et testimonio Sapientis ¹⁷, si videris hominem promptulum ad loquendum, non plus de ipso sperare poteris, quam de stulto. Talem itaque tibi eligas in amicum, qui tuis moribus, et tuæ conveniat honestati. Nam, teste B. Ambrosio ¹⁸, inter dispares mores amicitia esse non potest. Licet autem iracundia, instabilitas, suspicio et verborum frequenter soleant electionem amicitiae impedire, mihi tamen videtur non esse ab hac electione amicitiae repellendos ¹⁹, qui patientia reprimunt iracundiam, levitatem debita gravitate coercent, qui vera dilectione suspiciones evacuant; et istos probatiores crediderim, et potius ad amicitiam eligendos, tantoque devotius amplectendos quanto fortius cohibent vitia virtutibus, et pugnantibus contra se voluntatibus propriis dominantur

CAP. XIV. *De fide amicitiae, et quæ in amico diligenda sint.*

Probatur amicitia fide, intentione, discretionem, patientia. Fide, per quam te et tua omnia ei quem diligis sine omni suspicione committas ²⁰. Intentione, ut nihil ex amicitia, nisi Deus et naturale bonum, cujus ipse est auctor, expectetur. Discretionem, quid amico præstandum sit, in quibus etiam pro amico tristandum, vel in quibus congratulandum; vel in quibus denique corripiendus sit, aut etiam in quibus et qualiter tolerandus diligenti cautela et exquisita examinatione disquiras. Patientia etiam in amicitia maximum locum tenet, ipsa enim custos amicitiae et nutritrix est. In latis ipsa

⁶ Eccli. ⁶ Ibid. ⁷ Eccli. 27. ⁸ Ibid. ⁹ Eccli. 40. ¹⁰ II Reg. 16. ¹¹ I Reg. 25. ¹² II Reg. 10. ¹³ Ibid. ¹⁴ II Reg. 17. ¹⁵ Num. 11. ¹⁶ Psal. 139. ¹⁷ Prov. 26. ¹⁸ II. in Offic. c. 16. ¹⁹ Aug. De amicit. c. 15. ²⁰ I. id. c. 18.

et tristibus, atque in quolibet vitæ statu se præbet æqualem, intuens eodem oculo amicum divitem vel mendicum, fortem aut debilem, sanum aut ægrum, humilem aut sublimem. Ipsa tamen in ea quæ circa animum amici sunt diligentia propensione attendit; ea vero, quæ extra animum amici sunt, non multum considerat; si adsint, non magni facit; si abfuerint, non requirit. Sunt autem circa animum hominis mores, gratia et virtutes; extra animum, fama, divitiæ et honores. Et notandum quod, sicut aurum in confatorio¹¹, sic fides in necessitate probatur. Scriptum est enim: In necessitate probatur amicus. Et iterum: Amici divitis multi sed in divitiis fides amicitiae latet. Qui simulatorie amat in prosperis, erit adversarius in adversis. Deponat larvam dilectio, hypocrita in procella turbinis, et fucum subornatæ familiaritatis reteget, qui tibi blande obsequitur, et se ad veræ amicitiae regulam sophisticæ committit. Verbum Salomonis est: *Omni tempore diligit, qui amicus est, et frater in angustiis comprobatur*¹². Et arguens infidelem: *Deus, inquit, putridus, et pes lassus, qui sperat super infideli die angustia*¹³. Nec solum adversitate, sed etiam silentio secretorum examinatur amicitiae fides. Evangelica quidem sententia est, quod *qui in modico fidelis est, et in multo fidelis erit*¹⁴. Si ergo fidem amici experiri volueris, non ei prius tui cordis arcana committas, sed aliqua exteriora et modica, de quibus non magnum emergat dispendium, si fuerint revelata, et ea nihilominus sub ea cautione et adjuratione terribili credas, ac si obsessent prodita, et celata prodessent. Probatum igitur in minoribus ut securius poteris in majoribus experiri. Denique si fama sinistrum quid de te divulgaverit, aut detractor aliquid turpitudinis tibi absenti inusserit, quod ille nullatenus inclinari valeat ad credendum, nulla moveri suspitione, nulla dubitatione nutare, quod fides ejus certa sit et stabilis, nulla tibi debet cunctatio superesse. Legimus in libro Valerii Maximi¹⁵, quemdam suggestisse Platoni, quod Xenocrates eidem multipliciter detraxisset, et hoc ipsum relator offerebat juramento firmare. Cui Plato: Non est credibile quod me non amet fideliter quem fideliter amo. Cumque criminator instaret, Plato subject: Et hæc si in me dixerit, hæc ipsa mihi expedire cognovit. *Ægrotabat Alexander*¹⁶, et de communi sententia medicorum Philippus medicus et amicus ejus ei medicinam suis manibus confectam porrigebat. Supervenerunt literæ Parmenionis hortantis, ut rex Philippi caveret insidias, utpote quem Darius pecunia corrupisset; quibus lectis ille hausit incunctanter; ac tunc tradidit Philippo ad legendum, ex suo nimirum amore affectum pensans amici, in ipso mortis nuntio vitium suspicionis

A exclusit. Quædam vero, quæ in amici probatione potissima sunt, Flaccus¹⁷ paucis versibus claudit, dicens:

*Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit, alio culpante: solutus
Qui captat risus hominum, sumamque dicacis:
Fingere qui non visa potest, commissa lacere
Qui nequit, hic mendax, hic est infidus amicus.*

CAP. XV. *Quibus modis probetur intentio diligentis.*

Restat inspicere, qualiter intentio sit probanda. Sunt enim, qui non intendunt, aut sperant in amicitia, nisi quæstum. Tales suos amicos diligunt, sicut bovem aut asinum suum; de quibus expectant, non gratiam, non pacem mentis captant, sed lucrum. Illius itaque, quem in sacrarium tuæ familiaritatis proponis admittere, probetur intentio, ne spe commodi temporalis inire tecum amicitias velit. Mercalis est enim intentio et non gratuita. Propterea solidiores inveniuntur plerumque pauperum amicitiae quam magnatum. Divitibus siquidem assentatorie gratificatur a multis. Nullus vero erga inopem simulatorie agat, sed tanto purior est erga pauperem charitatis affectio, quanto nulla circa eum subest adulationis vel simulationis occasio. Si ergo videris hominem aliquid anxie appetentem, quod per te præstare, vel per alium possis, sed in hujusmodi rei obtentu aliquis præferatur, facile qua tibi adhæserit intentione patebit. Nam in hujusmodi casu nunc ex dejectione oculorum, nunc ex vultus aversione, nunc ex verbo subtristi, nunc ex risu ficto, nunc ex reverentia et obsequio regligerentiore ambitiosæ mentis ægritudo poterit deprehendi.

CAP. XVI. *Quod perniciose sit indiscretio in amicitia.*

Discretio inter amicos plurimum necessaria est. Sicut enim navis sine remige, sic spiritus amicorum sine discretione motu quodam irrationabili et instabili circumfertur. Tales sunt, qui leves amicorum errores ferunt impatienter, austere corripunt, et in suis actionibus præcipites negligunt magna, contra minima inflammantur, et omnia confundentes, non personam, non locum, aut tempus, seu casum: ignorantia, aut necessitate attendunt. Talis ex indiscreto animi motu nescit quibus, et quando rem publicare debeat aut celare.

CAP. XVII. *Quod per patientiam probatur amicitia.*

Probetur amici patientia, si opportunum videris, cum durius arguendo, ut exerceatur ejus tolerantia et probetur. Quod si quandoque incauta secreti revelatione, vel aliqua levi transgressione offenderit, non ideo ab ejus electione vel dilectione resilias, quandiu correctionis aliqua spes supersit; nec tu in eligendis, aut probandis amicis tædeat exactissima deliberatione versari, cum ex tali studio percipias desiderabilem fructum, medicamentum sci-

¹¹ Prov. 27. ¹² Ibid. 17. ¹³ Ibid. 25. ¹⁴ Luc. 16.

¹⁵ L. IV, c. 2. ¹⁶ Val. I, III, c. 8. ¹⁷ Sat. I, IV.

licet vitæ, et jngis lætitiæ solidissimum fundamentum. Vide autem, ne sicut frequenter accidere solet, quidam amoris impetus probationis spatium præcurrat et præcludat probandi judicium. Vir itaque prudens paulatim cobibeat et refrenet hunc impetum, ut benevolentiam modum exponens regulam discrete in affectum transeat, et se tandem amico, præmissa probatione, committat. Necessaria enim probatio est inter homines parum bonos, vel ubi est bonorum malorumve commistio. Sed examinatione non indigent, quos probavit Deus, quorum jam conversatio est in cœlis ²⁸, quos unius moris in domo facit regularis conditio, æqualitas voluntatum fida, et certa communio charitatis. Inter quos quisque alium sic diligit, ut se ipsum, atque omnium exsultatio affectione mutua propria efficitur singulorum; ubi universalis gaudium, quod de consensu bonæ testimonio interiore contrahitur, communionis charitatis et amicitiam beneficio quilibet facit suum.

CAP. XVIII. *Quibus amicitia sit fovenda.*

Fovenda est amicitia cum exactissima sollicitudine et cautela. Imprimis omnis ab ea relegatur suspicio; ipsa enim amicitiam venenum est. In hoc ergo mentes nostræ quasi impetu solidiore firmantur, ut nec de amico male sentire, aut male dicenti de illo credere, vel nec in modico consentire possimus. Si videres aliquem alios omnes habere suspectos, in singulis suspicantem proditoris insidias, nullum diligentem, nec se diligi ab aliquo æstimantem, nonne hunc damnabiliter miserum reputares? E diverso eum felicissimum puta, qui sic amat omnes, ut mereatur amari ab omnibus, ut suæ mentis tranquillitas nullo timoris aut suspicionis scrupulo moveatur. Sic ergo fovenda est amicitia, ut sit in nostro sermone jucunditas, hilaritas in vultu, suavitas in moribus, et ipso aspectu quædam oculorum favorabilis et grata jucunditas. Sit enim in honestis rebus crebra collatio, et communicatio arcanorum, et in alterutris voluntatibus mutua obsequela. Dedit enim nobis Veritas formam, quam sequamur, ut secreta nostra invicem revelemus, et amicorum voluntatem mutuo faciamus, cum ait: *Jam non dicam vos servos, vos autem dicitis amicos, quia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis* ²⁹. Et rursum: *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis* ³⁰. In his verbis, sicut ait B. Ambrosius ³¹, dedit nobis formam amicitiam, quam sequamur, ut secreta nostra revelemus invicem, et amicorum voluntatem alterutram faciamus. Amicitia itaque vicaria congratulatione nutritur, et si severior amici facies quandoque maturam exhibeat gravitatem, ipsa gravitas tanto commendabilior erit, quanto benignius ad effectum descenderit socialem. Nimirum lex amicitiam superiorem humiliori conhumiliat, ut qui ordine, dignitate vel scien-

tia præeminent, pleno humilitatis spiritu minoribus condescendant.

CAP. XIX. *Quod Dei aut naturæ dona, et non alia sint in homine diligenda.*

³² Æstimet autem homo dona Dei et naturæ mæra reputanda specialiter in amico, et omnia quæ extra hæc sunt pro nihilo existimentur. Amicitia itaque non gemmis ornatur, aut sericis, non deliciis impinguatur, non tumescit honoribus, non amplis possessionibus dilatatur. In amico ergo naturæ consideretur æqualitas, non fortunæ circumpendentia vel accidentia requirantur. Sed sic animorum paritas inter amicos universa disponat, ut descendat sublimis humilisque ascendat, ditescat pauper et dives indigeat, et ex compari affectu et communionis fiat æqualitas, sicut scriptum est: *Qui multum habuit non abundavit, et qui modicum, non minoravit* ³³. Lex amicitiam est, tanto reverentius amicum suscipere, quanto majori necessitate intelligitur laborare. Jonathas amicus David non successionem in regno, non patris comminationes attendens, servum sui patris, quem in amicitiam susceperat a patre servum, morti addictum, in eremo absconditum sibi ad regni gloriam præferbat. *Tu eris, inquit, rex, et ego ero secundus post te* ³⁴. Audiant homines venerandum amicitiam verbum, et imitatione dignissimum. Saul David quærebat ad mortem, et proditoris arguens sacerdotes, eos solo suspicionis intuitu trucidabat. Rupe: ac montes, et valles, et nemora militibus obsidebat, omnesque principes jurare in David exitium compellebat. Solus Jonathas, qui David quasi æmulo et exhæredatori suo invidere poterat, aut offendi, resistebat patri, deferebat amico, præbebat afflicto solatium, et amicitiam regno præferens: *Tu eris, inquit, rex, et ego ero secundus post te*. Urgebat Saul Jonatham convitiis, urgebat terribilibus minis, ut amicum David in ejus odium provocaret. Cumque Saul mortis sententiam dictaret in David, Jonathas quasi a sententia paternæ inhumanitatis appellans: *Quare, inquit, morietur David? Quid fecit ipse* ³⁵? posuit animam suam pro anima tua, et percussit Philisthæum, et lætatus es; quare ergo morietur? Saul vero in vesaniam versus, nisus est eum lancea per latus confodere, et impropria Jonathæ superaddens vocavit eum filium mulieris virum ultro rapientis. Adjecit etiam, quod diligeret David in confusione Jonathæ, et ignominiosæ matris ejus, totumque virus invidiæ evomens atque ambitionis et odii suscitare cupiens incentivum: *Quandiu, inquit, vixerit filius Isai, non stabilietur regnum tuum* ³⁶. Quem non moverent hæc verba? Cujus amicitiam non depravarent in odium? Quis se, et generationem suam alii non præferret? Quis fidelis compromissum in hac parte non rumpere? Porro fortis et verus amicus, ad convitia patiens et ad

²⁸ Phil. 3. ²⁹ Joan. 15. ³⁰ Ibid. ³¹ L. III. *Offic.* c. 15. ³² Aug. 1. *De amic.* c. 24. ³³ II Cor. 8, Exod. 16. ³⁴ I Reg. 23. ³⁵ I Reg. 20. ³⁶ Ibid.

minas, amicum filiis, et honorem ejus honori proprio anteponens in omnibus memor gratiæ, et immemor gloriæ: *Tu eris, inquit, rex, et ego ero secundus post te.* Teste Tullio ³⁷, quidam errant, qui præferre pecuniam amicitiae sordidum aestimant. Illos autem erat impossibile reperiri, qui honores, magistratus, imperia, potestates amicitiae non præponunt. Imbecillis enim et manca est natura hominis ad oblatam sibi potentiam contemnendam. Sed inventus est Jonathas victor naturæ, et contra naturam contemptor potestatis et gloriæ. Hæc est amicitia vera, stabilis et æterna, quæ sic tentata, sic arietibus et machinis pulsa non mutat, non suspitione monetur, non invidia vel ambitione, non injuriis, non comminationibus vel impropriis lacescita vacillat. Sic amicitia æqualitate fovetur. Unde B. Ambrosius ³⁸: «*Defer amico ut æquali, nec te pudeat amicum prævenire officio.*»

CAP. XX. *Quæ et quanta liberalitas in amicitia requiratur.*

Lex amicitiae, sicut scriptorum clamat auctoritas, est, ut non nisi honesta petamus ab iis, quos in amicitiae sinum recipimus, et eisque postulantis aliquid sine difficultate et dilatione consensum et convenientiam commodemus, sicut scriptum est: *Perde pecuniam propter amicum* ³⁹. Si pecunia propter amicum perenda est, multo fortius ejus commodis et necessitatibus exhibenda est. Porro non omnes per omnia, sed certi per certa ditiores aut pauperiores inveniuntur; ideoque non omnia possumus omnes. Abundat iste pecuniis, ille agris, alter honoribus; alius plus in consiliis potest, alius in familiaritate potentium. Quidquid autem amico impenderis, nunquam impropere, recolens illud Jacobi verbum: *Si quis, ait, indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus affluenter et non impropere* ⁴⁰. Quoties ergo amico donaveris ⁴¹, non avertas faciem, nec frontem obducas, nec deprimas oculos, nec mercedem expectes, nec differas aut prolonges, sed hilari vultu, aut serena facie, et sermone jucundo condire studeas munificentiam tuam, et quasi voluntatem petentis præsciens occurras, et desiderium ejus liberalitate præcurras, ut non rogatus videaris præstare, quod donas. Animus ingenuus nihil magis erubescit, quam petere. Cum ergo debeat tibi esse cum amico una anima et cor unum, absurdum est quod non sit una cum amico pecunia. Sic petiturum beneficiis prævenire curemus, ut ille qui accepit, potius videatur præstare gratiam, quam ille qui dedit. Booz advertens inopiam Ruth Moabitidis colligentis spicas post messorum suos, alloquitur eam, consolatur et invitatur ad convivium puerorum ⁴². Ejus etiam verecundiae parcens præcepit messoribus spicas de industria relinquere, quas illa posset sine pudore col-

ligere. Sane in hac liberalitate neminem paupertas excusat; et utinam omnes essent pauperes spiritu, ulterior emeret in beneficio mutuae benignitatis obventus! Sapiens dicit ⁴³. Felicissimam agerent omnes vitam, si duo verba essent sublata de medio: *Meum et tuum.* Seneca testatur in libro *De beneficiis* ⁴⁴ quod, cum multi multa pro suis facultatibus doctori suo Socrati obtulissent, Æschines pauper ejus auditor: *Nihil, inquit, dignum te, quod dare tibi possim, invenio, et in hoc uno pauperem me sentio. Hoc solum quod habeo, id est me ipsum tibi do. Cæteri tibi multa dederunt, et sibi plurima reliquerunt: ego quod sum, et quod habeo, totum dono.* Cui Socrates: *Magnum mihi munus dedisti, nisi te parvum existimes. Gratum habeo donum, et illud melius reddam tibi. De suo itaque dedit, qui quod daret de bonis fortunæ, non habuit, et sic inter paupertatis angustiis liberalitas materiam invenit largitatis. Si ergo filius Christi es, aut Petri discipulus, ut possis dicere: *Aurum et argentum non est mihi* ⁴⁵; habes tamen, quod auro pretiosius est et argento. Potes pro amicis orare, consolari afflictos, lapsos erigere, compatiens compati et gaudentibus congaudere. Potes docere ignaros, propriam reputare desolationem alterius, potes succinere dyscolos, pusillanimes roborare.*

CAP. XXI. *Quanta discretionem et cautela beneficiandi sint amici.*

Illud autem inter amicitiae mandata provida dispensatione curetur ut, cum omnes amicos tuos diligas, non tamen omnes munificentia æquali ad beneficia vel honores oblata opportunitate promoveas. Sunt equidem plerique, qui se non diligunt conqueruntur et causantur haberi contemptui, si alios et non se viderint curis et officiis implicari. Tu vero initio solerter attendas, num quid possis præstare, sed quid et quantum ille, cui donaturus es ferre valeat, et sufficienter implere. Multos in veræ amicitiae sinum recipimus et fovemus, quos sine dispendio famæ nostræ, sine ipsorum periculo, sine scandalo communi ad eminentiam, quam appetunt, erigere non valeamus. Virtutem itaque et prudentiam hominis nos metiri oportet, ut in distributione bonorum prævaleat ratio, non affectus: suas tamen partes in talibus obtineat. liberalis affectio, ubi virtutum æqualitas invenitur. Alias tamen nemo autumat se contemptum, si ei melior præferatur. Sane cum Dominus Joanni prætulit Petrum, non affectum subtraxit discipulo quem diligebat, Petro conferens principatum. Claves regni cælorum Petro contulit, ut cælum aperiret et clauderet ⁴⁶, Joanni vero nobis aperienda sui arcana pectoris reseravit. Petro commisit curam et regnum Ecclesiae suæ, Joanni vero curam et custodiam Matris suæ. Petrus ergo sublimior, sed Joannes se-

³⁷ Cic. *De amicis*. ³⁸ L. III *Offic.*, c. 16. ³⁹ Eccli. 29. ⁴⁰ Jac. 1. ⁴¹ Aug. *De amicis*. c. 25. ⁴² Ruth. 2. ⁴³ Plato *De republ.*; Chrys. *in acta*. ⁴⁴ Lib. I, c. 8. ⁴⁵ Act. 3. ⁴⁶ Matth. 16.

curior. Petrus exponitur actioni, Joannes affectui. A Petrus suam Dominus passionem indicat, prædicens, quod alius eum cingeret et duceret, quo non vellet; de Joanne autem dicit: *Sic eum volo manere, donec veniam*⁴⁷. Non audeat Petrus inquirere a Domino, quis eum traderet; Joannes autem, innuente Petro, quod Princeps apostolorum inquirere verebatur confidenter interrogat. Tali ergo modestia et consideratione tam provida distribuuntur inter amicos officia, ut omnibus præsit ratio, non affectus, et juxta omnium facultatem, quod unicuique sit portabile aut utile discernatur. Non omnibus tamen æqualis affectio impendatur, quia secundum mores et convictum, et merita hominum nobis certa diligendi forma describitur. Diligebatur Joannes a Christo familiaris⁴⁸; sed dubium esse potest, utrum ferventius. Paulus de Timotheo scribit se neminem ita habere in anima; de Tito etiam loquens: *Cum venissem, inquit, Troadem non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenissem Titum fratrem meum*⁴⁹. Et idem: *Cum venissemus in Macedoniam, nullam habuit requiem caro nostra; sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi*⁵⁰. Sit ergo inter amicos rationalis ex moderata dispensatione beneficiorum collatio. Sit alter alteri manus, sit oculus, sit baculus sustentationis, sit mutua spirituum requies, sit in angustiis refrigerii sedes. Denique sic in amicitia conversentur, ut ad illum amorem conscendere mereantur, quo Christus toto corde diligitur, et plurimum in eo amicitiae fructum carpant, quando timore sublato, et sollicitudine, quam nunc sibi vicissim exhibent, plena et æterna securitate fruuntur.

CAP. XXII. *De reverentia exhibenda inter amicos, et de mutua correctione inter eos.*

Amicus præterea sic faciem reveretur amici, ut aures, vel oculos ejus verbo, sive gestu, vel opere non offendat. Optimus amicitiae comes, et ornamentum pretiosissimum verecundia est. E diverso peremptoria ejus est inverecundia, et atritæ frontis infrunitas. Plerisque accidit quod, cum iracundiæ ignis in eorum corde conceptus jam prodiret in publicum, aut cum jam verbum contumeliæ protulisset ad fauces, supervientis aspectus amici sedabat æstuantis animi motum, turbatamque mentis faciem quodam placore vultus, et auctoritate venerabili subito serenabat. In hoc etiam apparet amicitiae magna virtus, quod in suadendo vel dissuadendo aliquid plurimum potest. Quippe cum nec fides ejus sit dubia, nec blanda admonitio ejus suspecta. Amico igitur quod honestum est suadeas aperte, libere et secure; et si utilitas ejus exegerit, eundem ne timeas objurgare. Cum autem plerumque molesta sit veritas, et propter hoc amicitia quandoque turbetur, juxta comicum illud⁵¹: « Ob-

sequium amicos, veritas odium parit; illud quidem obsequium damnabile est quod amicum indulgentiorem vitii facit. Fiat itaque admonitio non acerba objurgatio non contumeliosa, adsit honesta et suavis affabilitas. Omnis autem assentatio sit procul a conditione amicitiae aliena. Verbum B. Ambrosii est⁵²: Si quid vitiosum deprehendis in amico, illum prius occulte corripere; si te non audierit, corripere eum palam; si vero se lædi putat, tu tamen eum corripere; et si animum ejus vulneret amara correptione, tu tamen corripere. Tolerabilia enim magis sunt amici vulnera quam adulantium oscula⁵³. Sicut Romani scribit auctor eloquii, objurgationes nonnunquam necessariae sunt, quas fieri oportet et majore vocis contentione, et acriore gravitate verborum, ita ut videamur irati; verum sicut ad urendum et secundum, sic ad hoc genus castigandi inviti et rarissime veniamus; maxime, si nulla alia medicina supersit. Ira vero procul absit, cum qua nihil considerate, nihil recte fieri potest. Castigatio ergo ex gravitate et clementia condidatur, ut repellatur contumelia, et qui objurgatur, se ipsum causam esse hujus acerbitalis agnoscat. In omnibus itaque servetur censura modestiæ, ne videatur quis iracundiæ suæ plus satisfacere quam amori. Sunt enim, qui ebulliunt interius, et æstum vesaniæ nomine zeli palliant et colorant; sed qui sequuntur suæ mentis impetum, et non potius rationem, vix aut nunquam in corripiendo proficiunt. Sit ergo, quæso, in corripiendo sermo tristior, dejectior vultus, intercipient verba singultus et lacrymæ; ut sentiat qui corripitur totum hoc ex amore, non ex raucore procedere. Si primam correptionem forte respuerit, recipiet vel secundam. Interim ora, plora, suspira, et vocem gemitus intercidat. Agat amicus in veritate, quidquid emollire potest alterius animum; nihil tamen sit in verbo, vel planctu, aut singultu simulatione aliqua subornatum. Simulatio siquidem et assentatio duæ virulentissimæ pestes sunt, quæ semper procul ab amicitia releguntur. Verbum sapientis est: *Simulator et callidus provocat iram Dei*⁵⁴. Per callidum intelligit adulatoris astutiam, sicut comicus exprimit in Eunucho⁵⁵: Negat quis? nego; ait? aio. Postremo imperavi egomet mihi omnia assentati. Scriptum est per prophetam: *Popule meus, qui te beatificant, in errorem inducunt, et viam gressuum tuorum dissipant*⁵⁶. Item de assentatoribus loquitur propheta in persona populi israelitis: *Videte nobis vana, loquimini placencia*⁵⁷. Et rursus: *Prophetæ pro; habebant mendacium, et sacerdotes applaudebant manum, et talia dilexit populus meus*⁵⁸. De simulatore iterum Salomon dicit: *Simulator ore decipit amicum suum*⁵⁹, et tempore aversionis meditabitur dolum. Amici ergo correctio tota de medullis animæ et de

⁴⁷ Joan. 24. ⁴⁸ Joan. 13. ⁴⁹ II Cor. 2. ⁵⁰ II Cor. 7. ⁵¹ Terent. in *Andria*. ⁵² L. *De amic.* c. 27 l. 13; *Offic.*, c. 16. ⁵³ Prov. 27. ⁵⁴ Job 36. ⁵⁵ Terent. ⁵⁶ Isa. 3. ⁵⁷ Isa. 30. ⁵⁸ Jer. 5. ⁵⁹ Prov. 21.

intima compassione procedat, ut sic se habeat in melioratione amici, sicut circa se fieri Propheta desiderat, dicens: *Utinam corripiat me justus in misericordia, et increpet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*⁶⁰. Sicut autem simulatio et assentatio amicitiae intoxicant puritatem; sic dissimulatio inter amicos quandoque parit et nutrit affectum puritatem. Est enim quaedam simulatoria, sed dispensatoria correctionis dilatio pro loco, pro tempore, pro persona. Nam si amicus publice objugandus est, quantum salva lege amicitiae fieri potest, decet nos ejus dissimulare aut excusare erratum, et ad correctionem ejus tempus exquirere opportunum, et familiare secretum. Dum enim ex turbatione recenti adhuc est inquietior æger animus, tanta dissimulatione opus est, donec mentis nubilo serenato, pacatior verba blande monentis admittat. Certe cum rex David adulterio proditionem et homicidium adjecisset⁶¹, correpturus eum propheta Nathan, regiae tamen deferens majestati, non subito, non mente turbata, tanti sceleris ei crimen iniecit; sed congrua dissimulatione præmissa, et proposito ænigmate competenti sententiam contra se judicantis extorsit.

CAP. XXIII. *Quousque amicus tolerandus sit, si in aliquo enormi vitio incorrigibiliter perseveret.*

Frequenter autem reperire est aliquos, qui non solum admissi, sed jam in amicitia firmati sinistra opinione laborant, ita quod in suorum damnum, vel infamiam amicorum eorundem peccata redundant. Hi salutaribus monitis sunt curandi; qui si se incorrigibiles exhibuerint, non statim rumpenda est amicitia, sed paulatim, sicut eleganter docet quidam sapiens⁶², dissuenda. Et hoc ipsa exceptionem recipit. Rumpenda est enim, si amici crimen adeo enorme est, ut sine fæmæ dispendio tolerari non possit; videlicet, si contra fidem Christi, si contra publicam utilitatem, vel simile aliquid præsumptione damnabili attentaverit. Dissuenda est amicitia, in qua non prosiliatur ad jurgia, non ad seditiones, non ad contumeliarum verba. Inhonestum est enim bellum cum eo gerere, quem tuæ familiaritatis secretarium habuisti. Amicitia dissoluta, nulli maledicta congerant in amicos, non susurrent in tenebris, non in angulis detrahant, non excusent se mendaciter ut alios dehoneant. Soluta denique amicitia, semper ei, quem amicum habueras, hic honor exhibendus est, ut qui infert, non qui patitur injuriam, sit in culpa. Amicitia ergo nunquam a sua æternitate degeneret. Qui enim amicus est, semper diligit⁶³; ideoque semper eum dilige, qui te dilexerit; et si amicitia subtrahatur, tamen dilectio perseveret. Consule fæmæ, consule salutem, et prospice paci ejus, nec unquam secreta amicitiae prodas, licet ipse prodiderit. In his tamen omnibus ita caute

A ambules, ne bonum odorem opinionis tuæ ei consulendo, aut alias colloquendo aliena criminatione contamines; sed sic statum animi ordines, ut nullus amor religioni aut fidei, seu paci multorum, propriæ salutis præjudicet. Rex equidem Assuerus, qui superbum Aman præ cæteris ad penitentiam suam familiaritatis admiserat, in cruce suspendit⁶⁴, præponens conjugii fidem et salutem multitudinis amicitiae, quem ille consiliis maculaverat fraudulentis. Jahel, uxor Haber Cinæi, licet pax firmata esset inter Sisaram et domum viri sui, illi tamen pacem populi præferens caput Sisaræ clavo malleoque transflixit⁶⁵. David rex, licet de jure veteris amicitiae Jonathæ posteritati pepercisse debuerit, audiens tamen propter Saul et domum ejus, et ob sanguinem Gabaonitarum, quos Saul occiderat, populum a Domino fame gravissima tribus annis afflictum, septem viros de cognatione Saul et Jonathæ Gabaonitis tradidit puniendos⁶⁶.

CAP. XXIV. *Qualiter amicitia dissolvenda sit, et quam modeste.*

Illud autem est in amicitiae solutione notandum, quod in partem illius, qui amicus est, solutio amicitiae nunquam cadit. Qui enim læditur lædenti amicus esse non desinit, diligit non diligentem, benedicit maledicenti, suum contemptorem honorat, sequæ beneficium exhibet sibi maleficia machinanti. Turpe est, maxime homini orthodoxo refricare injurias et odiorum sopitos cineres denovo suscitare. In lege Moysi scriptum est: *Non quæres ultionem, nec memor eris injuriarum civium tuorum*⁶⁷. Cicero de laudibus Cæsaris scribens: « Nihil, inquit, nisi injurias oblivisci solet. » Et in Ecclesiastico: *Qui vindictam quærit, inveniet vindictam a Deo*⁶⁸. Et Apostolus: *Nemini malum pro malo reddentes, nec maledictum pro maledicto*⁶⁹. In Evangelio⁷⁰ legimus quod ille, qui servo suo noluit misereri, datus est tortoribus, donec universum debitum persolvisset. Semper ergo sit in memoria gratia familiaritatis antiquæ, nec eam superveniens unquam possit malignitas abolere.

CAP. XXV. *Ex quibus causis, et in quibus amicitia dissolvatur potius quam rumpatur.*

Sunt autem quatuor, in quibus amicitiae disjunctio locum habet: dilectio, affectio, securitas atque jucunditas. Dilectionis est consulere, providere et amico beneficia exhibere. Ad affectionem vero spectat quaedam jucunda et suavissima delectatio. Ad securitatem pertinet quorumlibet secretorum sine omni timore et suspitione communicatio; ad jucunditatem vero, de prosperis et adversis; de utilibus atque nocivis, atque de omnibus, quibus mens humana afficitur, amica et familiaris, dulcis et blanda collatio. In his itaque amicitia patitur sectionem quia, licet dilectio in aliquo statu re-

⁶⁰ Psal. 140. ⁶¹ II Reg. 11 et 12. ⁶² Cic. De amic. Cato. ⁶³ Prov. 17. ⁶⁴ Esther 7. ⁶⁵ Jud. 4. ⁶⁶ II Reg. 21. ⁶⁷ Lev. 19. ⁶⁸ Eccl. 28. ⁶⁹ Rom. 12. ⁷⁰ Matth. 18.

maneat, subtrahitur tamen illa interior, illa suavissima dilectionis affectio, perit securitas, perquam revelavit arcana; turbatur jucunditas quam blanda confabulatio serenabat. Manet itaque dilectio, sed gratia familiaritatis auferitur; veteris tamen amicitiae vestigiis aliqua reverentia semper impendenda est, nisi eam enormitas reatus eliminet.

TRACTATUS II.

DE CHARITATE DEI ET PROXIMI.

CAP. I. *Quod charitas sit virtus omnium præstantissima.*

Sicut præcedentia docuerunt, amicitia vera non est nisi suum habeat in Deo fundamentum. Eapropter cum amicitia donum Dei sit, justum est ut qui ex dono Dei diligit, nihil præter Deum, aut nisi propter Deum diligit; ut illuc flumina reduant, unde fluunt, ne rivus a suo fonte degeneret, qui de plenitudine gratiæ affluentis emanat. Illam siquidem unice et singulariter veram atque summam amicitiam profitemur, per quam nos Deus amicos suos vocare dignatus est, si ejus præcepta fecerimus. Vos, inquit, amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis⁷¹. Hæc Dei amicitia et charitas, qua nos dilexit ante mundi constitutionem, et elegit in dilecto Filio suo⁷². Ipsa est fons omnium bonorum, quæ nobis a munificentia supercælesti proveniunt. Ab hac omnis amor legitimus ordinem formamque sortitur, nec ordinata esse potest aliqua mentis affectio, nisi ab ea causam, motum et ordinem mutuetur. De hac ordinatissima charitate Sapientia in libro sui nominis dicit: *Ab æterno ordinata sum*⁷³. Hæc ordinata a Deo ordinat angelos in ministeriis suis. Hæc studia et exercitia justorum disponit in professionibus suis; hac mediante, ordinata est lex per angelos in manu mediatoris. Sine hac amicitia inter homines ordinata esse non potest. Nam, cum Apostolus dicat: *Omnia secundum ordinem fiunt in vobis*⁷⁴; et ipse iterum: *Omnia vestra in charitate fiunt*⁷⁵, patet ea ordinem non habere, quæ in charitate non fiunt. Charitas via est et vita virtutum. Ipsa est via eminentior, et illic iter quo ostenditur salutare Dei. Unde Apostolus in prima Epistola ad Corinthios: *Adhuc, inquit, viam eminentiorem vobis demonstro*⁷⁶. Et idem: *Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Dei*⁷⁷. Hæc est via de qua Isaias dicebat: *Ambulabunt hac via, qui liberati fuerint et redempti a Domino, et venient in Sion cum laude, fugiet dolor et gemitus, lætitia sempiterna super capita eorum, gaudium et lætitiā obtinebunt*⁷⁸. Charitas est præceptum Domini lucidum illuminans oculos⁷⁹. Ipsa enim lumen cordis est, omnes sensus hominis et affectus clarificans et serenans ut discat homo et

sciatur, ubi sit lumen oculorum et pax. Charitas est oleum, quod omni liquori supernat, quod sanat, quod illuminat, quod omnem asperitatem propria suavitate lenificat. Hoc oleo uncti apostoli, et martyres suavissimam reputabant mortis amaritudinem et immanium sævitiam tormentorum. Christus enim unctus a Deo præ participibus suis hoc oleo suos ungit⁸⁰, et exactoris jugum a facie olei computrescere facit. Spiritus, inquit, Domini super me, eo quod unxerit me. Charitas non solum mortis et suppliciorum amaritudinem suavificat, sed et ipsam mortem potentissima virtute mortificat. Nomen Christi charitis peremptoria mortis erat, cum ipse dux vitæ mortisque destructor comminaretur et diceret: *Ero mortua, o mors*⁸¹? *Dilectio siquidem fortis est ut mors*⁸², imo fortior morte. Cum enim mors vitam eripiat temporalem; nos ad vitam charitas introducit æternam. Illa nos a vita transitoria deiecit, hæc ad vitam et gloriam sine fine restituit. Charitas est porta speciosa, quæ in eversione Jerusalem portis aliis omnino destructis integra et intacta permansit. *Charitas nunquam excidit*⁸³. Hæc est speciosissima Snamitis, quæ David in virginitate sua calefaciebat, eo quod non poterat calefieri pellibus animalium mortuorum⁸⁴. Qui enim versantur in operibus mortuis refrigerante charitate, cogitatione passionis Christi denuo recalescunt. Hæc est nubecula, quæ ad preces Eliæ magnam excrevit in pluviam⁸⁵. Cum autem aliquis Deum ex toto corde diligere incipit, statim non solum ad proximos, sed etiam ad inimicos benevolentiae stillicidia et gratiæ fluentia diffundit. Nimirum charitas est oleum vidua, quod continuum ex sui distributione suscipit incrementum. Mulier siquidem de uxoribus prophetarum uxor Abdiæ clamavit ad Eliseum dicens: *Vir meus mortuus est, et ecce creditores tollunt a me duos filios ad serviendum sibi*⁸⁶. Implevit ad vocem prophetæ vasa oleo, quo debebat inungi. Sunt filii timor et amor, qui vasa non pauca afferunt, quibus mater gratia oleum benevolentiae et devotionis infundit; claudit tamen ostium conscientiae a favore humanæ laudis, ne sine oleo inter virgines fatuus reputetur. Creditores sunt importunissimi exacto-

⁷¹ Joan. 15. ⁷² Ephes. 1. ⁷³ Prov. 8. ⁷⁴ I Cor. 14. ⁷⁵ I Cor. 16. ⁷⁶ I Cor. 12. ⁷⁷ Ephes. 5. ⁷⁸ Isa. 35. ⁷⁹ Psal. 18. ⁸⁰ Hebr. 1. ⁸¹ Osc. 13. ⁸² Cant. 8. ⁸³ I Cor. 13. ⁸⁴ III Reg. 1. ⁸⁵ III Reg. 18. ⁸⁶ IV. Reg. 4.

res maligni spiritus, qui pro voluptate transitoria æternos exigunt cruciatus. Vicinæ, a quibus vasa mutuo accipiuntur, sunt angelicæ potestates, animæ sanctorum, qui nos consiliis erudiunt et exemplis, quod oleum misericordiæ proximis infundamus; scientes quod, quandiu vasa huiusmodi superferunt, non stabit oleum et charitas impensa pluribus uberius sortietur augmentum. Linguæ angelorum, linguæ hominum, sustentatio pauperum atque martyrum sine charitate nihil sunt, prophetia prædicat, scientia comprehendit, fides credit. Sed nec prophetia, nec scientia, nec fides, etiamsi montes transferat, quidquam sine charitate valebit; sine charitate nihil prodesse potest⁸⁷, nihil vero cum charitate obesse. Charitatis beneficio præpediente peccata non obsunt, charitas operit multitudinem peccatorum⁸⁸. Charitas est lex vitæ, disciplina morum, pax conviventium, gloria concordium, eriminum abolitio, legis plenitudo, sacræ Scripturæ compendium, præceptorum Dei consummatio, virtutum virtus et bonorum impletio meritorum. Omnia mandata vitæ, omnia iustitiæ opera referuntur ad eam. Ex hac suum sortiuntur effectum operum commendatio, devotæ orationes, et ab ipsa tanquam fructus ab arbore, tanquam ramus a vite pendent tota lex et prophetæ. Sicut enim fructus a palmite suum recipit alimentum, donec ad maturitatem perveniat: sic boni operis fructus, sic sancta devotio, sic omne quod pie agitur suum a charitate recipit initium et progressum.

CAP. II. *Quod charitas est consummatio et vita fidei.*

Ut autem sub certa diffinitione, quid sit charitas possit apertius et efficacius comprehendere, audiamus qualiter eam diffiniat aut describat Apostolus. Ipse enim ad Timotheum scribens: *Finis*, inquit, *præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta*⁸⁹. Præceptum lex dicitur, cuius præceptis vita hominum informatur. Est autem lex positiva; lex, scilicet, Moysi et principum terræ. De qua Paulus apostolus dicit: *Lex justo non est posita, sed injustis*⁹⁰. Et est alia lex, quam Psalmista postulat dicens: *Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum*⁹¹. Ista lex spiritualis est, illa carnalis. Istius professor coram principibus et inter gladios nihil timet, illa injustos et maleficos terret; illa injustis posita est, quibus præcipit ne occidant, hæc iustis non est posita, quia lex principum nihil in hominibus iustis invenit puniendum. Audi quid dicat Apostolus: *Vis non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa*⁹². Et adiungit: *Si malum feceris, time*⁹³. Ab hoc equidem timore iustum eximit charitas de puro corde. Ideoque ipsa finis legis illius est, quæ timorem incutit; unde et ipsa mortis est finis; legis autem,

A quæ justo posita est, charitas etiam finis est; cum sit operum bonorum consummatio et malorum abolitio, et sic finis est utriusque legis, illius scilicet legis malorum quam abolet, et alterius quam implet. Sane finis eorum ficta est, de quibus dicitur: *Dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei*⁹⁴. A qua malitia Joannes apostolus nos debortans: *Noli, inquit, diligere verbo, nec lingua, sed opere et veritate*⁹⁵. Veritas operis est actio rectæ intentionis. Veritas in ore est, simplicitas in sermone. Sicut autem cor purum non simulat, ita pura intentio non errat. Ubi autem non erat error, aut simulatio, seu fictio, est pura et simplex intentio, et in ea charitas requiescit. Fictio vero fidei longe a charitate est relegata; et dicitur fides ficta eorum, qui de corde suo fingunt suæ fidei formam, et sanæ doctrinæ adversari non dubitant. Ficta etiam a quodam Sapiente dicitur quasi fictilis, eo quod tanquam vas fictile et fragile tempore tentationis cito a veritate recedit. De charitatis laude et commendatione scriptum est: *Si dederit homo substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam*⁹⁶. Petrus autem apostolus sic nos ad eam invitans: *Ante omnia, inquit, mutuum in vobismetipsis charitatem habentes*⁹⁷. Et Paulus: *Super omnia, inquit, hæc charitatem habete*⁹⁸. Et idem: *Sectamini charitatem*⁹⁹. Et rursum: *Æmulamini charismata meliora*¹⁰⁰; charitatem intelligens, propter quam omnia quæ reputaverat lucra, dicit se æstimare detrimentum, et arbitrari ut stercora, ut Christum lucrifaceret¹. Paulus in ea charitate, quæ est finis præcepti, de corde puro et fide non ficta² firmiter stabilitus: *Quis nos, inquit, separabit a charitate Christi? tribulatio an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an gladius? Certus sum, inquit, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque potestates, neque principatus, neque altitudo, neque profundum, neque præsentia, neque futura, neque creatura aliqua poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu*³. Vere de corde puro et fide non ficta charitas quasi ignis scintillans fervebat in Paulo. Unde et adhuc non cessat incendere plures illius ignita locutio. Ipsa autem per hanc fidem dicit Christum habitare in nobis, quod D quandiu vivit Christus in nobis per fidem vivit. Justus autem per hanc vivere dicitur, sicut testimonio Habacuc prophetæ et Pauli apostoli probatur, aperte dicentium quod *justus ex fide vivit*⁴. Oportet sane quod viva sit fides, de qua vel per quam vivere nos oportet. Notandum ergo quod sicut vitam corporis ex motu dignoscimus, ita ex operibus bonis vitam fidei comprobamus. Illa siquidem fides vivit, quæ per dilectionem operatur. Est ergo charitas vita fidei, qua refrigescente fides moritur, sicut corpus Spiritu recedente. Spiritus autem Dei est,

⁸⁷ I Cor. 13. ⁸⁸ Jac. 5. ⁸⁹ I Tim. 1. ⁹⁰ Ibid. ⁹¹ I Joan. 3. ⁹² Cant. 8. ⁹³ I Petr. 4. ⁹⁴ Col. 5. 1. ⁹⁵ Rom. 8. ⁹⁶ Rom. 1, Habac. 2.

⁹⁷ Psal. 118. ⁹⁸ Rom. 13. ⁹⁹ Ibid. ¹⁰⁰ Psal. 77, ¹ I Cor. 14. ² I Cor. 12. ³ Phil. 3. ⁴ I Tim.

per quem charitas diffunditur in cordibus nostris ⁵. A
Sunt tamen qui cum spiritu cœperint, carne consummuntur, et illud convenit illis verbum: *Non permanebit Spiritus meus in homine in æternum, quia caro est* ⁶.

CAP. III. *Qualiter cogitandus est Deus charitas.*

Sciendum quod quanto terra inferior est altitudine cœli, tanto elegantior et eminentior, et inestimabiliter dulcior est amore proximi amor Dei. Et ut de Dei dilectione loquentibus campus arrepti propositi desiderabilius et liberius ad intelligentiam se diffundat, pauca de Deo quasi delibando perstringimus, ut appareat quam ineffabili gratia et dignatione incomparabili Deus gloriæ mediante beneficio charitatis homini condescendat. Credendus, B
inquam, et cogitandus est Deus, quadam vita perpetua vivens in se, et omnia vivificans, immutabilis et omnia mutabilia immutabiliter faciens, omnia intelligens, omnemque creans intelligentiam. Sapiens, et ipsa sapientia, veritas fixa, justitia inclinabilis, summa virtus, perfecta bonitas, divinitas, æternitas, magnitudo, immensitas, summa essentia, a qua omne esse, summa et æterna substantia non subjecta prædicamentis vocum, aut cogitabilium, sed omnium rerum causale efficiens et superessentiale principium. Cogitandus est Deus simplex, purus; integer et perfectus, nihil habens quod in numerum transeat, nihil trahens a tempore, vela loco, sed in omni loco, quod non includatur nec excludatur a loco. Cogitandus est Deus sine forma C
visibili, sine spiritu corporali, sine compositione partium, sine distinctione membrorum, ex quo omnia causantur non materialiter; in quo omnia non in loco sed virtute; sine qualitate bonus, sine quantitate magnus, sine situ præsidens, sine habitu continens omnia et disponens. Disponit enim ut sapientia, operatur ut virtus, amat ut charitas, revelat ut lux, miseretur ut pietas, scit ut veritas, videt ut æquitas, præsidet ut majestas. Non comprehendis ejus magnitudinem, nisi fias parvulus in oculis tuis, subjiciens te omni humanæ creaturæ propter ipsum. *Deus charitas est* ⁷, spiritus tamen specialiter charitatis appellatione significatur. Ipse est enim amor Patris et Filii, et suavitas, et unitas, et osculum, et amplexus, et quidquid commune amborum esse potest. Cum vero per gratiam Spiritus sancti anima hominis Deo mirabiliter et miraculose unitur, sciendum est quod idem Spiritus in illa unione donator est, et donum propterea Paulus apostolus Spiritum sanctum interserit catalogo ministeriorum Dei, dicens: *In castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in charitate non facta, in verbo veritatis, in virtute Dei* ⁸. Spiritum sanctum ponit in medio quasi artificem totius bonæ voluntatis ad Deum formantem affectiones, dirigentem

actiones, omnia fortiter et universa suaviter disponentem ⁹. Spiritus enim est qui vivificat spiritum hominis, ipsumque instruit et informat Deum diligere, quærere et invenire, tenere et frui. Ipse est sollicitudo quærentium Deum in humilitate, pietas adhortantis in spiritu et veritate. Ipse est sapientia invenientis, amor habentis, et gaudium perfruentis.

CAP. IV. *Quod cupiditas facit hominem multipliciter errare a vero bono, quod est in charitate.*

Porro quidam ad perfruendum sibi eligunt ea quæ peremptoria sunt salutis. Veneno enim cupiditatis infecti et absorpti a malitia hujus mundi, id est fallacibus divitiis in transitoriis scilicet honoribus, in voluptatibus carnis, sæculique favoribus, suæ intentionis finem constituunt, et in his quæ sunt æternæ damnationis occasio, felicitatem suam falsa opinione quasi somniando depingunt. Isti ut metam suæ intentionis attingant, viarum dispendia eligunt, et ecce cupiditatis multiplici præstigio dementali ad sui desiderii finem per divortia et anfractus incedunt. Tendit enim unus ad bravium sui cursus militia mediante. Alius negotiatione, alius exercitio alicujus artis, alius latrocinii aut rapinis. Id autem specialiter ab unoquoque diligitur, ad quod finaliter intentio ejus tota dirigitur. Cætera vero quasi quædam adminicula sunt, militia scilicet atque negotiatio, et cætera, quibus mediantibus id quod quis ad fruendum elegit obtinere conatur. Interim autem mens delusa, quæ sibi felicitatis imaginem jure præ sagiebat inutili, dum post rei desideratæ obtentum, majori se sentit indigentia laborare, præoptata incipit fastidire, et denuo in alterius rei succenditur appetitum, non tamen satianda, sed alterius falsæ felicitatis, imagine fallenda. Hic est circuitus impiorum. Hæc est vituperatio multorum commorantium in circuitu. Hæc est mola Samsonis ¹⁰, quam decisis virtutum crinibus et effossis prudentiæ oculis circumvolvitur sequens cupiditatis circuitus relicto compendio charitatis. *Caput, inquit, circuitus eorum, labor laborum ipsorum operiet eos* ¹¹. Porro de hoc labore non satiabitur homo, nisi de siliquis porcorum illa forte satiætas inducatur ¹², quæ divitem dormire non sinit. Ubi enim copia divitiarum major exuberat, ibi se gravior molestia sollicitudinum totius perturbativa quietis intrudit. Rationabilis itaque anima, licet ad summam beatitudinem desideranter aspiret, aliis tamen abstrahitur, et eam quædam falsæ felicitatis imago deludit, aut veræ miseræ similitudo deterret. Quis enim paupertatem, persecutionem, ægritudinem non reputet magnam miseræ portionem? Istis tamen et vera miseria præcavetur, et vera beatitudo acquiritur. Nimirum paupertas regni cælestis acquisitiva est: *Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati qui lu-*

⁵ Rom. 5. ⁶ Gen. 6. ⁷ I Joan. 4. ⁸ II Cor. 6. ⁹ Sap. 8. ¹⁰ Jud. 16. ¹¹ Psal. 139. ¹² Luc. 15.

gent, esuriunt, persecutionem sustinent, quia illi saturabuntur ¹³; illi consolationem recipient, isti jam cœlestis regnum adepti sunt, non solum ad habendum sibi, sed et aliis conferendum.

CAP. V. *Quanta mala sint in divitiis.*

Ut autem de temporalium divitiarum et deliciarum umbratili, et peremptoria felicitate causa exempli aliqua inducamus, et quod ad beatitudinem, quæ a charitate est, ea liqueat esse penitus aliena; vide in primis quanta circa pecuniam molestiarum turba versetur. Pecunia cum labore acquiritur, acquisita cum timore servatur, et tandem cum dolore amittitur. Ex proventu pecuniæ potest æstimari miseriæ incrementum; hydropici enim more, qui plus bibendo, plus sitiit, pecuniæ cupiditas multiplicatione grandescit. Timetur primo potens ne auferat, servus ne furto subripiat. Et frequenter impletur verbum illud Sapientis, ut sint divitiæ conservatæ in malum domini sui ¹⁴. Melius est ergo pauperi, quia nec metuit potentem, nec proditorem formidat aut furem. Pauper cantat, dives plorat. Nam juxta criticum :

Ploratur lacrymis amissa pecunia veris ¹⁵.

Pauperi, cui Christus sufficit, nihil deficit. Dives autem, quanto plura possidet, pluribus eget, nec in divitiis unquam invenit copiam quam inquirat. Verbum Salomonis est : *Avarus non satiabitur pecunia, et qui amat divitias fructum non capiet ex eis* ¹⁶. Circumspecte dictum est, *qui amat divitias*; potest enim homo sic amare divitias, ut non habeat, C ubi cor suum divitiis, si affluant, non apponat. Propterea præcipit Apostolus prædicandum divitibus non superbe sapere, non sperare in incremento divitiarum, sed ut facile tribuant et communicent, et thesaurizent sibi bonum fundamentum, ut apprehendant veram vitam, ipso teste : *Non qui divites sunt, sed qui divites esse volunt, incidunt in tentationem et laqueum diaboli* ¹⁷, sibi que thesaurizant iram in die iræ. Quod insinuans Habacuc dicit : *Væ qui congregat non sua ! Usquequo et aggravat contra se densum lutum* ¹⁸? Sanctos etiam inter divitias, nec sollicitudo servandi nec timor amittendi sollicitat.

Hanc enim sollicitudinem Dominus interdicit : *Nolite, inquiens, solliciti esse dicentes : Quid manducabimus aut quid bibemus* ¹⁹? Et paulo post : *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* ²⁰. Isti, sicut nunquam de divitiis gloriantur, sic nec murmurant de amissione illarum; imo rapinam bonorum suorum cum gaudio suscipiunt, considerantes se habere meliorem et manentem substantiam. Perversis denique totum in contrarium cedit; dum enim rationalis animæ appetitum, cui solus Deus sufficere potest, satiari existimant vili affluentia mundialium rerum, nihil ex quantalibet rerum ingestione proficiunt, nec sitim sibi infelicibus exinde subtrahunt, nec a la-

bore quiescunt, et quod miserabilis est, talium vana delectatione tumescunt. Talium dico, *gloria in confusione est, quorum finis interitus* ²¹, quorum vita in continuo labore, quorum exitus in miseria sine fine. Quocirca nugatoria et fallaci temporalium divitiarum felicitate delusi, præteritæ vitæ fructum convertunt in materiam lacrymarum.

CAP. VI. *Lamentabilis querela eorum, qui a charitate deviant per cupiditatem.*

Miseriam siquidem talium sacra Scriptura patenter exprimit ac describit : *Dicentes, inquit, in ra se penitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes : lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia, et divitiarum jactantia quid contulit nobis? transierunt omnia velut umbra, et tanquam nuntius præcurrens, tanquam navis quæ præterit fluctuantes aquas, cujus, cum transit, non est vestigium invenire; ita et nos nati continuo desivimus esse, et virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere; in malignitate nostra consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno qui peccaverunt, quoniam spes impii tanquam lanugo est, quæ a vento tollitur; et tanquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur; et tanquam fumus, qui a vento diffusus est, et tanquam memoria hospitis unus diei prætereuntis* ²².

CAP. VII. *Quot mala sint in voluptate carnis.*

Quam fallax et delusoria sit illa perniciose felicitas, quam plerique in carnis voluptate constituunt, in libro experientiæ legitur incessanter, dum in opere impudicitæ cito præterit quod delectat, et permanet sine fine quod cruciat. De actu quidem immunditiæ nihil remanet nisi fœda et fœtida recordatio peccati in tormentum animæ expectationemque gehennæ. De talibus ergo lugendum potius sentio, quam loquendum. Eos, qui ad imaginem Dei creati sunt, in bestiales motus et impetus beluinos degenerare videmus, quærentes quæ de ventre et sub ventre sunt, et impudenter impudicitæ dari, qui tremenda super se Dei judicia non attendunt. Quid enim indignius quam animam suam, pro qua Christus mortuus est, viliori parti corporis sui subternere et se brutis irrationabilibus conformare? Porro multis est annexa doloribus hæc voluptas. In primis vis visus excæcatur illius, qui naturalis limites facultatis excedit. Ideoque et istius consuetudo, et quarumlibet voluptatum frequenter, non solum animæ periculum, sed etiam corporis inferre videtur exitium. Quocirca hic voluptatibus nihil est fœtidius, nihil est inquietius, nihil a naturali tranquillitate remotius. Hæc nimirum lues sordidissima contaminat carnem, et mentem effeminat. Si quid vero in homine honestum et virile est, totum obruit et enervat. Cumque cetera vitia se

¹³ Matth. 5. ¹⁴ Eccle. 5. ¹⁵ Juv. sat. 13. ¹⁶ Eccle. 5. ¹⁷ 1 Tim. 6. ¹⁸ Habac. 2. ¹⁹ Matth. 6. ²⁰ Ibi.
²¹ Phil. 3. ²² Sap. 5.

quibusdam virtutum tegumentis obpallient, et frequenter ad humanos aspectus quadam extollentia jactantiæ intumescant, mens hujus turpitudinis conscia tantum prima fronte præfert suæ actionis horrorem, ut non solum ea hora, qua ipsius caro perniciose voluptate præstringitur, sed etiam quando audit aliquos loquentes de turpitudine sua, rubore perfunditur, absentiam captat, et immundi operis recordatione torquetur. Eapropter hic semper latebras quærit, et quia male agit, odit lucem. Sed in latebrosis absconditus non poterit tremendum judicem declinare non solummodo corporum, sed et cordium secreta videntem. Nec illud est silentio transeundum, quod omnium Creator genitalia membra tanta obscenitate damnavit, ut ei paterna maledictio et perpetua servitus sit inflicta²³, qui eadem in patre reverenter operire contempsit. Sane cum hodie circumquaque crux Christi triumphet potissima luxuriæ debellatrix, absurdissimum est, quod plurimi professores filii B. Virginis quasi jumenta in suis stercorebus computrescunt²⁴. Bibunt urinam peccatorum suorum, versantur in abominationibus suis, et donec iram Dei sentiant improvisam, ignem, qui jam successus est in furore ejus, non cogitant nec formidant. Porro, antequam comprehendatur peccator in desideriis suis, intelligat miser carnis immunditiam, in qua suam somniavit beatitudinem fuisse, a Deo quibusdam loco pœnæ gravissimæ irrogatam, volente eos in hoc puniri, quod eos suæ dimiserit voluptati. Verba enim Domini sunt in Psalmista: *Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi. Et dimisi eos secundum desiderium cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis*²⁵. Apostolus quoque de his qui mutaverunt gloriam Dei in idololatriæ cultum, terribiliter loquens dicit: *Tradidit eos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis*²⁶, non quod Deus sit inceptor mali; sed quod sentiant immisiones per angelos malos a gratia derelicti. De incestuosis, et his, quorum peccata in Sodomis Deus corporaliter igne et sulphure condemnavit²⁷, ut innotesceret abominatio iniquitatis, ex fetore et horrore supplicii, sub silentio claudi oportet, ne opusculum præsens, in quo de charitate agimus, quæ est intima requies animæ, abhorrenda locutio dehonestet. Ex prædictis apertissime liquet, quam perniciosus sit amor carnis atque libidinum, ad quarum detestationem Deus de purpurata meretrice executoribus angelis dixit: *Quantum exaltavit se in deliciis, tantum data ei tormenta et luctum*²⁸.

CAP. VIII. *Ostendit Salomon quanta sit vanitas hujus mundi.*

Restat prosequi quod in voluptate oculorum vel

A aurium cæterorumque sensuum non est beatitudo vel requies, neque in his quæ pertinent ad delicias vitæ hujus ambitiosum honorem, aut potentiae dominatum. Veniat igitur rex ditissimus, potentissimus, delicatissimus, et tamen sapientissimus, Salomon scilicet et quid de fine talium judicet, videamus. *Dixi, inquit, in corde meo: Vadam et affluam deliciis, et fruz bonis*²⁹. Et infra: *Ædificavi domos et p'antavi vineas, feci hortos et pomaria, et conseri ea cuncti generis arboribus*³⁰. Et multa similia prosequendo adiecit: *Possedi servos, et ancillas, et familiam multam nimis, coacervavi mihi argentum et aurum, substantias regum et provinciarum*³¹. Et addens de voluptate aurium: *Feci mihi cantatores et cantatrices*³². Post pauca subiecit: *Quidquid desideraverunt oculi mei, non negavi eis, nec prohibui cor meum, quin omni voluptate fruere, et oblectaret se in his quæ paraveram mihi*³³. Quid, quæso, delicatius, quidve jucundius? Sed attende quia nil vanius, nil mutabilius. Continuat enim Salomon et subjungit: *Cumque convertissem me, inquit, ad cuncta opera mea, in quibus frustra sudaveram, ridi in omnibus vanitatem et afflictionem spiritus, et nihil permanere sub sole*³⁴. Sententiam quidem generalem præmiserat dicens: *Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, et ecce omnia vanitas, et afflictio spiritus*³⁵.

CAP. IX. *In sola charitate requies et pax.*

Habes ex verbis Salomonis vanitatem et afflictionem spiritus. Apponit Veritas tertium, scilicet servitutem. *Omnis, inquit, qui facit peccatum, servus est peccati*³⁶. Conjungantur ergo hæc tria: *Vanitas, servitus et afflictio spiritus*³⁷. Ubi ergo requies, ibi Sabbatum. Nonne verbum legis est: *Nullum servile opus facietis in eo*³⁸? Quis est, qui peccatum non fecit? Quis est ergo qui non sit servus peccati? Dicit rex David: *Ecce in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea*³⁹. *Si dixerimus, inquit Joannes, quod peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, et veritas in nobis non est*⁴⁰. Quis ergo nos liberabit a jugo veteri et servitute peccati? Ille de quo Veritas in Evangelio dicit: *Si filius vos liberaverit, vere vos liberi eritis*⁴¹. Ipse ad Sabbatum nos invitans: *Venite, inquit, ad me, omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos*⁴². Ecce reffectio, quasi Sabbati præparatio. Audiamus et Sabbatum: *Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris*⁴³. Ecce Sabbatum, ecce quieta tranquillitas. *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve*⁴⁴. Jugum hoc non premit, sed erigit. Pennas habet quibus elevet, non pennas, in quibus aliquos gravet. Jugum illud charitas est Dei proximique dilectio. Hic requiescitur, sabbatizatur, hic ab omni opere servili vacatur. Nimirum *charitas non agit perperam, non cogitat malum*⁴⁵, sed et di-

²³ Gen. 9. ²⁴ Joel 1. ²⁵ Psal. 80. ²⁶ Rom. 1. ²⁷ Gen. 19. ²⁸ Apoc. 18. ²⁹ Eccle. 2. ³⁰ Ibid. ³¹ Ibid. ³² Ibid. ³³ Ibid. ³⁴ Joan. 8. ³⁵ Eccle. 2. ³⁶ Lev. 32. ³⁷ Psal. 50. ³⁸ I Joau. 1. ³⁹ Joan. 8. ⁴⁰ Matth. 11. ⁴¹ Ibid. ⁴² Ibid. ⁴³ I Cor. 15.

lectio proximi malum non operatur. Viles, o Judæe, Sabbatum ubi sit; in quo, etsi aliqua peccati subreptio ex infirmitate contingat, non tamen perit Sabbati feriatio, quia charitas operit multitudinem peccatorum ⁴⁶.

CAP. X. *Quod mundana concupiscentia in causa est, quare jugum Domini grave videatur.*

Videmus tamen aliquos, qui cum suaviter respirare deberent sub jugo et onere tam suavi et tam levi, sub utroque laborant et murmurant. Addicti enim et assueti Babilonicæ servitutis vitium inolitæ consuetudinis non possunt dediscere, unde non intelligunt hoc de morbo proprio, sed de jugo vel onere Domini provenire. Sciant autem, quicumque causantur jugum vel onus Domini in habitu feroces, quod mentis humeros negotiorum sæcularium pressuræ supponant, atque jugo Domini laborum impatientiam, quos pro sæculo patiuntur, ascribant. Isti sunt, ut immundi canes ad proprium vomitum recurrentes ⁴⁷, et sub habitu abstinentiæ ventrem colunt, sub cilicio pœnitentiæ gloriam mundi captant, sub sacro amictu pudicitiae et munditiæ militant, sub ovis vellere lupum operiunt, et avaritia inexplebili æstuantes domum domui, agrum agro copulant, armantur ad lites et contentiones, non parcunt pauperi, viduæ aut pupillo, nec moventur super contritione Joseph. Ad jugum utique mundi pertinet, quod curis exæstuant, quod inflammantur odii, quod torquentur invidia; et hoc jugum cupiditatis est, et onus sæculi grave. *Jugum enim Domini suave est, et onus ejus leve* ⁴⁸. Et, quæso, quid suavius est homini, quid jucundius quam mundum contemnere et se reputare sæculo celsiorem, atque in bonæ et securæ vertice conscientiae consistentem mundum habere sub pedibus, nihil in eo videre quod appetat, nullum cui invidet quod metuat, nihil mali esse quod ab alio sibi possit inferri, nihil boni quod ab alio sibi possit auferri, et in illam hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam, et immarcescibilem, conservatam in caelis oculos dirigendo, fallaces divitias et honores perniciosos, et damnabiles delicias conculcare. Quid, quæso, desiderabilius, quid tranquillius quam suam sic animam stabilire, ut nullis motibus carnalis concupiscentiæ agitetur, extraordinaria appetitus incentiva non sentiat, aspectus illecebrosos abhorrens, carnem rore pudicitiae tepescentem compellat ancillari spiritui; nec jam illam ad carnis lenocinia illectricem sed ad exercitium militiæ spiritualis promptissimam habeat adjutricem. Quid præterea ita divinæ tranquillitatis imaginem gerit, quam anima, quæ sic ad omnium injuriarum tolerantiam se obstruat, ut eam contumeliæ illatæ non moveant, mentem ejus a statu suo nullæ comminationum, aut injuriarum machinæ dejiciant, eandem in prosperis et adversis servare constantiam, amicum et inimicum eodem oculo intueri? Nonne similis est

A ei, qui facit solem suum oriri super bonos et malos, et pluit super justos et injustos ⁴⁹, et omnes sagena charitatis attrahit et amplexatur in Christo? Quæ cum circa ea omnia mutabiliter fiant, nulla tamen est in eis cordis mutatio.

CAP. XI. *Quod omnes virtutes ex charitate sint.*

Vere verum est in charitate Sabbatum, cum enim cæteræ virtutes vicem vehiculi vel viatici gerant ad requiem obtinendam, omnes in charitate requiescunt. Illud denique admiratione dignum est, quod sine charitate nihil est virtus, et ipsa unicuique virtuti exhibet ut sit virtus. Fides equidem, quæ hic operatur ad vitam, in Dei visione, jam non erit fides, sed veritas. Ibi enim absorbebitur fides, cum id videbitur, quod super omnia diligitur. Nec opus erit credere, quod nobis licebit plena cognitione percipere. Non erit etiam ibi de cætero spei locus, ubi Deo serventes non habebimus ulterius quod speremus. Illic temperantia pugnat contra libidines, prudentia contra errores, fortitudo contra adversitates, justitia contra inæqualitates. Porro in charitate semper est perfecta castitas, ideoque non est ibi libido, cui temperantia repugnet. In charitate est perfecta scientia, ideoque nullus error quem prudentia eliminat. In charitate vera beatitudo est; ideoque nulla adversitas quam fortitudo expugnet. In charitate omnia sunt tranquilla et cœquata; ideoque nulla est ibi inæqualitas, quam justificari oportet. Denique nec fides virtus est, nisi per dilectionem operetur. Nec spes virtus est, nisi quod speratur ametur. Rursum, si velis virtutum naturam æstimare subtilius, quid est temperantia, nisi amor, quem nulla voluptas illicit? Quid est prudentia, nisi amor, quem error non seducit? Quid est fortitudo, nisi amor, qui nulli adversitati succumbit? Quid denique justitia, nisi amor, qui quod suum est unicuique distribuit?

CAP. XII. *Quod charitas est Sabbatum, et sex virtutes quasi sex dies ante Sabbatum.*

Sicut autem charitas est vera mentis humanæ requies, perfectumque Sabbatum, sic et sex prædictæ virtutes, fides, spes, temperantia, prudentia, fortitudo, justitia sunt quasi quidam dies operationis. Charitas vero quædam luminosissima dies est quietis, tranquillitatis et pacis. Et nunc, quæ est expectatio mea, nisi tu, Domine, si forte desiderium pauperis exaudiat auris tua, ut ad modicum tempus requiescam cum regibus et consilibus, qui zellicant sibi solitudines et replent domos suas argento? Porro vix ad momentum mihi permittitur requies ab exactoribus Pharaonis. Verumtamen mihi sabbatizare liceat vel media hora. Utinam detur mihi vacare et videre quoniam Jesus Christus est Deus, ipse est Sabbatum animæ quærentis eum, præparans diligentibus se tranquillum et impermutabilem sabbatismum. O quam beati sunt qui ingrediuntur locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei,

⁴⁶ Jac. 5. ⁴⁷ II Petr. 2. ⁴⁸ Matth. 11. ⁴⁹ Matth. 5.

atque in voce exsultationis et confessionis tripudiant et exsultant! memores verborum tuorum, Jesu, cum Habacuc propheta cantantes: *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo* ⁸⁰. Sabbathat Judæus, quia legit Deum sex diebus operatum fuisse, et quasi labore operis fatigatum die septimo quiescere ⁸¹. Sane non laboravit operatio Creator, sed dixit, et facta sunt omnia pro beneplacito suo; mandavit, et creata sunt universa. Summa et æterna essentia Deus nullius indigens, plene sibi sufficiens, in sua tranquillissima charitate indeclinabiliter et immutabiliter manens et mutabilia operans, requiescit in se vivens, beatorum pax et indeficiens quies. Quocirca, sicut in successione dierum mane et vespere vicissim variantium creaturæ mutabilitas designatur; sic et in Deo, cui nihil advenit, nihil præterit aut succedit, æterna tranquillitas ipsius et quieta æternitas intimatur. Notandum vero quod operibus Dei senarius, septenarius numerus divinæ quieti ascribitur. Nimirum, senarius numerus perfectus est constans ex partibus suis. Si enim connexeris unum, duo, tria, perfectum habes senarium, qui Dei operibus specialiter est assignatus, ut in horum universitate, nihil superfluum, nihil recipias imperfectum. Magnæ quidem excellentiæ dies est, in quo prima lux Deo jubente resplenduit, nec mediocris prærogativæ dies est, in quo Deus superiores aquas ab inferioribus firmamento mediante divisit; nec minoris esse arbitror dignitatis diem, in qua, aquis in unum congregatis, a Deo arida vestita est herbis et arboribus decorata, venustata floribus et fructibus fecundata ⁸². Nec est dies ille reputandus inferior, in quo Deus cælum suis luminaribus adornavit, et juxta temporum successus signorumque vices excursus totius anni disposuit. Sed nec ille dies alienus a laude est, in quo Deus partem animantium in aquis, partem in aere collocavit. Abistorum eminentia et privilegio non degenerat dies sextus, in quo ad imaginem suam Deus plasmavit hominem, et vitam inspiciens ipsum animantium universitati præfecit. Porro diei septimi præminentia omnibus antecellit. In quo nullius rei creatio, sed omnium creaturarum perfectio et diei requies commendatur. De singulis diebus scriptum est: *Factum est vespere et mane dies unus, aut secundus*, et deinceps ⁸³. At diei septimo non mane aut vespere, non initium aut finis ascribitur. Dies enim requietionis Christi immutabilis et æternus. Mutua siquidem Patris filiique dilectio, suavissimus amplexus, amorum charitas scilicet, qua Pater in Filio et Filius in Patre, ipsa est eorum jucundissima quies, indivisibilis unitas, pax imperturbabilis, æterna tranquillitas, Spiritus sanctus, qui ab utroque procedit, quod insinuans Filius Dei: *Ego, inquit, Patris mei mandata servavi, et maneo in ejus dilectione* ⁸⁴. Et rursum: *Ego et Pater unum su-*

mus ⁸⁵. Et idem de Filio Pater: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* ⁸⁶.

CAP. XIII. Collatio sex virtutum ad sex dies.

Expressa igitur congruæ collationis imagine, sicut sex diebus, ita sex virtutibus circa piæ intentionis opera exercemur, ut post sanctarum vicissitudines actionum in tranquillo charitatis, quasi in vero mentis Sabbatho respiremus. Quocirca fidem ponamus diem primum, quo fideles ab infidelibus quasi lux ex tenebris separantur. Spes etiam vicem secundæ diei obtineat, per quam hi, quorum *conversatio est in cælis* ⁸⁷, discernuntur ab aliis, qui terrena sapiunt, et liquescentes in se ipsis delabuntur et effluunt. Temperantia quasi dies tertius illucescat, in quo membra nostra mortificantes super terram, carnalis concupiscentiæ fluxum, quasi aquas amarissimas certis continentię limitibus coarctamus, ut terra nostri cordis appareat, et sitiens fontem vitæ, virtutum flores fructusque producat. Prudentia quasi dies quartus faciat scientiæ lumen erumpere, ut inter facienda et non facienda discernens dividat inter diem et noctem, quatenus sapientiæ lumen, velut solis splendor, effulgeat. Lux vero scientiæ spiritualis in quibusdam crescit, et in quibusdam deficit, quasi lunæ lux minor appareat. Exemplo etiam præcedentium Patrum quasi stellæ inter dies et annos mensesque distinguunt: quid videlicet distet inter eos, qui ante legem, et eos qui sub lege, vel qui sub gratia profecerunt: quæ cæremoniæ, quæ præcepta, quæ judicia, quæ promissa sub quo intellectu nostræ salutis conveniant. Fortitudo autem sit dies quintus, per quem in hoc mari magno et spatioso quasi pisces spirituales procellosa fluctuum volumina toleremus, cohibeamus linguæ lubricum sub censura silentii, et quasi volatilia pennata, nunc ad cœlestia erigamur, nunc autem condescendentes operibus misericordiæ, fructus operum bonorum sub Dei benedictione reddamus. Constituatur denique justitia dies sextus, per quem ad divinam imaginem reformati bestialibus desideriis vitisque reptilibus imperantes, corpus spiritui, spiritum Deo subjiciamus, et sic utrique quod suum est, tribuatur. Et notandum quod Dominus non bestiis, non jumentis, non reptilibus, sed hominibus et avibus atque piscibus benedicit; homini autem jumenta et bestiæ subjiciuntur. His enim qui in se Dei præsentant imaginem, jumenta, id est corpora nostra subjiciuntur, et bestiæ, id est nequitie spirituales, de quibus Propheta precatur: *Ne tradas bestiis animas confitentium tibi* ⁸⁸. Et Dominus per alium prophetam: *Auferam, inquit, malas bestias* ⁸⁹ de terra vestra, et dormire vos faciam fiducialiter. Hæc est dormitio septimæ diei tranquillissima dies. Dies enim septimus est charitas, dies Sabbati, dies requietionis,

⁸⁰ Habac. 3. ⁸¹ Gen. 2. ⁸² Gen. 1 passim. ⁸³ Ibid. ⁸⁴ Joan. 15. ⁸⁵ Joan. 10. ⁸⁶ Math. 3. ⁸⁷ Phil. 3. ⁸⁸ Psal. 75. ⁸⁹ Lev. 26.

jucunditatis et pacis, per quam homo securissime dicit: *In pace in id ipsum dormiam et requiescam*⁶⁰. Ipsa est omnium virtutum consummatio, sanctarum animarum suavis refectio, tranquillissima mentis seriatio. Ipsa est septimus dies, in qua manna cælestis nos reficit; ipsa est mensis septimus, in quo post diluvium tentationum irruentium cordis arca suavissime requiescit; ipsa est illud Sabbatum, quod Isaias propheta describens: *Et erit, inquit, Sabbatum ex Sabbato, mensis ex mense*⁶¹, ut post septies septimum annum annus jubileus incipiat, annus placabilis Domino, in quo sua singulis restituatur hæreditas, plena jucunditatis, antiqua possessio et æterna libertas. Illic lacte reficimur ab uberibus consolationis ejus. Et cum avulsus fuerimus a lacte, epulabimur ab introitu gloriæ ejus, et implebitur quod Dominus in Isaiâ promittit: *Ecce, inquit, ego creo Jerusalem exultationem, et populum ejus gaudium, et exultabo in Jerusalem, et gaudebo in populo meo, et non audietur in ea ultra vox fletus et vox clamoris*⁶². Domine Deus, quandiu prolongabitur jubileus, quando præveniet me misericordia tua? Interim comedam panem meum in sudore vultus mei⁶³, et cum lacrymis in mensura, donec vinum detur mærentibus, et sicera his, qui amaro sunt animo⁶⁴, et tota deliciis illis absorbeatur anima mea, quarum primitias jam degusto.

CAP. XIV. *Quod triplex Sabbatum habet homo in dilectione Dei et proximi et dilectione sui.*

*Erit, inquit, mensis ex mense, Sabbatum ex Sabbato*⁶⁵. In Veteri siquidem Testamento assignatur triplex distinctio Sabbatorum. Primum Sabbatum dicitur septimus dies; secundum, septimus annus; tertium, annus qui sequitur post septies septem annos, id est quinquagesimus annus. Est itaque primum Sabbatum dierum, secundum annorum, tertium Sabbatorum Sabbatum: ita ut in unitate septenarius concludatur, qui ab unitate progrediens in unitate perficitur. Omne siquidem opus ab unius Dei fide sortitur initium, et septenario sancti Spiritus munere incrementum suscipiens ad eum, qui vere unus est, imo quæ vera unitas, revertitur, in cujus rei figura arcæ fabrica in uno cubito consummatur. Et notandum quod in charitate hac triplex Sabbatum, si velis diligentius advertere, invenitur. In lege duo præcepta dilectionis expressa sunt: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua et ex tota mente tua, et proximum tuum sicut te ipsum*⁶⁶. Hæc duo mandata tria esse diligenda insinuant. Non potest quis proximum suum diligere, sicut se, nisi diligat se ipsum. Homo igitur tenetur diligere Deum, et proximum suum sicut se ipsum. *Nemo siquidem carnem suam odio habuit*⁶⁷; si vero diligat carnem, fortius tenetur diligere et mentem. Credo siquidem quod omnis

A homo magis appetit sanum esse mente quam carne. Sit ergo primum Sabbatum hominis dilectio sui, secundum dilectio proximi, Sabbatum Sabbatorum dilectio Dei. In dilatatione, seu distinctione est quædam earumdem admiranda connexio, ita ut singulæ in omnibus et omnes inveniuntur in singulis, ut omnes habeantur in una, nec una sine omnibus habeatur. Nimirum nemo se diligit, nisi diligat Deum et proximum; nec proximum diligere potest ut se, nisi diligat se ipsum. Item Deum non amare omnino convincitur, a quo proximus non amatur. *Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, quomodo potest Deum diligere quem non videt*⁶⁸? Quia ergo Deus propter se diligitur, si propter Deum diligit se homo aut proximum, patet quod ejus dilectio est aliarum dilectionum quædam vitalis essentia, quæ et in se vivit, et vivendi causam duobus aliis administrat. Quidam diligunt se propter se, et hoc non est diligere, sed odio habere se. *Qui diligit, inquit, iniquitatem, sedit animam suam*⁶⁹. De talibus quidem inquit Apostolus: *Erunt in novissimis diebus homines sese amantes, cupidi, superbi, non obedientes, non continentés*⁷⁰, et his similia, ex quibus convincitur manifeste, quod non ipsi a se propter Christum, sed propter vanitatem sæculi diliguntur.

CAP. XV. *De Sabbato hominis in sui dilectione.*

C Ut ergo homo se diligat, in ipso Dei dilectio inchoatur; ut diligat proximum, capacior quidam sinus affectionis oppanditur. Verum ubi divinus ille ignis medullitus incallescens cæteras dilectiones quasi quasdam sui scintillulas in sui plenitudinem trahit, omnes animi motus absorbet in desiderio illius sublimis et ineffabilis boni; et sic nec homo a se, nec proximus diligitur, nisi quantum uterque affectus deficiens a se totus transfertur in Deum. Agitur autem ineffabili dispensationis artificio, ut licet hi tres amores semper in simul habeantur, non semper tamen æqualiter sentiuntur; sed quandoque mentis illa jucunda suavitas ex propriæ conscientie puritate procedit, quandoque ex bono proximi recipit congratulationis effectum; quandoque contemplando, in desiderio et exultatione aspirat in Deum. Quemadmodum quispiam divergas aromaticæ cellulas ingrediens, nunc istarum, nunc illarum specierum redolentia jucundatur; sic animus diligentis nunc intuitu sui, nunc intuitu Dei aut proximi quadam inæstimabili suavitate perfunditur. Qui ergo prius recolebat in amaritudine animæ suæ dies perditos, postquam concupiscentiæ sæculari dedit libellum repudii et abolitione criminum impetrata se pignus et arrham gratiæ cælestis percipisse cognovit; dum nihil quod ipsum accuset, aut Deo displicere debeat in libro conscientie suæ legit, reliquæ cogitationum diem festum agent ei.

⁶⁰ Psal. 4. ⁶¹ Isa. 66. ⁶² Isa. 65. ⁶³ Gen. 3. ⁶⁴ Prov. 31. ⁶⁵ Isa. 65. ⁶⁶ Deut. 6, Matth. 22.
⁶⁷ Ephes. 5. ⁶⁸ I Joan. 3. ⁶⁹ Psal. 10. ⁷⁰ II Tim. 5.

Cum enim immunis ab exteriori tumultu se intra contemplationis arcana receperit, cum circumstrepentium sollicitudinum turbis ostium mentis occluserit, cum interiori conscientie thesauros inspexerit, non inveniens ordinatum aliquid aut ineptum, vel rationi adversum, sed omnia pacifica et jucunda, ut ad instar disciplinatissimæ familiæ videat multitudinem cogitationum, sermonum et operum ei quasi cuidam patrifamilias obedire, et omnia interiora sua sibi in quadam humilitate assurgere : prorumpit ex omnibus his mira securitas, ex securitate mira tranquillitas, et ex ea ineffabilis jubilatio cordis, tanto devotior in Christi laude, quanto perspicacius intelligit hoc totum ex ejus gratia provenire. Hæc est septimi diei festiva solemnitas, quam sex dies præcedunt, id est sex opera misericordiæ. Ne namque in eorum exercitio justus probat, et in sinu sanctæ conscientie, honorumque operum contestatione respirans, in ea gratia quæ a Deo data est, ei fideliter sabbatizat. Hæc est primi Sabbati filialis jucunditas, in qua servilia opera, id est peccata quæ servos faciunt, prohibentur, in qua nec ignis concupiscentiæ accenditur, nec onera, id est colligationes impietatis sine legis transgressione portantur.

CAP. XVI. *De Sabbato secundo, de dilectione proximi.*

Sane, si ab hoc penitente thalamo cordis, quem primo Sabbato dedicavit, migravit ad illud diversorium, ubi solet gaudere cum gaudentibus cōnstruari infirmis, scandalizatis couri, suamque senserit animam fratribus suis indissolubili glutino charitatis unitam, adeo ut nec sinistra suspicio, nec invidiæ morsus, nec æstus iracundiæ aut tristitiæ possit aliqua occasione obrepere, sed brachiis sincerissimæ dilectionis amplectens, et fovens uno et eodem humero, et aliena, sive læta, sive sinistra communicans, cessante omni strepitu vitiorum, tumultuque sollicitudinum ad tantæ suavitatis delicias resolvitur inæstimabili gaudio, et fit in amoris sui dulcedine libera intus a noxiis omnibus mentis absoluta vacatio. Nam quod nullum vitium prorsus in hujus Sabbati quiete residere charitas fraterna permittat, testis est hujus secundi Sabbati continuus fœriator Apostolus dicens: *Non adulterabis, non furtum facies, non falsum testimonium dices*⁷¹; et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*⁷². David dulcedinis hujus suavitate affectus, et ex tanta mentium unione in vocem jubilationis erumpens: *Ecce, inquit, quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum*⁷³. Notandum vero quod, sicut primo Sabbato unus dies tantummodo dedicatur, quod videlicet singulare est, quod in propriæ conscientie, cujusque tranquillitate consistit, ita nec immerito hic annus integer consecratur. Quemad-

modum enim ex multis diebus annus efficitur, ita ex multis animabus unum cor et una anima charitatis igne condatur. Sex autem annos, qui præcedunt hoc Sabbatum, possumus intelligere sex genera hominum, in quorum dilectione pro natura sui vel præcepti debito exercemur. Sicut vero annus multos dies complectitur, ita in singulis illis generibus hominum multi nobis animorum unione junguntur. Imprimis ergo dilectio nostra naturali ordine ad domesticos nostri sanguinis derivetur, quos diligere, sicut ex naturæ necessitate tenemur, sic nimis inhumanum est quod a nostro dilectionis sacrario repellantur. Nam, teste Apostolo: *Qui suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidei transgressor est, et deterior infideli*⁷⁴. Hinc est quod hæc dilectio, quæ ex natura proficiscitur in mandatis quæ pertinent ad dilectionem proximi, primum Deo præcipiente sancitur. *Honora, inquit, patrem tuam et matrem tuam*⁷⁵. Hinc ad eos qui nobis specialiter amicitie vel officii vicissitudine copulantur dilectio nostra progrediens, quodam sinu diffusiore laxatur. Verumtamen ista dilectio Pharisæorum justitiam non transcendit, quibus dictum est: *Diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum*⁷⁶. Sane et parentum et amicorum affectio quamvis servata parum præmii consequatur, quippe cum ad illam lex naturalis inducat; ad istam mutua obsequia nos provocent: utraque tamen, si neglecta fuerit, cumulum damnationis importat. Veritas in Evangelio dicit: *Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne ethnici hoc faciunt? Et si salutaveritis fratres vestros, quid, inquit, amplius facitis*⁷⁷? Ut ergo in majorem amplitudinem dilectio nostra se porrigat, amplectatur et eos qui nobiscum Deo militant, et ejusdem vitæ professionem nobis in vinculo pacis et spiritus unitate cohærent. Deus equidem hujus dilectionis est causa efficiens, dum a capite in barbam Aaron, et usque in oram vestimenti unctio spiritualis emanat⁷⁸, ut qui ab uncto uncti, a Christo Christiani vocantur, omnes in participium nominis Jesu se communi vinculo mutue charitatis invicem complectantur. Adhuc duo genera hominum restant, quos si in nostræ dilectionis sagemam concludimus, nihil aliud superest, nisi ut illius veri Sabbati requie perfruamur. Eorum enim qui foris sunt, gentilium videlicet ac Judæorum, schismaticorum et etiam hæreticorum, necesse est ut ignorantiam doleamus, compatiamur infirmitati, duritiam defleamus, per compassionis affectum succurrentes eis orationum suffragio, ut et ipsi in odore unguentorum nostrorum currant in Christo Jesu Domino nostro. Adhuc dilatat tentorium suum charitas et pallium, quod veteris legis tempore erat breve, sic ampliatur, sic extendit, ut duos operire sufficiat, dum inimicum suum animæ suæ nova Spiritus sancti unione conglutinat. Hac dilectione homo

⁷¹ Exod. 20, Rom. 13. ⁷² Ibid. ⁷³ Psal. 132. ⁷⁴ Psal. 132.

⁷⁵ 1 Tim. 5. ⁷⁶ Exod. 20. ⁷⁷ Matth. 5. ⁷⁸ Ibid.

Dei filius efficitur, ac divinæ bonitatis imago perfectissime reparatur. *Diligite*, inquit Dominus, *inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, et orate pro calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est* ⁷⁹. Hæc dilectio, dum inimicum simplici oculo intuetur, securissime dicere potest: *Dimitte nobis, sicut et nos dimittimus* ⁸⁰. Ita dimittitur qui dimittit. Sic filius Dei, sic hæres Dei et Christi co-hæres efficitur. Attende, homo, quam securum, quam dulce sit, quam jucundum inimicis compati, injuriis non moveri, eum amare pro Christo, a quo me sentio non amari, et eam affectionem gerere erga ipsum, quam indulgentissimus pater erga charissimum sibi filium phrenesi laborantem, ut, quo majores ab eo irrogantur injuriæ, propensiore erga eum ferveat charitate.

Cap. XVII. De tertio Sabbato in dilectione Dei.

Verum omne Sabbatum habet sex præambulos dies, in quibus cœleste manna colligimus, ut in illa præclara solemnitate, quæ in Dei dilectione celebranda est, sugamus lac ab uberibus consolationis ejus, et inter duas sortes, inter ubera sponsi, inter sinistram et dexteram per viscera misericordiæ Dei nostri beatissime quiescamus. Isti sex dies sunt, Christi conceptio, nativitas, prædicatio, passio, resurrectio, ascensio. Istis sex diebus operatus est Dominus salutem in medio terræ, et requiescens ab omni opere quod patrarat ⁸¹, sedensque in gloria Dei Patris ad illud Sabbatum, quod est in illius dilectione celeberrimum, misericorditer nos invitat. O bone Jesu, o benigne, o amabilis, o suavis, o dulcis, o amor Deus, o charitas Deus. Quid dulcius, quid suavius, quid amabilius quam vacare et videre, quantum nos amaveris, quam pie, quam misericorditer in conceptione et nativitate tua te dignatus es exinanire usque ad infirmitates infantilis naturæ, quam benigne, quam diligenter nos viam vitæ verbo et exemplo docueris. Quanta dignatione te pro nobis morti obtuleris, quomodo resurgens in gloriam tuam naturam reparaveris humanam, et ascendens in cælum eam in throno majestatis tuæ collocaveris gloriosam. Quid felicius, quid jucundius Sabbato illius animæ, quæ contemplatione et dilectione Dominum comprehendens, et quasdam divinæ suavitatis experientias in se formans inestimabili gaudio sanctæ fruitionis afficitur, dum a se peregrinans jam in cælis habitat, et in memoriam abundantiae suavitatis Dei exsultat et jubilat. O quies pacifica, o Sabbatum delicatum, o dulcedo charitatis, quæ animam diligentem Deum usque in altissima ejus magnaalia provehit, provecamque inter voluptates æternas requiescere facit. Feriatione hujus Sabbati totus homo interior hilarescit, ejus intelligentia serenatur, affectiones dulcescunt, et sancta desideria in Deo quadam fruitione felicissima resolvuntur. O

A mane, o dies, quæ melior es in atriis Domini super millia. O splendor lucis et ardor charitatis, quæ inflammant angelos et illustrat interiora sanctorum. O præclara solemnitas, o jucunda pausatio et Sabbatum delicatum; o Sabbatum gloriosum! Et quæ gloria delicatior aut desiderabilior potest esse, quam Deo medullitus inhærere et jactare in cum omnes cogitatus et affectus suos, atque de dilectione ipsius colligere tantæ certitudinis fructus, ut de salute animæ suæ, de consortio angelorum atque de illa interminabili exultatione, quæ diligentibus Deum præparata est, eum nullatenus oporteat hæsitare: *Propterea ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii* ⁸². Andreas glorians et exultans currebat ad crucem. Paulus igitur perfusus tanti gaudii suavitate dicebat: *Absit mihi gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* ⁸³! Et de Christi retributione securus: *Scio, inquit, cui credidi, et certus sum, quia potens est depositum meum servare in illum diem justus iudex* ⁸⁴. Expertus, quod dilectio Dei esset tam jucundæ securitatis causa efficiens: *Scio, inquit, et certus sum quod neque mors, neque vita, neque gladius, neque angelus, neque potestates, neque aliqua alia creatura poterit me separare a charitate, quæ est in Christo Jesu* ⁸⁵. Moyses innixus tam solidæ charitati prælegit deleri de libro quem scripserat Dominus ⁸⁶, quam sustineat populum sibi creditum divina indignatione deleri. Hac inexpugnabili arce munitus Ezechiel ⁸⁷ in Chaldeam, Jeremias ⁸⁸ in Ægyptum fretus in istius tuitione descendit. Job ⁸⁹ frater draconum per hanc sine periculi suspitione factus est, et socius struthionum. Paulus sub tam certa securitate non metuit anathema fieri a Christo pro fratribus suis ⁹⁰. David sub istius umbra securus per umbram mortis incedere non veretur ⁹¹. Cum enim Deus sit charitas ⁹², scit quod ubi est charitas, ibi est Deus. *Si ambulavero, inquit, in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es* ⁹³. Infelix ego dilexi hactenus mundum, tuamque dilectionem, Deus, amori mundano posthabui. Nunc e diverso facias secundum divitias misericordiæ tuæ, ut te diligam, mundumque et omnia, quæ in eo sunt præ tua dilectione contemnani, fastidiat anima mea in desiderio tui, Deus, cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt. *Quid enim mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei et pars mea Deus in æternum* ⁹⁴. Deficiat in amore tuo et liquescat anima mea, ut *in deficiendo ex me spiritum meum* ⁹⁵ psallam et cantem tui amoris delicias, et divitias charitatis illius, per quam torrentes voluptatis æternæ potantur, quorum affectio prorsus a tua dilectione absorpta est. Sicut enim ferrum ignitum in quamdam ignis essentiam transit, et guttula aquæ, si pleno vini dolio sit infusa, sua insipiditate deposita essentiam substantiæ

B
C
D

⁷⁹ Matth. 5. ⁸⁰ Matth. 6. ⁸¹ Gen. 2. ⁸² Act. 5. ⁸³ Gal. 6. ⁸⁴ II Tim. 2. ⁸⁵ Rom. 8. ⁸⁶ Exod. 32.
⁸⁷ Cap. 1. ⁸⁸ Cap. 47. ⁸⁹ Cap. 30. ⁹⁰ Rom. 9. ⁹¹ I Reg. 27. ⁹² I Joan. 4. ⁹³ Psal. 22. ⁹⁴ Psal. 72.
⁹⁵ Psal. 141.

melioris asumit, sicut aer so.ari splendore perfusus totus est splendor; sic spiritus hominis divino amore affectus totus est amor. Quocirca, qui Deum diligit, sibi mortuus et soli Deo vivens quodammodo, ut ita dixerim, consubstantiat se dilecto. Si enim anima Jonathæ conglutinata est animæ David⁹⁹, aut si is, qui adhæret Deo, unus spiritus cum eo efficitur¹⁰⁰, non absimili unionis judicio quodam genere coesendi tota in Deum transit affectio, in qua sine alterius desiderii exceptione tota in se collecta transfertur in Deum omnium desiderabilium plenitudo. Diliget tamen anima perfectius, cum introducetur in gaudium domini sui⁹⁷, in amplexus sponsi, omniumque justorum beatitudinem suam faciet communionem charitatis: beneficio cujus omnia in omnibus erit Deus⁹⁸.

CAP. XVIII. *Apostrophe vel exhortatio ut diligatur Deus.*

*Audite, cæli, et auribus percipe, terra*⁹⁹, quantum magnificaverit Deus nobiscum misericordiam suam. Et quis abyssum tam ineffabilis gratiæ consideravit? Quis de fonte tantæ dulcedinis gustavit, et non amavit? *Nonne subjecta Deo eris, anima mea*¹⁰⁰? quare non effundis affectus universos in Deum, quos dirigis ad vanitates et insanias falsas? *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me*¹? Nunquid non est tibi consiliarius, aut salvator? *Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est ibi*²? *Revertere, revertere Sunamitis*³; *revertere ad Dominum Deum tuum*⁴, divisa mea, dilacerata mea, perditâ mea, sed Christi suscitata, Christi redempta passione? Cur, quæso, diligis aliud præter illum, qui tam benigne tam misericorditer a tot miseris te redemit? Jugi scrutinio et assidua meditatione revolve, qualiter unigenitus Dei Patris, cum esset splendor gloriæ et figura substantiæ ejus⁵, post inanitionem usque ad formam servi⁶, post famem, post sitim, post lassitudinem, post lacrymas, post vincula, post flagella, post fel, post acetum, post coronam spineam, post clavos, post et lanceam pro salute tua, inter duos latrones quandoque in cruce pendebat⁷. Crucis equidem cornua in manibus ejus, ac de illis pius ille Samaritanus tuis vulneribus vinum et oleum infundebat⁸. Porro autem erat ibi abscondita ejus fortitudo, et in amaritudine mortis dulcedo ipsius. *O quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te*⁹. Testimonio Isaiæ: *Vere Deus absconditus tu es, Rex Israel salvator*¹¹. Moriebatur Salvator tuus, anima mea, ut te vivificaret, affixus erat cruci, ut iniquitates tuas propriis manibus cruci affigeret; manus elevabat ad Patrem in sacrificium vespertinum, ut te ad amplexus amabiles invitaret; vitamque suam, quæ in nullo morti erat obnoxia, pro te ad mortem obtulit, ut, dum a principe tenebra-

rum justus injuste occiditur, quia quod suum non erat usurpasse convictus est, ea, quam habebat jure, potestate privatur. In tam exuberanti beneficio, in tanto cumulo gratiarum, quo te largitio divina quasi obruit et confundit, vide ne ingrata sis. Ingratitudo peremptoria est salutis, ipsa est flatus aspidis, virus animi, uredo virtutum, ventus pestilens et aura corrumpens, stillicidia pietatis, rorem gratiæ et misericordiæ fluentia desiccans.

CAP. XIX. *Adhuc improperat animæ beneficia Dei, ut grata sit Deo.*

Adhuc dico, nihil est enim satis dictum quod semper est dicendum, atque recordatione continua replicandum. Eras illi gravissimo creditori ango Satanae velut cuidam immanissimo exactori, tot debitis quot peccatis vinculo chirographi obligata, nec solvendo eras. Dei autem Filius non quæ rapuerat, sed quæ rapueras, pro te solvit, et, quod dignationis propensioris et gratiæ uberioris erat; non delegavit alium debitorem, sed dedit animam suam in causam soluti. Cumque ille angelus transfuga et emansor te in detestabilem peteret ancillatam, Christus litem contra te propositam suam fecit. Postque diversas productiones testium legis, oraculorum, prophetarum, signorum, tandem proprium sanguinem allegavit, obtinuit allegatio illa tuæ sententiam libertatis. Super calculo sententiali scriptæ sunt litteræ in membrana corporis crucifixi et confirmatæ osculo misericordiæ et veritatis, justitiæ et pacis obviantium sibi. Denique impressum est sigillum, plaga scilicet lateris, quam in pretium redemptionis nostræ et placationem continuam jugiter exhibet ante oculos Patris. Adhuc exstat titulus causæ inscriptus in tantæ charitatis memoriam. Sciasque quod si te ingrata invenerit, nec velle tanto uti beneficio, exiget a te districtissime mortem suam, vereorque ne quandoque indignantisime tibi dicat: *Tolle manum tuam et mitte in latus meum dextrum, mitte digitos tuos in fixuras clavorum, et vide quanta pro te passus sum. O ingrata et crudelis impietas, nonne putas Deum de collatis tibi divitiis pœnitere, si ea viderit per ingratitude perisse? Propterea oratio nostra sæpe repellitur, et hoc ipsum pia dispensatione fieri existimo, ne qui de præceptis beneficiis ingrati fuimus, ex nova largitione cœlestium munerum graviore culpa ingratitude oneremur. Cum enim Deus beneficium perditum reputet, quod non prosequitur actio gratiarum, nobis expedit non excedi potius quam ad cumulum damnationis nostræ ingratitude materiam obtinere quod petimus. Qua ergo præsumptione non diliges illum, qui te non diligentem dilexit, qui te peccatricem non despexit? Vide, quæso, qua compensatione, quo merito summæ et æternæ respondeas Trinitati. Trad-*

⁹⁹ 1 Reg. 18. ¹⁰⁰ 1 Cor. 6. ⁹⁷ Matth. 25. ⁹⁸ Ephes. 4. ⁹⁹ Isa. 1. ¹⁰⁰ Psal. 61. ¹ Psal. 38. ² Psal. 41. ³ Jer. 8. ⁴ Cant. 6. ⁵ Eccl. 17. ⁶ Hebr. 1. ⁷ Phil. 2. ⁸ Matth. 27. ⁹ Luc. 10. ¹⁰ Psal. 30. ¹¹ Isa. 45.

dit propter te Pater Unigenitum suum morti. Tradidit et Filius se ipsum, pro tua salute in mortem. Datus est denique tibi Spiritus sanctus, attestante Apostolo, *quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*¹². Sic amat nos Pater, amat Filius, amat Spiritus sanctus, amat nos Trinitas tota Deus. Amat nos Deus æternus, omnipotens et immensus, *cujus magnitudinis non est finis*¹³, *cujus sapientiæ non est numerus*¹⁴, *cujus pax exsuperat omnem sensum*¹⁵, a quo et in quo universa sunt visibilia et invisibilia, cœlestia et terrena¹⁶. Sane, cum diligis, facis hoc ex debito; si te diligit, facit hoc ipse gratuito. Attende celsitudinem cœli et magnitudinem firmamenti, et modicum in locis palustribus lutum, talis est adhuc inæstimabiliter dispar comparatio tui ad Deum, sicut luti ad cœlum. Quid enim collatio tui ad ineffabilem, ad incomprehensibilem, ad incomparabilem? nihil ei ad mensuram meriti retribuere posses, si in retributionem eorum, quæ pro te sustinuit, te millies mille annis et gehennali incendio cruciases.

CAP. XX. *Quod elegantius et plenius diligit nos Deus, quam nos ipsum.*

Omnia quidem quæ in Deo sunt inæstimabiliter excellentiora sunt his quæ nostra sunt; ipse enim diligit ut charitas, judicat ut æquitas, disponit ut sapientia, revelat ut lux, miseretur ut pietas, scit ut veritas, operatur ut virtus, præsudet ut majestas. Circumscriptis autem omnibus, quæ ad dispensationem Incarnationis suæ pertinent, diligenter attende, quod tibi universitas mundi de mandato ejus obsequitur, omnis natura tuis famulatur obsequiis, cœlum, aer, terra, mare, et ea quæ in eis sunt tuis pariter necessitatibus et oblectamentis inserviunt. Annua temporum revolutio, flores fructusque arborum et herbarum rediviva innovatione informat, atque labentibus palmitibus, et naturis germinum antiquatis, continua Dei munera tibi circuitus temporum subministrat. Recognosce, anima, quod quandoque non eras, et ab eo facta es, nihil ei dedisti ut te faceret, nil enim dare poteras, quia non eras. Cum autem melius esset esse quam non esse, gratis tibi esse contulit, omnibus illis te præferens, quæ de non esse ad esse poterat producere, nec produxit. Adjecit tibi speciem, et cujus essentia de nihilo prodierat per gratiam Salvatoris ipsa tua te imagine et similitudine insignivit. Adhibuit cum pulchritudine vitam. Unde tanta et tam gratuita et tam inaudita dignatio, ut fieres ad imaginem et similitudinem ejus, nisi ut simile tuum diligeres, et ei, qui te gratuita dilectione prævenit, dilectione mutua conformares? Nimirum ei te decenter tribuis diligendo. Ei ergo cor et medullarum tuarum interiora exhibe ad diligendum, qui te diligere dignatus est, nihil tamen in te reperiens diligendum. Ama

A signaculum tuum et imaginem tuam, et ut expressior in te forma tui Creatoris appareat, ei qui charitas est, te fide et charitate conforma, et in materiam gratiarum beneficium ejus jugi meditatione recogita. Amator tuus ad hoc exhortatione prophetica te invitavit: *Pone me memoriale tuum in corde et brachio*¹⁷, id est in corde et corpore, ut deposita imagine terreni hominis, cœlestis imaginem portes, attendens divinæ dilectionis argumenta, quæ refelli non possunt: *pone me super cor tuum, ut fidei signaculum, ut amoris exemplum*¹⁸. Tale signaculum ante prævaricationem suam se angelus apostata exprimebat testimonio Ezechielis dicentis: *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia et perfectus decore*¹⁹. Angelus siquidem in sua creatione tanta Deo conformitate est unitus, ut esset potius signaculum similitudinis, quam simile vel signatum. De sigillo quippe talis similitudo imaginaliter exprimitur, qualis in eodem sigillo essentialiter habetur, et hoc homini cõmpetit. Angelus vero pro sua subtilitate naturæ Deo expressiori similitudine adhærebat, quia totus et tantummodo spiritus erat. Nos vero luteo carcere inclusos, et in habitatione terrena depressos, charitas ad dignitatis angelicæ statum reparat; et licet corpus quod corrumpitur aggravet animam, et deprimat terrena inhabitatio sensum multa cogitantem; tamen peccato deformatos novum diligendi mandatum ad Dei similitudinem nos reformat. Multiplicavit tibi Dominus dona sua, ad-

C jecit enim pulchritudini tuæ vivere, sentire atque discernere, et in omnibus quæ munificentia ejus contulit, accepit indigentia tua; gratia ejus non exigentia tui meriti antecessit. Desponsavit te fide, foris ornavit te sensibus quasi quibusdam præfulgentibus gemmis, te vero interius quasi naturali pulchritudine sapientia insignivit. Novit quis ornatus tibi competentior esset, ideoque dedit quod decuit, et in tantum, ut etiam propter hoc ipse te diligeret, qui hoc dedit. Sane insana es, si eum mediocriter amas, qui te tanto amore prævenit, qui tanta et tam pretiosa largiens, majora etiam diligenti se pollicetur, quæ *nec oculus vidit, nec auris audivit, quorum æstimatio in cor hominis non ascendit*²⁰. Ex ejus munere pensare teneris, quantum sit diligendus, qui tantum diligit, ut jam non tantum temerarium, sed etiam nefarium debeas reputare, non solum diligentem non diligere; sed tanti, tam potentis, tam præcellentis amorem totis visceribus, totis interioribus præcordiis non amplecti. Omnium pulcherrimus sponsus *forma præ filiis hominum*²¹, ama sponsum, ama regem in decore suo, regem virtutum plenum gratiæ et veritatis, coronatum gloria et honore Dominum majestatis²². Concupivit equidem rex decorem tuum et munera tua²³, quibus te ornare dignatus est, in tuum honorem ejus inclinarunt affectum; amat te in mune-

¹² Rom. 5. ¹³ Psal. 144. ¹⁴ Psal. 146. ¹⁵ Phil. 4. ¹⁶ Col. 1. ¹⁷ Cant. 8. ¹⁸ Ibid. ¹⁹ Ezech. 28. ²⁰ I Cor. 2. ²¹ Psal. 44. ²² Psal. 8. ²³ Psal. 44.

ribus suis. Si enim habes aliquod bonum, illud habes, intelligere ejus donum. Verbum Apostoli est: *Quid habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis*¹? Si de aliquo gloriaris, quasi illud a te ipso, et non a Deo acceperis, furaris Deo quod suum est, honorem alterius tibi rapis, et te in alienam gloriam; præsumptuose intrudens habes quidem gloriam, sed non apud Deum, quia gloriam alienam tibi usurpas nequiter contra Deum. Vide ergo ne nunquam obrepat tibi ingrattitudinis nota. Recole incessanter te tua iniquitate perditam, ipsius misericordia reparatam.

CAP. XXI. *Quanta sit animæ prærogativa super cæteras creaturas.*

Studeas illi placere modis omnibus, quibus potes, qui te talem facere dignatus est ut placeres. Utinam te ipsam cognosceres et tui gratiam Creatoris in tuæ pulchritudinis inspectione probares. Porro oculus cuncta videns se ipsum non videt, ideo faciem tui cordis quandoque in speculo propriæ rationis attendas, ne tuæ facias injuriam digluti. Quod equidem facis, si vis tibi te abjectiora præponere, et ea quæ decorem imaginariæ et umbratilem habent, tibi, quæ in veritate pulcherrimæ es, cœquare. A tua dignitate nimis enormiter et ignominiose te dejicis, si transitorias et inanes rerum pulchritudines appetis, aut miraris. Mundus nimirum propter te factus est, ideo mundum non ames, quia mundus non est te dignus, cum sis eo longe dignior, et sole et luna et omnibus creaturis. Omnia quippe temporalia suæ pulchritudinis defectus agnoscunt; tu nec labore deficiis nec palle-scis ægritudine, nec marces senio, nec morte tabescis. Quocirca, si aliud diligis in hoc mundo, qui totus est tibi subjectus, summa teneritas est, ubi ea diligere sic velis, ut tibi servientia, ut munera sponsi, ut amici xenia, ut beneficia Domini. Nec ista diligas cum illo, sed propter illum, illum pro ista, et ipsum diligens super ista. Degeneras equidem in amorem meretricum, si plus amas dantis munera, quam amanti affectum. Donanti quidem injuriam facis, imo te meretricali turpitudine dehonestas, si recipis dona, et dilectionis vicissitudinem non rependas. Ipsum ergo dilige propter se, et propter ipsum dona ipsius. Dilige te illi et illum tibi. Dilige ipsum, ut eo fruaris, ut in eo ponas affectiones tuas, et cum dilexeris ferventius, affectuosius diligaris. Hic amor sanctus est, nihil habens sordidum vel impurum; sed in Dei recollectione dulcissimus, omnes mundi supergrediens delicias, et quodammodo ex natura suæ stabilitatis æternus. Illud autem jugi memoria teneas, quod quanto differentius præ eminentior est essentia ejus fragilitate humana, tanto suavius, et incomparabiliter dulcius, et delectabilius diligit, atque diligitur, quam angelus, quam homo, vel aurum, seu argentum, seu lapis pretiosus, vel sanitas, vel li-

¹ 1 Cor. 4.

bertas, vel quæcunque alia, quibus corda hominum distrahuntur. Nec te ab eo minus diligi credas, si quibusdam animantibus terræ tecum pariter beneficium solis et lunæ et cætera gratiæ suæ dona communicat. Nimirum quæcunque illis donata sunt, propter te donata non dubites; ut enim tibi serviant universa, ipsa de divina bonitate necessaria sibi dona receperunt, sine quibus esse aut servire non possunt. Nunquid ideo videtur, circa te dilectio ipsius intensior, si tibi soli omnia contulisset? Nunquid beatior esses, si sola hæreditates in mundo, et omnia quæ in eo sunt sine ullo socialis vitæ solatio possideres? Et si etiam de malorum hominum societate causaris, scias procul dubio quod sicut tibi et malis hominibus cætera serviunt; ita malorum hominum vitam facit divina dispensatio in tuum militare profectum. Malorum siquidem societate hi qui boni sunt, in melius exercentur, docentur etiam jam affectare virtutes et alia dona Dei, quibus ipsi carent, et quæ longe meliora sunt, quam omnia quæ cum injustis hominibus possidentur. Denique cum videant malos ruere in interitum, de suæ salutis expectatione crescit eorum affectus in Deum, et de divinis muneribus, quorum cum impiis nulla est communio, sequitur devotior exhibitio gratiarum. Cum ergo omnia tibi cooperentur in bonum, ut mali tibi exercitio et boni solatio fiant, non reputes te minus diligi, quia singulariter te non amat. Quia tamen quadam amoris singularitate te diligit, dum et bonos et malos in usum vitæ utilitatis inductit; cumque ipso jure et debito charitatis velis tecum omnes alios æternæ beatitudinis esse participes, tua bona voluntas bonum alienum tibi proprium facit, et Spiritus sancti communicatione beatitudini omnium beatitudo accrescit. Fit igitur amor ex ipsa communione singularis, dum nihil ex plurium participatione diminuitur, et diffusus in omnes totus in singulis reperitur. Te itaque singulariter diligit, qui nihil sine te diligens alia propter te diligit. Licet enim amor diffundatur in plures, tamen est in singulis totus, ut omnes unice diligens ab omnibus unice diligatur. Propterea hic est amor unicus non privatus, solus non solitarius, communis non divisus, nec usu deficiens, nec tempore aut participatione decrescens. Repone igitur in thesauro memoriæ, ac recole incessanter quæ tibi a Deo donata sunt, ut nec de non acceptis præsumas, nec super acceptis ejus beneficiis in gratiarum actione lentescas.

CAP. XXII. *Quanto sit dulcior amor, quo nos diligit Deus, amore quo eum diligimus.*

Quanto præ eminentior est humanitate divinitas, tantum amor Christi quem habet ad nos, amore illo quem habemus ad illum vel ad proximum, dulcior est, firmior atque profundior, violentior, penetrabilior, interior, compassibilior, ferventior

atque suavior. Omnes maternos affectus, omnes fratrum conjugum consensus illa quam habet ad nos inæstimabili charitate transcendit. Ipse paternæ gratiam lenitatis exprimens in se ipso, fidelem ad animam loquitur dicens: *Amodo voca me: Pater meus es tu, et dux virginitatis meæ tu es Deus*²⁵. Et illud: *Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis*²⁶. Ipse materna nos benignitate præveniens: *Quemadmodum*, inquit, *mater consolatur filios suos, ita et ego consolabor vos*²⁷. Et rursus: *Nunquid potest mater infantem suum oblivisci, ut non misereatur filio uteri sui? et si mater oblita fuerit, ego autem non obliviscar tui*²⁸. Ipse in se modum fraternæ dilectionis assumens animæ fideli sic loquitur: *Hortus*, ait, *conclusus soror mea*²⁹. Et iterum: *Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa*³⁰. Amicus est, dum fideli animæ dicit: *Pulchra es, amica mea*³¹. Et ipsa de illo: *Talis est, inquit, dilectus meus, et ipse est amicus meus*³². Sponsus est, cum de illo dicitur: *Gaudebit sponsus super sponsam, et gaudebit super te Deus tuus*³³. Hoc ergo sentiamus in nobis quod et in Christo Jesu, qui extendens manus in discipulos suos vocat eos fratres, et quod amplius est, patrem et matrem atque sororem³⁴, omnem scilicet, qui sancte, qui humiliter, qui caste, qui socialiter ejus aut proximi fecerit voluntatem.

CAP. XXIII. Inculcatio beneficiorum Dei ad majorem dilectionis affectum.

Si recenseas diligenter effusam et indefessam circa te magnificentiam et munificentiam gratiæ Dei, licet ipse sit generalis omnium dispensator, videbis tamen eam circa commoditates tuas quasi totum et singulariter occupatum. Quocumque te veritas, tibi sollicitus et diligens provisor assistit. In intentionibus, in meditationibus, in verbis, in consiliis, in operibus, in adversis, in prosperis, foris et intus ejus gratia te subsequitur et præcedit. Tibi exhibet in omni tribulatione remedium. Sanat infirmam, reducit erroneam, corripit delinquentem, consolatur afflictam, erigit elapsam, tristem lætificat, nec diu vacillare sustinet deficientem. Illud, anima, tibi tanquam animæ meæ consulo. Sicut alias me recolo monuisse, ut primitias tuæ creationis attendens jugi scrutinio et sollicita meditatione revolvas; quod speciosam te fecit, quod multiplices gratiæ dotes adjecit, quod cum postea per te fœda et fœtida facta esses, ipse misericors gratuita benignitate sua tuæ aversioni compatiens, sic te non existentem dilexit, ut conderet, ita te conditam sed perditam gratia sua reparavit. Loquitur in Jeremia fons misericordiæ Dominus: *Vulgo dicitur: Mulier si dormierit cum adultero viro, nunquid revertetur ad virum suum? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, revertere ad me, et ego suscipiam te, dicit Dominus*³⁵.

A Qui te integram et illibatam creaverat, tibi multiplicitatis gratiæ dona sponsalitia liberalitate contulerat. Tu vero amatoribus alienis adhærens, dedisti sponso tuo libellum repudiij, tuam integritatem exposuisti corruptoribus, et illicitos- amplexus affectans divaricabas pedes tuos spiritibus immundis. Tandem super omnes meretrices tibi facta est frons, noluisti erubescere, sed animo infrenato ad illicita ruens te ipsam devolvebas in abyssum damnationis æternæ; ipse vero tam excelsus, tam admirabilis, tam præpotens, tam insignis post lapsum adeo damnabiliter oculo misericordiæ te respexit; ipse ut te de luto fœditatis erigeret, de suæ gloriæ majestate descendit; et ut tuæ corruptionis ignominiam aboleret, pro te dira et ignominiosa sustinuit; et ut multa paucis includam, ut te liberaret a morte, damnatissimæ morti se obtulit; nec expressius, nec fidelius, nec dulcius, nec benignius exhibere potuit quanto te diligeret charitatis affectu. Nunc etiam tuæ prævaricationis oblitus refundit tibi gratiam quam amiseras, redintegrat amorem quem corrueras, nec sua beneficia tibi, nec tuos excessus impropertat; imo si humiliter et fideliter adhærere digneris, accumulabit gratiam super gratiam, ut pulchrior quam unquam fueris, et purior fias, et quanta sit circa te dilectio ejus ex tui lapsus reparatione cognoscis. Scis quam fructuosum sit eum diligere, qui tam ineffabiliter bonus et incomparabiliter mansuetus est, quod nunquam fortasse scires, nisi tanti periculi experientia didicisses, sciens te ex infirmitate fortem, ex casu stabilem, cautam ex periculo, ex infelicitate felicem. Quocirca insto adhuc et iterum tibi usque ad nauseam replicabo, ut assidue cogites, quanta tulerit tantus pro te tantilla et tam perditâ, sanguinem et mortem suam ponens pretium tuum, cum sit sanguis ejus impretialibilis, et mors ejus æstimationis non recipiat modum. Illud super omnia te cavere oportet, ut non arroganter de ipsius liberalitate effusa præsumas, sed continue recolas, qualiter te in lupanaribus opprobrio prostitutam ab immunditiis sanguine suo lavit, amavit, integritati restituit. Amor enim ipsius violata integritate restituere, non violare integra consuevit. Licet autem faciem ejus non videas, ipsum tamen tibi semper esse præsentem non dubites. Vide ergo ne aliqua indecentia tui oculos præsentis offendas; et scias indubitanter, quod qui te dilexit turpem, plenius diliget speciosam. Induere ergo, quæso, veste innocentix, orna te quasi veste polymita varietate virtutum, et qui de fidei annulo subarrhavit, in te odorare lætetur aromata gratiarum. Dilige, quæso te, tota Dominum tuum et sponsum tuum, vitam tuam, solatium tuum, consilium, auxilium ac refugium tuum. Denique dilige illum qui tibi est quidquid optabile aut amabile esse

²⁵ Jer. 3. ²⁶ Jer. 5. ²⁷ Isa. 66. ²⁸ Isa. 49. ²⁹ Cant. 4. ³⁰ Ibid. ³¹ Ibid. ³² Cant. 5. ³³ Isa. 62.

³⁴ Marc. 3. ³⁵ Jer. 5.

potest. Dilige eum caste, devote et sancte, non A verbo, nec lingua, sed opere et veritate. Quære in amore tuo, non quæ tua sunt; sed quæ Jesu Christi³⁶. Sic enim diligere nos Propheta docebat, cum diceret: *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia ejus*³⁷. De illo autem, qui quærit quæ sua sunt, scriptum est: *Confitebitur tibi cum benefeceris ei*³⁸. Sic ergo te totam jactes in eum, sic amando tota transeas in amatum, ut tui oblita, factaque apud te tanquam vas perditum, vivas in ipso et a te ipsa deficias, ut possis dicere cum Propheta: *Defecit cor meum et caro mea, Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum*³⁹. Domine Deus meus, tibi dixit cor meum: *Exquisivit te facies mea*⁴⁰; sed quando flet hoc Deus? Quando venies, anima mea, et apparebis ante faciem Dei? Quando sinistra in dextram convertetur; quando te sponsus exhibebit non habentem maculam, neque rugam⁴¹; cum fluminis impetus lætificabit civitatem Dei; cum templum sanctum, quod tu es, ornabitur coronis aureis; cum majestate replebitur omnis terra; cum tibi exsultanti in conspectu Dei, et delectanti in lætitia ministrabit, transiens, dico, ab illa specie corporali, quam apostolis suis exhibuit ad illam gloriam, ad speciem in qua est cœqualis, et æternus, et omnipotens Deo Patri. Te itaque in spe et expectatione futurorum jugiter exerceas, votis ac desideriiis, ac de perceptione præsentium semper sit apud te gratiarum actio, et vox laudis.

CAP. XXIV. *Adhuc replicantur beneficia Dei, ut anima sit inde humilior.*

Usquequod dormies, anima mea, usquequod dormitabis, ut vel brevis hora otiosa subrepat, in qua non habeas memoriam Filii Dei pro tua misericordia crucifixi? Unicuique molestissimum videretur, si compari suo magnum impendisset obsequium, et ipsum super beneficii exhibitione inveniret ingratum. Quid ergo faciet Dominus majestatis, si nos, qui cinis et pulvis sumus⁴², tantæ misericordiæ ingratos invenerit? Quemadmodum pater miseretur filiorum, misertus est nostri. Si enim aliquem indurat, judicat et condemnat, non ab eo est, sed a nobis; licet enim cui vult misereatur et quem vult induret, ipse tamen, cui proprium est misereri semper et parcere, et suas misericordias coronat in nobis, et malitias nostras punit. Ipse nimirum Pater misericordiarum per prophetam loquitur, dicens: *Nunquid voluntatis meæ est mors impii, dicit Dominus, et non magis ut convertatur et vivat*⁴³? Recole quod Deus Dei unigenitus pro salute tua inclinavit cælos et descendit⁴⁴; et ut te de luto sæcis erigeret quodam artificio ineffabili, manendo quod erat, usque ad vagitus infantia, usque ad livores et vulnera passionis se a sua majestate deposuit.

Moyseis quidem Æthiopissam duxit, sed in ea pellis nigredinem non mutavit⁴⁵. Te Filius Dei reperit multiplici peccatorum turpitudine denigratam, lacrymis suis et baptismo suo tandem et cruoris unda te lavit, et tibi exhibuit gloriosam. Scis, nec ambigere potes, quantum sponso tuo sis inferior genere, specie, dignitate. Unde igitur tibi tantus et tam inæstimabilis honor, quod te Deus sibi in sponsam dignatus est eligere, per quem omnia facta sunt, qui habet potestatem vitæ et mortis, rex cœli et terræ, splendor et imago substantiæ Patris⁴⁶, in quem desiderant angeli prospicere⁴⁷, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur: creator et rector universitatis, angelorum et archangelorum desiderium, Deus gloriæ et Dominus majestatis? Unde hoc tibi, quod te recepit sociam gloriæ, consortem regni, participem thalami, quem cum tetigeris casta es, cum cognoveris docta es, cum videris beata, et cum frui poteris es gloriosa vel etiam ad momentum? Stat angelus Domini, qui secet te mediam, si alienum amatorem receperis, si erga eum tepuerit amor tuus, si te in modico indevotam exhibueris, vel ingratam. Recole, quanta tibi fecerit Deus, attraxerit te ad thronum gratiæ suæ, te denuo ad thronum gloriæ provectorus, quæ non audebas de scabello pedum, aut de venia cogitare.

CAP. XXV. *Quod mandatum de dilectione frequenter inculcatur, nec cordibus nostris profundius infigitur.*

Quam affectuose, quam sincere, quam suaviter, quam dulciter Deum diligere tenearis, Dominus per Moysen docet, dicens: *Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua*⁴⁸, hoc Dei præceptum exactissimam observantiæ necessitatem sibi habet implicitam. Potest equidem aliquis excusare, quod vigilare, jejunare aut laborare idoneus non sit, sed nullus excusare se potest, quod amare non possit. De virginitate datur consilium, non præceptum. *Qui potest, inquit Dominus, capere capiat*⁴⁹. Et Apostolus: *De virginibus quidem præceptum non habeo, consilium autem do*⁵⁰. Charitas autem a Deo præcipitur, ipsiusque præceptum fortiter et obnixè, et sub interminatione pœnali, cordibus humanis indicitur. Mandavit equidem hoc mandatum Dominus custodiri nimis; et ut ipsum cordibus nostris alius quam clavum ingereret, velut crebros ictus, sæpius inculcavit prius ut diligeremus ex toto corde, postea subjungit quod ex tota anima, demum adjecit quod ex tota virtute nostra. Vide quia clavus aut stimulus est hoc præceptum. Nam sicut Salomon dicit: *Verba sapientiæ stimuli sunt, et quasi clavi in altum defixi*⁵¹. Nonne plusquam stimulus est, aut clavus sermo Dei vivus, et efficax, et penetrabilior

³⁶ Phil. 2. ³⁷ Psal. 104. ³⁸ Psal. 48. ³⁹ Psal. 72. ⁴⁰ Psal. 26. ⁴¹ Ephes. 5. ⁴² Gen. 18.
⁴³ Ezech. 18. ⁴⁴ Psal. 17. ⁴⁵ Exod. 2. ⁴⁶ Hebr. 1. ⁴⁷ I Febr. 1. ⁴⁸ Deut. 30. ⁴⁹ Matth. 23.
⁵⁰ I Cor. 7. ⁵¹ Eccle. 12.

omni gladio ancipiti⁵²? Sane duritia cordis nostri hanc exigebat inculcationis instantiam, ut hoc præceptum ad nostrorum cordium interiora transiret; sicut duro stipiti clavus crebra percussione infigitur, donec interior adigatur. Expediebat etiam nobis, quorum corda mundanus amor infecerat, et interior animæ latebras obtinebat, ut eiceretur foras exsulans a corde nostro, ut in Deo maneret, et Deus in eo. Si quis totum cor suum habere confidat, cum Propheta de corde suo conqueratur, et dicat: *Multiplicasti super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me*⁵³. Et iterum sui cordis recuperationi congratulans: *Invenit, inquit, servus tuus cor suum, ut oraret te oratione hac*⁵⁴. Sæpe in libro experientiæ legimus quomodo a corde nostro relinquitur; nunc est nobiscum, nunc alibi, nunc avolat, nunc recurrit, et in sola lubricitate manens in nulla unquam sui soliditate subsistit. Quomodo igitur diligam totum corde, qui a toto corde meo exiit? Aut quomodo cor meum habere valeo totum, nisi Deus ipsum fecerit meum? nihil equidem de corde meo habiturus sum, nisi Deus ipsum fecerit meum. Porro, si omnes affectus et intentiones ac motus mei cordis, Deo adjuvante, in ipsum dirigere, fixumque in eo immobili devotione tenerem: insuper et medullas animæ meæ, ille cælestis ignis accenderet, de quo propheta commemorat: *Ignem misit Dominus in ossibus meis et erudit me*⁵⁵, liberum forsitan esset mihi toto corde diligere. Nunc autem imperfectum meum videant oculi tui, Deus, ut, si quantum debemus non datur nobis diligere, saltem quantum possumus diligamus. Si recolamus beneficia Dei, non ea tantum in quibus per carnis dispensationem *visitavit nos Oriens ex alto*⁵⁶, sed quotidiana et fere continua, quibus nos in angustia et afflictione spiritus constitutos Pater misericordiarum assidue consolatur. Quis ei unum pro mille respondere aut rependere possit, qui tot miserationibus tot miserationes inculcans et ingerens, et in omnibus nobiscum magna faciens, tam crebris munificentis obruit et confundit? Ut ergo cor nostrum totum in gratiam suæ dilectionis alliciat, ut ab amore mundi nos prorsus avellat, cum amicus mundi sit inimicus ipsius, et hoc doceat nos sacra eruditio, cor nostrum ad amorem suum paterna lenitate invitat. Quod enim præcipitur Deum diligere ex toto corde nostro, et ex tota anima, et ex tota mente, perinde est ac si nos instruat Deus diligere se dulciter, prudenter et fortiter.

CAP. XXVI. Dulciter diligitur Deus ex recordatione passionis.

Et quid dulcius quam jugis recordatio dispensationis illius per quem apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei? Super omnia, Christe Jesu, passio tua nobis te amabilem facit, ipsa propitiata est omnibus iniquitatibus nostris; effuso

enim sanguine sine culpa omnium culparum eirographa sunt deleta. Gratia tuæ cruci Jesu. Ipsa enim omnes cruciatu nostros evacuat: gratia clavis, qui nobis aperuerunt viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus *visitavit nos Oriens ex alto*⁵⁷. O quam horrenda et insanabilis est plaga prævaricationis nostræ, pro qua Dei Filium oportebat tot dura opprobria, tot et tam dira vulnera sustinere? Clamabat sanguis Abel ultionem de terra⁵⁸: clamabat sanguis Naboth⁵⁹, clamabat sanguis omnium justorum, qui effusus fuerat super terram dicentium: *Vindica, Domine, sanguinem nostrum, qui effusus est super terram*⁶⁰. Solus sanguis Christi clamabat reconciliationem et redemptionem populi sui; clamabat mors ejus defunctis ad vitam, peccatoribus ad indulgentiam, ad liberationem captivis, perditis ad salutem. Ipse jugiter interpellat ad Patrem, ut pretium sui sanguinis et merces obedientiæ, quam Patri exhibuit, pro peccatoribus in redemptionem pœnitentium convertantur. Teste quidem Apostolo: *Deus Filium suum nobis propitiatorem constituit per fidem in sanguine suo*⁶¹. Apostolus clausulam hanc, per fidem, circumspiciatissime posuit. Si enim fidem et fiduciam tuam jactes in livores et vulnera crucifixi, et in tuæ salutis usum convertis memoriam Dominicæ Passionis, erit sanguis ipsius pretium tuæ redemptionis. Mors ejus tibi convertetur ad vitam, suus dolor in gaudium tuum, suæ angustia in tuas delicias, in tuum honorem sua opprobria, et ut multiplicato fenore gratiæ obtineas salutem, quam operatus est in medio terræ, tibi cedit in jucunditates æternas ipsius supplicium temporale. O fons misericordiæ Jesu, quem ad te diligendum non moveat, quod inter opprobria exprobrationum, inter mortis angustias tuarum miseriarum oblitus, sed memor tuarum misericordiarum, tam pie, tam opportune ad Patrem pro tuis crucifixoribus interpellas? Nam in extensione et transfixione corporis tui, cum jam figurativum medium everteretur in ipsa hora incensi, cum jam virtus holocausti cœlos aperiret, concuteret terram, et inferos spoliaret, et tu summus pontifex introire cum sanguine in Sancta sanctorum⁶² exaudiendus pro tua reverentia, clamas: *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt*⁶³. Quam dulcis erit diligentibus se, qui odientes etiam et occidentes se tanta et tam indebita, tam gratuita et stupenda benignitate prævenit!

CAP. XXVII. Quid sit diligere sapienter.

Quia amor tamen cordis totus est in affectu, ne sit nimium præceps, expedit ut sapientia et discretionem regatur. Præcipitur ergo Deum tota anima, id est sapienter diligere. Anima enim sedes est sapientiæ. Diligebat Petrus Dominum dulciter quidem, sed non prudenter, quia carnaliter; amor enim cordis ad carnalis affectus proprietates accedit,

⁵² Hebr. 4. ⁵³ Psal. 39. ⁵⁴ II Reg. 7. ⁵⁵ Thren. 1. ⁵⁶ Luc. 1. ⁵⁷ Ibid. ⁵⁸ Gen. 4. ⁵⁹ III Reg. 20.
⁶⁰ Apoc. 26. ⁶¹ Rom. 3. ⁶² Hebr. 9. ⁶³ Luc. 23.

Ideoque ipsum mori prohibebat, quoniam non sapienter sed dulciter, non discrete sed temere diligebat. Quia etiam discipuli dulciter quidem, sed imprudenter amabant, dictum est eis: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater major me est* ⁶⁶. Ac si diceret: Si diligeretis me prudenter, desiderabilis esset vobis ascensus meus ad Patrem, qui naturam humanitatis vestram mecum defero in Patris gloria collocandam.

CAP. XXVIII. *Quid sit Deum amare fortiter.*

Tertius amor zelo fidei et quodam affectionis fervore firmatur, et homini mentem suam ad Deum diligendum tota interiori virtute consolidat, atque ad dura et dira toleranda pro Christo se in desiderio cœlestium et temporalium contemptu constanter fortiterque conquadrat. Quia vero non diligebat Petrus ita prudenter, ut decebat, licet affectuose diligeret, increpatus est a Domino, vocatus est Sathanas, eo quod adversaretur omnium redemptioni, quam Christus in sui passione corporis disponebat ⁶⁸. In quo etiam patet eum tunc diligere imprudenter, cum sola carnis affectione inductus propriam salutem et Christi gloriam retardaret. Sed nec dulciter, nec prudenter, nec fortiter diligebat, ubi negabat ad vocem ancillæ, qui se nunquam negaturum etiam pro periculo mortis evitandæ promiserat ⁶⁹. Porro, ut triplex hic amor purgaretur, et firmaretur in Petro, ter, sicut credimus, est interrogatus a Christo, Petre, amas me? ut qui in hoc triplici amore inventus fuerat minus habens, imperfectum suum triplici confessione redimeret, et suppleret. Sic ministerio dispensationis amandus est dulciter, et ne de redemptionis nostræ beneficio nimio præsumamus, aut in aliquo diffidamus, diligendus est prudenter. Habita vero consideratione ad potentiam et gloriam resurrectionis, per quam fortiter de potestate tenebrarum nos eripuit, nobisque gloriæ portas aperuit, amandus est fortiter et constanter.

CAP. XXIX. *Quod, sicut diligendus est Deus in beneficiis suis dulciter, sic in suis promissis prudenter.*

Denique cum ex toto corde diligendus sit Deus in beneficiis suis, sicut in superiori tractatu perstrinximus; sic eum tota anima in suis promissis amare tenemur. Ille quidem, qui Veritas est, qui salvare nos vult, et scit, et potest, promittit nobis requiem a labore, securitatem a timore, gaudium a mœrore, resurrectionem a morte, vitam æternam a transitu hujus vitæ, promittit regnum cœlorum, refectionem in mensa Patris, promittit quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit diligentibus se ⁶⁷. Promittit insuper et se ipsum, sicut promisit ad Abraham patrem nostrum daturum se nobis ⁶⁸. In omnibus promissionibus suis excitat desiderium nostrum, ut

A ad ipsius promissiones, quæ omne desiderium superant, tota animæ possibilitate curramus. Licet sine modo debeat esse ad hoc hominis desiderium, tamen ex defectu hominis in se recipit modum. Quod desiderium circa Dei promissiones modum excedat non habet hic excessus excessum. Et hæc est impatientia commendabilis, dum spes quæ differitur, affligit animam ⁶⁹, et amor ex desiderio jure recipit incrementum. David dilationem hanc impatientissime ferens: *Quemadmodum, inquit, desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* ⁷⁰. Apostolus etiam patientiæ impatientis: *Coarctor, inquit, e duobus, desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo enim melius; permanere autem in carne necessarium propter vos* ⁷¹.

B Sponsa etiam desiderio sponsi ardentem et impatientem exæstuans, atque cœlestium virtutum sanctorumque precibus suos commendans affectus: *Adjuro vos, inquit, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum, nuntiate ei quia amore langueo* ⁷². Et notandum quod amor, qui procedit ex desiderio promissorum, prius est animæ. Nam in sanctorum desiderii de affectione animæ frequenter exponitur ut est illud: *Concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini* ⁷³. Et iterum: *Sitivit anima mea ad te, Deus* ⁷⁴. Et in alio propheta: *Nomen tuum, Domine, et memoriale tuum in desiderio animæ. Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritus meus in præcordiis meis* ⁷⁵.

CAP. XXX. *Quod Deus in judiciis suis diligendus est fortiter.*

Sicut autem ex beneficiis Dei procedit affectio qua Deum toto corde diligimus, ex promissionibus vero Dei desiderium surgit, quo mediante Deum tota anima affectamus, sic ex judiciis Dei causam et initium habet amor, quo Deum tota virtute totisque viribus, id est fortiter et constanter amamus. Est autem iudicium Dei desiderabile, juxta illud: *Aspice in me, Deus, et miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum* ⁷⁶. Et est iudicium terribile, de quo dicitur: *Non intres in iudicium cum sero tuo, Domine* ⁷⁷. Ex hoc horrendo iudicio nemo Deum diligit ante se ipsum. Deus, inquam, justissimo suo iudicio quibusdam hic miseretur, non miserebitur in futuro. Quosdam autem flagellat tanquam iratos, ut ira et flagella ipsius afflicti in gloriam convertantur. Dimittit illos in desideria cordis eorum, ut eant in adventionibus suis, ut iniquitatem iniquitati apponant. Et qui in sordibus sunt plus sordescant ⁷⁸. De hac misericordia et ira hæc Propheta loquitur dicens: *Quis sapiens et custodiet hæc, et intelliget misericordias Domini* ⁷⁹? Et idem: *Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo iram tuam dinumerare* ⁸⁰? *O quam magnificata sunt opera tua, Deus, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.*

⁶⁶ Joan. 14. ⁶⁷ Matth. 16. ⁶⁸ Luc. 22. ⁶⁹ I Cor. 2. ⁷⁰ Luc. 1. ⁷¹ Prov. 13. ⁷² Psal. 41. ⁷³ Phil. 1. ⁷⁴ Cant. 5. ⁷⁵ Psal. 83. ⁷⁶ Psal. 62. ⁷⁷ Isa. 26. ⁷⁸ Psal. 118. ⁷⁹ Psal. 112. ⁸⁰ Apoc. 22. ⁸¹ Psal. 106.

⁸⁰ Psal. 89.

*Vir insipiens non cognoscat et stultus non intelliget hac*⁸¹. Propterea prosperitas stultorum perdet eos⁸². Quod si a Domino corrigantur, neque mundantur, nec emendantur; sed est mundatio eis suæ destructionis occasio. Juxta illud: *Destruxit eos ab emundatione*⁸³. Isti inter flagella Dei murmurant et blasphemant, et pœnis præsentibus pœnas gehennales accumulunt. Sancti vero, dum inter flagella, et flagella ipsius diligunt propter Deum, gratias etiam agunt Deo, de judiciis ejus se accusantes, et cum propheta dicentes: *Omnia quæ fecisti nobis, Domine, in vero judicio fecisti*⁸⁴, quia peccavimus tibi; sed da gloriam nomini tuo⁸⁵. Talibus convenit illud propheticum: *Exsultaverunt filie Judæ propter judicia tua, Domine*⁸⁶. Sunt qui non solum judicia Dei sustinent patienter; sed ipsi se ipsos judicant, et manum adjuvant flagellantis, accusant se, testificantur contra se, se ipsos judicant, et propriæ sunt executores sententiæ. Judicium Dei operatur patientiam in afflictis. *Tribulatio enim patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem; spes autem non confundit*⁸⁷. Quomodo enim esset confusio, ubi est, quod omnem spem et fiduciam transcendit, æternæ scilicet gloriæ certitudo? Sub hac expectatione Propheta dicebat: *Domine, in judiciis tuis superaveravi*⁸⁷. Et idem: *Judicia Domini vera, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et dulciora super mel et favum*⁸⁸. Cur ergo timebo in die mala? Consultius est hic puniri, hic uri, hic nos accusando et judicando torquere, quam incidere in manus Dei viventis⁸⁹, et in die tremenda damnationis æternæ supplicium a terribili et inexorabili Judice expectare.

CAP. XXXI. Quod probatur charitas in obedientia mandatorum Dei.

Deus tota mente diligendus est in suis mandatis. Vult etiam Deus ut tota mens hominis se inclinet ad obediendum, ut omnes sensus et affectiones suas impendat observantiæ mandatorum celestium obedire. Siquidem Deo obedire, est voluntati ejus per omnia consentire, et sic obediendo vivere, quia *vita est in voluntate ejus*⁹⁰. Cum autem voluntas Dei exprimitur in mandatis ipsius, nec Deum quis potest diligere, nisi ejus diligat mandata. Est denique probatio dilectionis ex mandatis Dei, si in eis meditemur, si secundum ea operemur, si in eorum exercitatione versemur. Quod insinuans Propheta: *Meditabor, inquit, in mandatis tuis, quæ dilexi*⁹¹, ecce sollicita meditatio. *Et levavi manus meas ad mandata tua, quæ dilexi*⁹²; ecce diligens operatio. *Et exercebor in justificationibus tuis*⁹³; ecce justificans exercitatio. De meditatione scriptum est: *Quod præcepit tibi Deus, hoc cogita semper*⁹⁴. Cogitentur siquidem mandata Dei quam sancta, quam

honestata, quam dulciora, quam salubria, quam jucunda, quam *fidelia et confirmata in sæculum sæculi*⁹⁵. In elevatione manuum sancta operatio designatur, cui justus libenter insisit. Certus est enim, quod meritis ejus æterna retributio exuberantissime respondebit. Jugis vero exhortatio luctam sibi habet annexam laboremque continuum. Justus autem pugnat ut coronetur, recepturus ab eo requiem pro labore, qui singit laborem in præcepto⁹⁶. Est itaque probatio charitatis, utrum vera sit, si homo mandata dilexerit, si ea meditatione, et operatione, et operum exhibitione servaverit, cui servire regnare est. Mandatorum siquidem obedientia nullas est meriti, nisi ex charitate procedat, quia enim annexæ sunt obedientia et charitas, ideo qui non diligit, nec mandata custodit. Audi enim quæ Veritas dicit: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit*⁹⁶. Et adjunxit: *Qui non diligit me, sermonem meum non servat*⁹⁷, manifeste insinuans, quod si quis diligit, obedit; si non obedit, non diligit. Vera sane obedientia est vera observantia mandatorum Dei; propterea semper obedientia inseparabiliter charitati adhæret. Propter quod scriptum est: *Qui offendit in uno, omnium reus est*⁹⁸. Quod in uno mandatorum breviter exponi potest, ut de similibus censura similis habeatur. Huic mandato: *Non occides*⁹⁹; ille qui diligit et non occidit, in dilectione obedit; qui vero non diligit, et non occidit, mandatum quidem ad litteram facit, sed non facit secundum mentem mandati, quia non diligit. Legem enim facere non est verba legis exterius sequi, sed mentem et intentionem obedienter implere. Quia ergo non est sincera obedientia, quæ ex vera dilectione non fit, non dicitur obedire, qui non diligit, licet non occidat, eo quod legem opere tantum, et non intentione pura custodiat. *Charitas siquidem commendatur; non agit perperam, quia nihil contra conscientiam suam facit, non inflatur beneficiis Dei, non est ambitiosa, quia omnem respuit dominatum; non querit quæ sua sunt, sed quæ Christi vel sui proximi, imo etiam ablata non repetit; non irritatur, ad iracundiam subaudi; non cogitat malum, ut malum pro malo refundat; non gaudet super iniquitate, subintellige alterius, ejus enim iniquitas nulla est; omnia suffert patienter, omnia credit, omnia sperat dicta vel promissa a Deo, omnia sustinet*¹ obediendo humiliter. Qui ergo ex charitate obedit, legem mandatorum Dei adimplet; quam sine charitate alias omnino implere non potest, ideo ipsa est finis legis, mandatorum impletio et terminus perfectæ consummationis juxta illud: *Omnia consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis*². *Hæc est testimonium conscientiæ nostræ*³,

⁸¹ Psal. 103. ⁸² Psal. 91. ⁸³ Prov. 1. ⁸⁴ Psal. 88. ⁸⁵ Dan. 3. ⁸⁶ Psal. 110. ⁸⁷ Psal. 96. ⁸⁸ Rom. 5. ⁸⁹ Psal. 118. ⁹⁰ Psal. 18. ⁹¹ Hebr. 10. ⁹² Psal. 29. ⁹³ Psal. 118. ⁹⁴ Ibid. ⁹⁵ Ibid. ⁹⁶ Eccl. 3. ⁹⁷ Psal. 110. ⁹⁸ Psal. 95. ⁹⁹ Joan. 14. ¹⁰⁰ Ibid. ¹⁰¹ Jac. 2. ¹⁰² Exod. 20. ¹⁰³ I Cor. 15. ¹⁰⁴ Ibid. ¹⁰⁵ Psal. 118. ¹⁰⁶ I Cor. 1.

hæc est gloria nobis eveniens a Spiritu veritatis. Spiritus enim veritatis perhibet testimonium spiritui nostro ⁴, quod filii Dei sumus regenerati in spem vitæ per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis; quam regenerationem Joannes evangelista insinuans dicit: Scimus quia *qui natus est ex Deo non peccat* ⁵, quia cœlestis generatio, innovatio scilicet charitatis, eum servat, id est charitas, per quam prævidit Deus eum fieri conformem imaginis Filii sui. Nam etsi David proditori adulterium homicidiumque adjecerit ⁶, licet septem dæmonibus Magdalena laboraverit ⁷, licet Petrus culpam apostasiæ incurrerit ⁸, non est tamen qui eos de manu Domini erueret. Charitas vitæ innovatio est, per quam crucifigitur et exterminatur in nobis vetus homo, terrenus, carnalis et animalis. Sic ambitiones et concupiscentiæ, mala opera, prava desideria charitate omnia nova faciente evanescent, nunc autem si qua nova creatura est, in ipsa vetera transcrunt.

CAP. XXXII. *Item de dilectione proximi, et progressu ejus.*

Charitas nunquam otiosa est, semper in alterum se porrigit, vel in proximum, vel in Deum. Natura nimirum charitatis est et amare et velle amari; sicut non potest non ardere, sic non potest charitas non amare. Amor siquidem ignis est, et amare ardere est. *Ignem*, inquit Dominus, *veni mittere in terram* ⁹. Ignis semper ad exteriora se porrigit, et incendens alia interius in se crescit. Sunt equidem homines amantes se, et suis servientes desideriiis, hi mortui sunt viventes. Sicut scribit Apostolus ¹⁰ de vidua, quæ in deliciis vivens mortua est. Proprium amorem, seu primatum, Apostolus reprehendens: *Erunt*, inquit, *homines se ipsos amantes* ¹¹, ita solliciti circa propriam curam, ut de proximi necessitate non curent. Dilectio sane sese transfundit in alium, quia esse solitaria dedignatur, et ideo vult communicari alii ne sit sola. Quia ergo illo summo et beatissimo dono, cum illud obtinuerimus, unusquisque pro sua capacitate fruatur; capaciores autem erunt omnes simul, quam singuli, si per se censeantur, procul dubio cumulatior erit illa felicitas. Siquidem plene habere quis non potest, nisi habere possit in altero. Verum habere, vel suum facere bonum alterius non poterit, nisi bona alterius in eo dilexerit. Sed nec bonum in altero diliget, nisi alterum ipse amet. Congruè igitur secundo præcepto divinæ legis auctoritas nos informat: *Diliges*, inquit, *proximum tuum* ¹². Cæterum, quare Deus summa nostra beatitudo fructus est in se et in nobis, atque in proximo, ideo ipse ex toto diligendus est tibi, ut diligas eum *ex toto corde tuo et ex tota anima tua, et ex omni virtute tua* ¹³. Pro-

A plera, quia de felicitate proximi tantum gaudebis, quantum de propria, recte subjungitur: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* ¹⁴. Duo ergo nobis diligenda sunt ad fruendum, Deus et proximus, dissimiliter tamen. Deus, ut eo fruamur in se ipso et propter se ipsum; proximus, ut ipso fruamur in Deo et propter Deum. Proprie autem dicimur frui Deo, proximo vero improprie, licet Apostolus ad discipulum suum dicat: *Ita, frater, te fruar in Domino* ¹⁵. Cum autem scriptum sit: *Deum nemo vidit unquam* ¹⁶; Deus autem, *qui lucem habet inaccessibilem* ¹⁷ nostris cordibus sæpe aliquantulum suæ lucis clementer infundit; cumque de illo scriptum sit: *Domine, apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen* ¹⁸; ipse nihilominus est fons, *cujus impetus lætificat civitatem Dei* ¹⁹. Ipse per Isaiam dicit: *Ecce ego declino in vos ut fumen pacis, et ut torrentis inundans gloriæ gentium* ²⁰. Et quæ est hæc civitas, quam fluminis impetus lætificat ²¹, et quæ a voluptatis et gloriæ torrente potatur, nisi eorum communio, quorum unum cor et animam unam facit Deus ²², in glutino charitatis. *Diliges*, inquit, *proximum tuum sicut te ipsum* ²³? Ac si dicat: Dilige consortem naturæ tuæ, qui tibi futurus est consors gloriæ meæ. Dilige te ipsum in altero, agnosce te in imagine mea, et propter me misericorditer age cum proximo tuo, ne tibi apud me misericordiæ aditum intercludas. Quocirca Deus bonorum nostrorum non indigens, nobis delegavit pro se fratres et proximos nostros, quibus quasi ejus vicariis beneficia impendamus, quæ si egeret eidem exhibere vellemus. Quomodo quis Deo, qui nullo eget, et quem videre non potest, impendet misericordiam, si fratri qui indiget, et quem videt, compassionis affectum non exhibet? Prius equidem se diligebat homo propter se, et erat carnalis hic amor. *Prius autem quod animale, deinde quod spirituale* ²⁴. Ideo autem est hic carnalis amor, quia *nemo carnem suam odio habuit* ²⁵. Porro ne de cætero hic amor latius evagaretur in malum, apponitur ei frenum temperantiæ, et indicitur ei præceptum, quatenus consortem naturæ suæ diligit, ut se ipsum. Quantum ergo voluerit homo se ipsum diligit, dummodo proximum in mensuram ejusdem dilectionis admittat. Exigit autem amor proximi idem velle, idem nolle. Item Deum diligere, Deum petere, et in omnibus secundum Deum mutuis voluntatibus consentire.

CAP. XXXIII. *Quando ratione proximi debeat omnium plena esse communio.*

Est equidem in vera proximi charitate plena communio. Sive enim aliquid, quod deceat communicari, quis habeat, vel non habeat, tamen charitas illud habenti et non habenti communicat.

⁴ Joan. 1. ⁵ I Joan. 3. ⁶ II Reg. 11. ⁷ Luc. 8. ⁸ Matth. 26. ⁹ Luc. 12. ¹⁰ II Tim. 3. ¹¹ Matth. 22. ¹² Marc. 12. ¹³ Ibid. ¹⁴ Phil. v. 20. ¹⁵ I Joan. 4. ¹⁶ I Tim. 6. ¹⁷ Psal. 35. ¹⁸ Psal. 45. ¹⁹ Isa. 66. ²⁰ Psal. 45. ²¹ Act. 4. ²² Matth. 22. ²³ I Cor. 15. ²⁴ Ephes. 5.

Quod enim habet, commune facit aliis, et amat in aliis, quod non habet. In adversis etiam specialiter habet locum voluntatum communio, per quam efficitur uterque unius necessitatis; ut cum unus patitur, et alius condoleat. *Gratia siquidem Domini nostri Jesu Christi et charitas Dei et communicatio sancti Spiritus* ²¹ istos mutæ communionis affectus operatur in nobis. Nec enim charitas sine communionem est, nec sine communionem Spiritus sanctus. Charitas autem diffunditur in cordibus electorum per Spiritum sanctum qui datus est eis ²².

CAP. XXXIV. *Quod summa communio sit in S. Trinitate.*

Summa quidem communio, aut potius unio in sancta Trinitate est, et ab ea quasi de fonte luminis in homines beneficium communionis emanat. Nimirum non est Deus singularis, aut solitarius, quia trinus est unus; nec decebat solitarium esse, aut snæ beatitudinis consortem non habere. Cum ergo Pater et Filius et Spiritus sanctus sint una vita, una essentia, eorum communis est vita, essentia, et natura. Est autem vita de vita, essentia de essentia, natura de natura, Filius a Patre, et Spiritus sanctus ab utroque. Filius vita est, qui dicit: *Ego sum vita, veritas et vita* ²³. Cumque ipse vita sit, in se vitam habet a Patre. Sicut, idem inquit, Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso. In sancta Trinitate tanta est communio, ut sapientia, potentia, æternitas, et omnia quæ pertinent ad Trinitatis essentiam sint unum, nec illi uni præiudicet distinctio personarum. Sic ergo quidquid Filius habet a Patre, totum hoc habet cum Patre. *Splendor enim est gloriæ, et figura substantiæ Dei* ²⁴, et imago ipsius. Sicut autem Filius vita est a Patre, sic Spiritus sanctus vita est ab utroque, ipse eorum amor, amorum nexus et æterna communio. Pro hac ineffabili communionem per quam Pater et Filius et Spiritus sanctus, sunt eadem vita, eademque essentia, dicit Filius ad Patrem: *Pater mea omnia tua sunt, et tua omnia mea sunt* ²⁵. Item Joannes: *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manum ejus* ²⁶. Rursum Veritas dicit: *Pater diligit Filium, et omnia demonstrat ei quæ ipse facit* ²⁷.

CAP. XXXV. *Quod sancta communio a Deo emanet in angelos et homines.*

De hac ineffabili unione, de qua Filius dicit: *Ego et Pater unum sumus* ²⁸, emanavit quædam communio amoris in angelos, in qua per Filium et Spiritum sanctum firmati sunt, sicut scriptum est: *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* ²⁹. Propterea in eis est idem velle, idem nolle; ideo amantur singuli a singulis, et a singulis univerei; ad inlar communionem angelicæ diffusa est Dei charitas in hominum cordibus

A *per Spiritum sanctum* ³¹. Sic enim Dominus per Joëlem quandoque promisit: *Effundam, inquit, de spiritu meo super omnem carnem* ³². Hujus Spiritus communicatio procedit in hominum corda, ut quæ propria sunt unius, fiant aliis ex charitate communia. Quod B. Petrus insinuans ait: *Unusquisque sicut accepit gratiam ad alterutrum administrantes* ³³; si quis loquitur, sicut sermones Dei; si quis ministrat sicut ex virtute, quam administrat Deus, ut in omnibus honorificetur Deus. Ab hoc ineffabili fonte summæ et individua Trinitatis derivationem accepit ista communio, et in unitate Spiritus, fidei, et baptismi Ecclesia primitiva fundata est, sicut Apostolus breviter tangens: *Unus, inquit, Spiritus, una fides, una anima, unum baptisma* ³⁴.

B In hac autem communicatione Spiritus, fidei et baptismi erat multitudinis credentium cor unum et anima una. Ecce intima unio cordium et idemitas voluntatum; nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant eis omnia communia; dividebatur autem singulis prout unicuique opus erat ³⁵. Sed quid sibi volunt, ista communio et ista distributio? Nam distributio rem distributam ei cui datur appropriat; communio vero, habere aliquid proprium detestatur. Porro charitas vitium proprietatis abhorrens, quæ distribuuntur non vult esse propria, sed ut in communionem transeant distributa. Testimonio siquidem Apostoli: *Divisiones gratiarum sunt, et divisiones ministrarionum sunt, et divisiones operationum sunt. Unicuique datur manifestatio Spiritus ad utilitatem* ³⁶; unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic ³⁷. Facit autem charitas, ut quod unusquisque proprium accepit, non sibi, sed Deo, sed proximo acceperit, ut non suam, sed Dei gloriam, non suam, sed utilitatem proximi ex Dei munere quærat. Charitas enim non quærit quæ sua sunt ³⁸, sed quæ Jesu Christi, aut in Jesu Christo proximi sui. Vides oculo fidei, quod in illa sacratissima Trinitate una est virtus, una est essentia, quæ tribus personis communis est. Persona enim a persona propria notatione discernitur, et beneficium communionis, aut potius unionis impendit, quod solus Pater est Pater, vel solus Filius. Filius est enim Pater non sibi, sed Filio, cui de sua substantia genito dedit vitam habere in semetipso. Facit ergo charitas, ut omnia sint inter proximos communia, et tamen singulis propter proprias necessitates propria sunt conferenda subsidia. Quod enim unusquisque sic recipit, a communionis beneficio non recedit. Habent enim et sibi alii quod habent, imo alii minus, amplius sibi. Intelligent ergo homines, quidquid recipiunt ex dono gratiæ celestis, non suum sed omnium esse. Timeant sibi obesse, quod eis a Deo inditum est, nisi faciant in

²¹ II Cor. 13. ²² Rom. 5. ²³ Joan. 14. ²⁴ Hebr. 1. ²⁵ Joan. 17. ²⁶ Joan. 3. ²⁷ Joan. 5. ²⁸ Joan. 10. ²⁹ Psal. 52. ³⁰ Rom. 5. ³¹ Joël. 2. ³² I Petr. 4. ³³ Ephes. 4. ³⁴ Act. 4. ³⁵ I Cor. 12. ³⁶ I Cor. 7. ³⁷ I Cor. 13.

commune prodesse. Eis enim gratia obest, si aliis per eos non prodest. Quod si communicant gratiam, transferunt eam in Dei gloriam. Propterea quicumque communicat donum Dei, ei dabitur et abundabit. Et is vere habet id quod habet, ei vero qui sic non habet, et id quod videtur habere, auferetur ab eo. Gratia siquidem Dei homini data est in creditum, et in causam mutui transit; accipientem enim obligat Deo et proximo, Deo ad exhibendam gloriam, proximo ad gratiam communicandam. Illic est *justus, qui miseretur et commodat* ³⁹. Homo vero delinquit, si contra pactum dati et accepti, seu crediti et mutui venire præsumat. Scriptum est enim: *Mutabitur peccator et non solvet* ⁴⁰.

CAP. XXXVI. Quod non est communio bonorum ad malos.

Huic fonti, huic sanctæ communioni non communicat alienus. Avarus enim aut cupidus, seu quisquis est fidei Christianæ contrarius, divisus est. Qui autem dona Dei communicat, indivisos ad proximum conservat affectus; iste ut columba et turtur, Abraham ex præcepto Domini dividente vaccam et capram, atque arietem, et ponente utrasque partes altrinsecus nullam recipit sectionem ⁴¹. Sit ergo proximi ad proximum individua communionis affectio, sic tamen ut nunquam sit ibi assensus in malo. Sic diligatur proximus, ne laudetur in desiderii animæ suæ ⁴². Quicumque peccatorem in hoc diligit, proximum bene odit. Nam, sicut prædiximus, non est proximi vera dilectio, si non fundetur et firmetur in Christo. Christus equidem ipse est communionis nostræ vinculum, firmans inter nos *Spiritus unitatem in vinculo pacis* ⁴³. Et qui, juxta verbum Job ⁴⁴, *facit pacem in sublimibus suis ipse est pax nostra, quæ fecit utraque unum* ⁴⁵. Consilio itaque B. Petri ⁴⁶ mutuam in nobismetipsis charitatem studeamus habere, quam sincera benevolentia foveat, quam simulatio non adumbret, nec suspicio interrumpat. Hanc hominum cordibus Christus imprimat et exemplo confirmat. *Hoc est, inquit, præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos* ⁴⁷.

CAP. XXXVII. Quod ex mutuo membrorum nostrorum obsequio in amorem proximi erudimur.

Illud etiam in proximi dilectione notetur attentius, quod ipsa natura corporis nostri ad mutæ charitatis observantiam nos informat. *Multi enim unum corpus sumus, alter vero alterius membra* ⁴⁸. Unus autem Spiritus universa membra vivificat, eorumque compages mutuis obsequiis et æterna compassionem conciliat. Oculus non solummodo sibi videt, sed dirigit gressus pedum. Os non solum sibi comedit, nec stomachus sibi soli digerit; sed utrumque communi utilitati membrorum deseruit. Lingua, si quod membrum læditur, molestiam illius compassionem suam faciens, lædentem redarguit, dicens: Quid me lædis? Cor de communi utilitate sollicitum

consilia membris omnibus profutura disponit. Manus quæ nec famulari quandoque membris abjectioribus erubescunt, se in usum publicæ utilitatis exercent. Quod si manus una casu aliquo forte lædat alteram, illa quæ læsa est, non repercutit, nec se erigit in vindictam. Manus autem, quæ lædit, quasi se ipsam accusans remedia meliora, quæ potest, læsæ sorori apponit, et ex humilitate, ex sollicitudine sua sibi indulgeri postulat, et omnem suspicionem malitiæ studio sollicitæ compassionis eliminat. Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud membrum senserit gladium imminens, ipsa suum minime discrimen attendens, plus alii quam sibi timens gladium excipit: et, ut alii parcat, ipsa non sibi parcat. Sit ergo in nobis lex illa communionis, quæ in membris nostris scripta est, ut unus Spiritus nos omnes quasi unum corpus vivificet, ut per veram cordium unionem maneamus in Deo, et Deus in nobis, quatenus omne corpus per nexus et juncturas membrorum et compages crescat in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

CAP. XXXVIII. Quod ex præcepto Dei tenemur diligere inimicos.

Inter proximos diligere præcipimur inimicum, et præcedentibus adversari videtur: Habere odio inimicum ⁴⁹; quod mirabili artificio charitatis dispensatio divina decrevit; ut scilicet, voluntas hominis, quæ prompta est in odium inimici, mandata dilectionis imperio refrenetur, et quæ nimis erat præceps ad diligendum amicum, censura divinæ legis, quæ inimico indicit odium, temperetur. De virginitate, de eleemosyna, de humilitate, de possessione dimittenda et danda pauperibus, de visitandis infirmis, et de aliis operibus misericordiæ consilium habemus a Domino, et de his, licet indictam quandoque necessitatem non habeant, retributionem expectamus æternam. Verumtamen de inimici dilectione certo et expresso sententiæ decreto Dominus in Evangelio nos astringit, ita quod si quis inimicum non diligit, divinæ legis prævaricator existit. *Diligite, inquit, inimicos vestros, et benefacite his qui oderunt vos, et orate pro persequentibus et calumniantibus vos, et modum mercedis adjungens: Ut stis, inquit, filii Patri vestri qui in cælis est* ⁵⁰. Summa bonitas Deus est, in cujus amore vim tuæ voluntati facere te oportet, ut sicut *solem suum facit oriri super bonos et malos* ⁵¹; ita eodem oculo gratiæ amicum et inimicum pro Christo respicias. Si amicum diligis, quia te amat, lex amicitæ hoc exigit; si amicum pro Christo amas, hoc accedit ad meritum. Sed tanto differentius et eminentius mereris gratiam Dei, si tuæ pro Christo imperans voluntati, inimicum diligis propter Deum. Audi quid Veritas in Evangelio dicat: *Si diligitis eos qui diligunt vos, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani hoc faciunt* ⁵²; sed et ursæ et leones et lamæ circa suo-

³⁹ Psal. 36. ⁴⁰ Ibid. ⁴¹ Gen. 15. ⁴² Psal. 10. ⁴³ Ephes. 4. ⁴⁴ Cap. 25. ⁴⁵ Ephes. 4. ⁴⁶ I Petr. 4. ⁴⁷ Joan. 15. ⁴⁸ Rom. 12. ⁴⁹ Matth. 5. ⁵⁰ Ibid. ⁵¹ Ibid. ⁵² Ibid.

rum dilectionem naturæ inserviunt ⁵². At si Christi discipulus es aut professor, malefacientibus benefacere, et maledicentibus benedicere, et orare pro persequentibus te oportet. Exigit enim ordo celestis justitiæ et divinæ regula æquitatis, ut qui jam illuminati sunt a sole justitiæ, orent, ut eorum illuminentur adversarii, et qui tenebræ sunt, fiant lux in Domino, juxta orationem Prophetæ dicentis: *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domino, illumina tenebras meas* ⁵³. Paulus dicit: *Nemini malum pro malo reddentes* ⁵⁴, nec maledictum pro maledicto ⁵⁵. Christus, teste B. Petro, pro nobis passus nobis reliquit exemplum ut sequamur vestigia ejus ⁵⁶. Ipse pro suis crucifixoribus exoravit: *Pater, inquit, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* ⁵⁷. Hæc vestigia secuti sunt Jacobus et Stephanus ⁵⁸, quam plures etiam alii, qui inter angustias mortis occisores suos totis præcordiis animæ sibi astrinxerunt amplexibus intimæ charitatis ⁵⁹. Ille siquidem quem tuum reputas inimicum, sibi et non tibi inimicus est. Sibi obest, et non tibi; nocere hunc æstimas, et ipse ad innocentiam te promovet. Scriptum est enim ⁶⁰: Abel non esse potest quem Cain malitia non exercet. Si *malum pro malo, maledictum pro maledicto* retribuisti, jus in causa propria tibi dicit, teque in re tua judicem faciens, eum cui omne iudicium dedit Deus. Pater ⁶¹, qui dicit: *Mihi vindictam et ego retribuam* ⁶², quantum in te est iudicandi atque retribuendi potestate destituit. Tuis ergo pro Christo inimicis illum amorem exhibeas, quem te diligentibus exhiberes. Licet enim hoc tibi grave prima facie videatur, colliges tamen ex hoc amore dulcissimos vitæ fructus. Novum quidem præceptum est, a quo emanat ista dilectio. Nam, cum veteris legis edicto præcipiamur amicum diligere, et habere odio inimicum ⁶³, novæ legis censura constringimur inimicum diligere, non umbratice nec simulatorie, *sed opere et veritate* ⁶⁴. Ideo legislator non contentus dicere: *Diligite inimicos vestros*, sed aperte insinuans voluntate et opere diligendos, adjecit: *Benefacite his, qui oderunt vos* ⁶⁵. Et item: *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; et si sitit, da illi potum. Hoc enim faciens carbones congeres super caput ejus* ⁶⁶. Caput interioris hominis, est ratio; nec, ut ego puto, alias aliquis adeo crudelis est, qui ad collata beneficia non mitescat, qui ad proximi benevolentiam odium odio non habeat, qui cogitationes charitatis quasi carbones ignis remoto calore iracundiæ non accendat. In eo itaque qui te molestius inquietat, dilige imaginem Dei naturæ consortem, et sic peccatum ejus odio habeas, ut diligas peccatorem. Hoc est enim odium peccatorum: *Perfecto, inquit, odio oderam illos* ⁶⁷. Recole charitatem Joseph ad fratres impios ⁶⁸, Moysi ad populum rebellem ⁶⁹, David lugentis persecutores gravissimos Saul

A et filium parricidam ⁷¹. Et licet evangelicus legislator Christus prius promulgaverit hujus dilectionis decretum, multi tamen Patres antiqui, ejus gratia inspirante, humiliter observantiam coluerant.

CAP. XXXIX. *Quod secundum diversos hominum status in dilectione diversi sunt gradus.*

Illud autem dignum annotatione censemus, quod in proximi dilectione ordo et gradus eorum, qui diliguntur aut diligunt, sæpius variatur. Constat enim quosdam aliis præesse, quosdam subesse, alios vero coesse; quosdam etiam prodesse, aliis vero obesse. His omnibus necesse est iudicium discretionis adesse. Superior quidem debet inferiorem corripere, et si necesse est ad virtutis opera districte compellere; sit tamen in correptione dilectio, et exhibeatur in coactione compassio. Si vero inferior in ordine suo legitime conversetur, ut ad meliora conscendat, moveri potest, urgeri non potest, nisi salutaribus monitis et exemplis; maxime si superior ad hoc inferiorem anhelare cognoverit proprio desiderio voluntatis. Ad inferiorem pertinet consilium in dubiis a superiore petere, reverenter assistere, supplicare devote, humiliter obedire, æqualis suo æquali honesta suggerere debet: in lætis aut tristibus congratulationis vel compassionis affectus impendere, ejus utilitati vel necessitati succurrere, se mutuo fovere sanctis collationibus, et honore invicem prævenire, eum qui prodest, id est amicum tenetur amicus in præcordiis animæ et visceribus charitatis amplecti. Eum vero qui obest, id est inimicum, sustineat patienter, errata clementer indulgeat, diligit eum et impendat illi necessaria propter Deum. Si autem diligendus est proximus, ut ratio habeatur ad illum charitatis affectum, qua supra te diligis Deum. Nam si Deum non diligis, nec proximum diligis, nec te ipsum. Cum ergo proximum tenearis diligere sicut te ipsum, scias quod ex dilectionis mensura, qua diligis Deum, potes æstimare, quantum proximum diligas vel te ipsum. Patero, qui Deum non diligit, nec se. Si autem non diligit se, nec proximum sicut se. Ideoque ex dilectione Dei potes, quam habes ad te et proximum dilectionem, certa æstimatione metiri.

CAP. XL. *Si licita est dilectio, quæ pro utilitate aliena patitur animæ detrimentum.*

Illi autem enormiter errant, qui sic arbitrantur unumquemque proximum diligendum, ut duos plus quam unum diligere teneantur, et ex numero proximorum diligendi quantitas censeatur. Sane non dicitur: Diliges proximum quantum te, sed sicut te, nec ex multiplicitate proximorum multiplicanda est affectus charitatis. Sic enim centum aut omnium universitatem teneret diligere supra me, quod om-

⁵² Thren. 4. ⁵³ Psal. 17. ⁵⁴ Rom. 12. ⁵⁵ I Petr. 3. ⁵⁶ I Petr. 2. ⁵⁷ Luc. 23. ⁵⁸ Act. 7. ⁵⁹ Hebr. 11. ⁶⁰ Greg. Moral. l. ix, c. 39. ⁶¹ Joan. 5. ⁶² Rom. 12. ⁶³ Matth. 5. ⁶⁴ I Joan. 3. ⁶⁵ Matth. 5. ⁶⁶ Rom. 12. ⁶⁷ Psal. 138. ⁶⁸ Gen. 45. ⁶⁹ Exod. 32. ⁷¹ II Reg. 15 et 18.

nino rationi obviat et salutem humanam. Quam enim æstimationem dabit homo pro anima sua? vel quid prodest ei, si etiam ad salutem æternam lucretur universum mundum; suæ vero patiatur animæ detrimentum⁷³? Nec videtur huic sententiæ adversari, quod Moyses supplicans pro populo Israel dicit: *Domine, aut dimitte eis, aut dele me de libro tuo*⁷⁴. Et illud quod Apostolus ait: *Optabam aliquando anathema esse a Christo pro fratribus meis secundum carnem*⁷⁵. Moyses enim quasi materno affectu populum diligebat. Mater autem pauperula, si non alias intromittatur ad desiderabiles sibi cibos, nisi foris filium derelinquat, quid diceret, nisi aut mecum admittas filium meum, aut utrique interdicas introitum? Affectum quidem Moyses prodidit quem habebat ad populum, sed consilium non expressit. Sic etiam Apostoli verba ex affectu potius quam ex consilii iudicio censeantur. Quidam hoc verbum sic intelligunt, quod scilicet Apostolus optabat pro fratribus suis anathema esse a Christo, id est a secreto meditationis, ab orationis instantia et contemplationis arcano. Nam pro fratrum salute quodammodo separabatur a Christo, qui cum orando et contemplando vacaret et videret quam suavis est Dominus⁷⁶, ad mundi strepitum, et ad labores sæculi rediens, quodammodo avellebatur a Christo. Sane nullus aliquo præcepto, vel aliqua ratione tenetur, salutem animæ proximi perditione animæ suæ aut corporis ejus liberationem citra spem perpetuæ salutis proprii corporis interitu procurare. Quod enim præcipitur pro fratribus animas ponere ad vitæ contemptum, non ad animæ, pro qua Christus mortuus est, pertinet detrimentum. Sic enim pro fratribus animam ponere, non est animam perdere, sed salvare. Proinde his qui morte propria temporali dominos suos a morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, si potius salutem animæ suæ, quam liberationem alieni corporis in causa constituunt. Cum enim conscientia sua eis dictet, quod dominis fidem suis debeant exhibere, videtur etiam consonum rationi, quod suæ vitæ corporali vitam dominorum debeant anteferre. Verum si pro captanda potius gloria, quam pro fide servanda tali se discrimini objecerint, egerunt temerarie; quia in sola fama populari mercedem sui sanguinis posuerunt. Dilectionis itaque causa et maxime pro salute multorum potest quilibet salubriter morti suum corpus exponere. Ut enim pro salute totius mundi suæ patiatur animæ detrimentum, nec potest ratio nec amoris regula tolerare. Animam suam perdere est recedere a dilectione Dei, carere visione illius, et sententiam perpetuæ damnationis incurrrere.

CAP. XLI. *Quod delectabilis et necessarius est fructus in exercitio istorum affectuum ordinato.*

Sic ergo proximis diligatur, ut secundum exigentiam meriti, aut dignitatis ipsius unus alteri præfe-

ratur, et in amoris exhibitione certi ordinis mensura servetur. Propterea secundum gradum, modos et ordinum status unicuique dilectionis censura distribuat, quod ei debemus. Ad cujus rei evidentiam exemplar in anima diligentis quasi in arca Noe de impuitribilibus lignis, id est de sanetis compacta virtutibus assignemus et tristega, et mansiunculas, ut inimicos et amicos, extraneos et familiares in sinu cordis juxta singulorum dignitatem et ordinem collocemus. Bestias itaque bestiali scilicet crudelitate grassantes persecutores scilicet nostris receptaculis inferioribus deputemus. Quia vero sunt mansiunculae exteriores his, de hoc hominum genere, qui foris sunt exteriora concedimus. Illis vero qui nobiscum ejusdem fidei professione censentur, nequaquam ab interiori mansione repellimus, locum istis assignamus superiorem reptilibus et jumentis; his scilicet, qui *terrena sapiunt*⁷⁶, aut qui ventri aut libidini servientes in stercorebus ut jumenta putrescunt⁷⁷. Talibus exhortationis consilium, flagellumque correctionis impendemus et præ inferioribus. Sed post superiores vivendi subsidia indulgemus, in quibus his qui proximitate naturæ, vel humanitate officii, vel beneficio nutrituræ nos tangunt, interiora committimus: interiora cæteri non merentur. Sunt qui nec bestias feritate, nec pecudes ferocitate, nec reptilia terrenorum desiderio imitantur, sed nec statum humanæ firmitatis aliqua virtute transcendunt. Inter istos autem quanto quis nobis est aut carne conjunctior, aut gratia mortali acceptior, tanto sit nobis ad animæ præcordia et sinum charitatis interior. Sane locus prædictis eminentior volatilibus cedit. Isti pennis virtutum supra hominem transcendentes tanto sunt in arca Noe specie altiores, quanto eos credimus Deo familiariter iuhærentes. Inter quos illi, quos affectio nobis ætius in glutino charitatis univit, secretius in nostri pectoris arca et suavius reconditi exactissima cordis benevolentia foreantur. His omnibus examinet quidam gloriosior locus cui hujus arcae fabricator et rector *speciosus forma præ filiis hominum*⁷⁸, *splendor et figura substantiæ*⁷⁹ Dei Patris præsidet, omnesque cæteros ordines ineffabili claritate serenans attingit a fine usque ad finem fortiter, suaviter universa disponens⁸⁰. Ipse hujus spiritualis arcae latitudinem ad unum suæ dilectionis cubitum lineari dimensione traducit; ipse præ omnibus, ipse in omnibus nostros affectus in se dirigit; ipse in habitacula cordis nostri et superiorem et inferiorem sibi locum exigens in se ipso divitiis gloriæ suæ nobis indefessa et indeclinabili bonitate proponit.

CAP. XLII. *De diversitate affectuum, ex quibus et usus dilectionis æstimatur et fructus.*

Juxta hanc ordinum varietatem et graduum diversitas formantur affectus, a quibus motum et usum dilectionis mutuatur. Ad expressiorem vero notitiam affe-

⁷³ Marc. 8. ⁷⁴ Exod. 32. ⁷⁵ Rom. 9. ⁷⁶ Psal. 45. ⁷⁷ Phil. 5. ⁷⁸ Joel. 1. ⁷⁹ Psal. 44. ⁸⁰ Hebr. 1.

⁸⁰ Sap. 8.

ctuum, ex quibus dilectio nascitur, proficit, exercetur, videndum quid sit dilectio, qualiter in charitatem transeat, vel ab ea degeneret, aut in suæ nativitatis informitate subsistat. Iudicio et æstimatione quorundam, dilectio est quædam vis animæ rationalis appetitiva rerum, quas sibi quis eligit ad fruendum. Et licet hæc vis animæ naturaliter in se sit quoddam bonum, homo tamen pro sui libertate arbitrii vel bene utitur hoc bono per gratiam adfuturam, vel hoc bono abutitur per justitiam derelictam. Illius usus honus usus bonum amorem et hominem commendabilem facit. Usus enim versatur in tribus, in electione, in motu et statu. Electio est, ex deliberatione, motus ex desiderio et actu, fructus pensatur ex utilitate et fine. Deliberationis equidem est discernere inter amara et dulcia, inter delectabilia et aspera, inter Creatorem et creaturam, inter temporalia et æterna. Præcedit ergo electio rei, quam quis desiderat ad fruendum, ex illa electione movetur animus ad desiderium, ut cum adeptus fuerit, quod elegerit, fruatur eo, id est cum delectatione utatur. Sic est electio amoris inchoatio. Motus desiderii actus; finis vero sive utilitas, fructus. Si ergo mens id ad fruendum elegerit, quod oportet, et ad appetitum ejus moveatur, ut decet, eodemque fruatur, ut debet, tam dilecta electio, tam competens motus, tam salubris et desiderabilis fructus merito charitatis appellatione censeatur. Sic electione charitas inchoatur, exercetur motu, fruitione perficitur. Verum si animus eligat imprudenter, moveatur indecenter, turpiter abutatur, ex istis cupiditas oritur, incalescit atque perficitur. Habes itaque duos fontes boni, et mali duas origines seu radices. Omnium enim honorum radix est charitas; omniumque malorum radix est cupiditas⁸¹. Porro is, cui deliberatio circumspectior, intelligentia purior, oculus rationis acutior, considerans quantum homo alii creaturæ præcellit, quod quicquid desiderabile est in mundo perplexius hominem involvit miseriis, quam promoveat ad beatitudinis statum, metiens suæ per omnia privilegia dignitatis: videt quam salubriter homini lex divina præcipiat ei soli servire, cui servire regnare est, et illud solum appetere; in quo solo summa beatitudo est. Indignans ergo divitiis, aut deliciis temporalibus, avaritiæ, idololatriæ, pecuniæ, ei duntaxat devotam exhibet obsequiam, de quo Scriptura sacra præcipit, dicens: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*⁸². Quia igitur intelligit homo, quod tanta, tam sancta, tam sublimis et præeminens sit divina natura, ut sola possit hominem beatum facere, eum sibi specialiter eligit ad fruendum, cui deberi merito videt obsequium singulare. Sic Dei dilectio inchoatur, sic promovetur exercitio desiderii, ut tandem in usum desiderii convertatur. Ponit itaque lex divina, et in corde hominis scribit primum de dilectione, præceptum: *Diliges, inquit, Dominum Deum tuum*⁸³.

CAP. XLIII. *De motu ad desiderium.*

Porro qualiter in electione rerum, quæ præcedunt umbratilem felicitatis imaginem, quosdam exagitat spiritus vertiginis et erroris, jam delibavimus; restatque diligentius aperire qualiter et quibus adminiculis ad electionem appetendorum animus moveatur. Fit enim motus vel intus ad desiderium, vel foris ad actum. Ad desiderium; cum scilicet quodam interno appetitu movemur et allicimur ad fruendum; ad actum vero movemur, quando ad exterius agendum quadam amoris affectione compellimur. Et notandum quod amor a quibusdam vel intensius excitatur ad desiderium, vel ad actum, quæ cursum amoris dirigunt, eique formarum universitatem pro varia sui qualitate præscribunt. Sunt autem duo præcipue, quæ movent et excitant animum ad desiderium et ad actum, eisque species diversas imprimunt, affectus et ratio nimirum. Aliquando enim amorem affectus tantum, aliquando ratio vel ad actum exteriorem vel ad interiorem stimulat appetitum. Affectus est erga aliquid quædam animi spontanea dulcisque ac suavis inflexio. Affectuum unus est spiritualis, alius rationalis, alius irrationalis, alius officialis, alius naturalis.

CAP. XLIV. *De spirituali motu, qui duplex est.*

Spiritualis est, quando Deus occulta immissione gratiæ et inspiratione, vel alicujus verbo, seu exemplo, aut correctionis paternæ flagello aliquem ad diligendum quod honestum et salubre est, invitat ac desiderium vitæ correctionis inspirat. Est etiam spiritualis econtrario, quando in eum, quem Deus reprobat, fieri permittit immissiones per angelos malos. Sic miser ad illicita desinit. Sicut de quibusdam propheta commemorat: *Spiritus fornicationis decepit eos*⁸⁴. Nisi fallor Amnon filius David maligni spiritus immissione resolutus affectu noxiæ voluptatis⁸⁵, in propriæ sororis exarsit amplexus, domumque tanti patris contaminans incestu, fratris in se gladium provocavit, futurique denique parricidii, quo patrem suum infelix Absalon regni cupidus infestaturus erat, occasionem et materiam, seminavit.

CAP. XLV. *De rationali motu.*

Rationalis affectus est, qui ex alienæ virtutis consideratione procedit. Hic affectus audita quandoque triumphali martyrum passione, audientium corda quadam suavissima devotione perfundit. Qui enim audiens in B. Pauli memoria pericula luminum, pericula latronum, et cætera quæ longum est enarrare⁸⁶: insuper vocem fortis athleteæ, vocem virtutis, hominem in omnibus institutum per omnia in eo, qui ipsum confortat, paratum satiari et esurire, et abundare, et penuriam pati, paratum alligari in Jerusalem, et animam ponere pro fratribus suis, deside-

⁸¹ I Tim. 6. ⁸² Deut. 6; Matth. 4. ⁸³ Deut. 30.⁸⁴ Osc. 4. ⁸⁵ II Reg. 13. ⁸⁶ III Cor. 11.

rantem *dissolvi et esse cum Christo* ⁸⁷; quis, inquam, hæc in anima sollicita commemoratione describat, et non moveat cum quædam grata et suavis affectio? Quis recogitans verba constantiæ in B. Laurentio, beatoque Vincentio, cæterisque martyribus quasi scintillantia de corde ignito, et non accendatur erga eos suavissimus amor et prompta devotio? Illic affectus inter David et Jonathan suavissimi amoris primitias consecravit, ac socialis vinculum gratiæ, nunquam paterna commutatione solvendum gravissimo fœdere mutui charitatis innexuit. Visa namque immutabilis probitatis in adolescente constantia, qua loriceum gigantem puer inermis prostraverat ⁸⁸, quod aliis fuisset invidia seminarium, fuit in Jonatha virtutis augmentum. Anima ergo Jonathæ testimonio Scripturæ colligata est animæ David, et dilexit eum Jonathas quasi animam suam ⁸⁹. Hunc ipse Jesus misericorditer in se transformans affectum intuitus adolescentem, qui ei virtutes suas annuntiaverat, ut ait evangelista ⁹⁰, dilexit eum. Huic affectui contrarius est irrationalis, qui comperto alicujus vitio, aut artificio turpi, aut philosophia inanissima, aut stultitia in remilitari audacia alios ad indebitum illius amorem inclinat, et quod mirabilius est multis, quia prodigi sunt aut linguosi, seu detractores Deo odibiles, aut scurrilitatis aut sæcularis ineptiæ sectatores, hoc affectu plurimum favoris et applausus accommodat.

CAP. XLVI. De officiali affectu.

Officiale censemus affectum, qui obsequio conciliatur, aut donis. Moyses equidem, cum Pharaonis nequitiam declinaret, memorabili officio sibi sacerdotis Madian conciliavit affectum ⁹¹, cujus filias virgines, licet alienigena, viriliter a pastorum improbitate protexerat; admiratusque benevolentiam adolescentis eundem non solum sibi amicum, sed et generum fieri postulavit. Cæterum, cum rex David fugeret a facie Absalon ⁹², Berzelai Galaadites eum officiosissima devotione suscipiens ipsius et muneribus excitavit affectum, qui ejusdem animo adeo perseveranter inhæsit, ut rex inter præcepta testamentaria filio suo Salomoni tantæ munificentiæ recompensationem statim de hac vita migraturus indiceret ⁹³.

CAP. XLVII. De naturali affectu.

Est etiam naturalis affectus viri ad conjugem, matris ad filium, hominis ad domesticum sanguinis sui. *Nemo enim carnem suam odio habuit* ⁹⁴, et non potest mater oblivisci infantis, ut non misereatur filio uteri sui ⁹⁵; et qui suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior ⁹⁶. Hoc affectu ducti Patres antiqui narrantur astrinxisse suos posteros sacramentis, ut non alie-

nis, sed in patrum sepulcris eorum corpora sepelirent ⁹⁷, ut quorum animæ fuerant glutino charitatis unitæ, corpora etiam venirent beneficio sepulturæ. Matris affectum censuit sapiens Salomon in duarum meretricum disceptatione gladio explorandum. Cumque delato enas divisionem pueri regis prudentia decrevisset, matrem prodidit naturalis affectus. Sic cessit affectui, quæ improbitati non cesserat, et quæ laboraverat ne proprio pignore frustraretur, supplicavit ut potius inimicæ tradatur. *Obsecro, inquit, date huic infantem vivum, et non occidatur* ⁹⁸. E diverso, quæ maternæ pietatis expertus se ipsam observaverat in jacturam alterius, *Nec mihi, inquit, nec tibi sit, sed dividatur* ⁹⁹. Porro naturalis affectus in pectore sancti Joseph fratricidali præponderavit injuriæ qui ¹⁰⁰, cum fratribus dispensatoria severitate crimen explorationis impingeret, videns eos sera satis penitentia de fratris prodicione torqueri, secutus affectum, avertit se parumper ab eis, et prorupit in fletum. Hunc a piis visceribus David nec filii persecutoris abrasit immanitas; a quo cum ipse quæreretur ad mortem, injuriæ oblitus et memor naturæ, misit qui ejus obviarent insanis, se patrem in omnibus exhibens, persecutionem filii homicidæ dissimulans: *Servate, inquit, mihi puerum Absalon* ¹. Hunc ipse Salvator in se miserabili compassione transfudit affectum, dum videns civitatem quæ ipsius metropolis erat, et ex qua illi patres fuerant secundum carnem, naturali pietate commotus futurum ejus deploravit excidium ². Reor etiam, quod Paulus naturali compunctus affectu optabat quandoque *anathema esse a Christo pro fratribus suis secundum carnem* ³.

CAP. XLVIII. De carnali affectu.

Affectui naturali plurimum affinis est carnalis affectus, qui bifariam dividitur. Frequenter enim alicujus hominis, non virtus pensatur aut vitium, sed quadam exterioris hominis habitudine motus ad diligendum aliquem intuitus animus inclinatur. Verbi gratia, si forma elegantior, si sermo urbanior fuerit, si competentior habitus, si maturus incessus. Hæc in Moyse adhuc puero adeo gratia relucebat ⁴, ut contra tyrannicum Pharaonis imperium, quo masculos Hebræorum occisioni decreverat, tribus mensibus a suis parentibus servaretur, sicut Apostolus ait, *eo quod vidissent elegantem infantem* ⁵. Expositus denique periculo mortis elegantia formæ illius pietatem filię Pharaonis illexit. Qui adoptatus in filium magnus effectus est coram servis omnibus Pharaonis. Est etiam alius carnalis affectus, qui animum hominis ad desiderium noxiæ voluptatis emollit. Hic David ambulans in solario domus suæ ad speciem Bethsabæ prævenit incau-

⁸⁷ Philipp. 17. ⁸⁸ I Reg. 17. ⁸⁹ I Reg. 18. ⁹⁰ Matth. 19. ⁹¹ Exod. 2. ⁹² II Reg. 17. ⁹³ III Reg. 2.
⁹⁴ Ephes. 5. ⁹⁵ Isa. 49. ⁹⁶ I Tim. 5. ⁹⁷ Gen. 49. ⁹⁸ III Reg. 3. ⁹⁹ Ibid. ¹⁰⁰ Gen. 42. ¹ II Reg. 18.
² Luc. 19. ³ Rom. 9. ⁴ Exod. 2. ⁵ Hebr. 11.

tum⁶, præventum dissolvit, obruit dissolutum, et quem in alienæ uxoris dampnabilem animavit amplexum, quodam contrario motu in proprii militis crudelem armavit interitum. Illic affectus sapientiam Salomonis absorbit⁷, carnalique libidine dissolutum in spiritualis fornicationis barathrum detestabilis idolorum cultura dejecit.

CAP. XLIX. *Quod affectus sine consensu, multum nec prodest, nec obest.*

In omnibus istis affectibus circumspecta moderatione utendum est. Cum enim sint quædam origines, vel radices amoris eis excitati, nec multum utile, si boni, nec exitiabile, si mali sunt, æstimamus. Non est enim affectus amor, sed amoris origo. Nam in anima spirituali quem primo loco posuimus, plerique in sui perniciem sapius abutuntur, et per hunc ultimum carnalem scilicet, quamvis cæteris suspectior habeatur, justissimi homines ad probationis meritum titillantur. Quocirca non his affectibus moveri utile vel noxium judicamus. Quando enim hi affectus movent animum, aut visitatio aut tentatio est, si citra consensum animi adhuc ista in sua informitate subsistunt. Porro si secundum suos affectus moveatur animus desiderantis, jam ibi plena est ipsius consensio voluntatis. Consensio aut occulta est, et versatur interius, aut manifesta et usque ad actum exterius exercetur. Utrum autem secundum prædictos affectus mens humana moveri debeat ad amandum, qualiter, et quanta moderatione, sequentia plenius declarabunt. Verum, quia duo quasi amoris incentiva et curricula diligendi posuimus, affectum scilicet, et rationem, expedit ut, causa majoris evidentia, de motu rationis aliquid memoremus. Mentem etenim, quam ad Dei proximique dilectionem nullus affectus excitat, plerumque ratio movet tanto sacratius, tanto securius, tanto defecatius, quanto nihil est rationali amore præstantius.

CAP. L. *Quod rationalis affectus tripliciter excitatur.*

Ratio siquidem, ut ad sui desiderium Conditoris animum excitet torpescens, tribus innititur argumentis, necessitati nostræ, utilitati nostræ, Dei autem dignitati. Suadet ratio Deum esse diligendum, quia hoc nobis est necessarium, quia commodum, quia dignum; necessarium, ne damnemur, commodum ut salvemur, dignum, qui ipse prius dilexit nos, et recompensatio hujus dilectionis a nobis exigitur. Cum Deus sit summum bonum, sine quo nihil bonum, necesse est ut desideretur qui bonorum nostrorum non eget, et cujus beneficiis continue indigemus. Si ergo ratio ad Dei dilectionem animum movere incœperit, prosequitur negotium suum; sciens non posse obtinere quod desiderat, nisi præceptis ejus ad probationem veræ dilectionis obediat. Quia vero pensat ratio, quantum naturæ nostræ consortem non solum propria deliberatione, sed ex præceptione divina diligere

teneatur, inclinatur propositum suum, ut proximo consulat, et beneficium quod sibi vellet impendi, exhibens in eo sui Creatoris imaginem recognoscat. Cum autem omnis proximus, aut amicus nobis sit, aut non inimicus, vel etiam inimicus: amicus juvando vel consulendo, non inimicus non nocendo, inimicus officiendo; vides quod amicus est ex sanguine vel ex gratia, non inimicus ex innocentia, inimicus ex injuria. Ut ergo homo se amico impendat, tria proponit ratio; ut non inimico subveniat, duo; ut inimico succurrat, unum. Triplici enim ex causa debetur proximo beneficium, ex natura, ex officio, ex præcepto. Ex natura, quia homo vel forte domesticus est. Ex officio, quia beneficus et amicus. Ex præcepto, quia proximus, licet inimicus. Amplectitur enim ratio Dei præceptum, quod diligere præcepit inimicum. Talis ex ratione diligens, licet affectum in hac dilectione non habeat, charitatis tamen meritum non amittit.

CAP. LI. *Quod rationalis affectus tripliciter excitatur.*

Porro cum ordo charitatis et regula diligendi hoc exigat, ut non diligit homo quod diligendum non est, diligitque quod diligere debet, non æque aut similiter diligit, quæ inæqualiter, aut dissimiliter diligenda sunt, subtiliter et caute censeo distinguendum inter duos amores, qui ex affectu et ratione procedunt. Proponantur enim homines duo, quorum unus sit tranquillus, suavis, hilaris, sapiens et urbanus, qui suæ mortalitatis favore omnium sibi conciliet amorem; sit alter honestate maturior, provecior, sed austerior vultu, fronte tristior, sermone severior. Ut illum diligit, movetur intuentis affectus; ut hunc diligit, urget ratio et charitatis intuitus. Sciens id itaque homo animum suum ad aspectum illius quadam amoris suavitate perfundi, ad istius vero intuitum cor proprium inclinari, perplexus est, et veretur ne spiritum oporteat fines excedere charitatis. Cæterum, cum aliquem diligere incœperim, quia eum credebam sancta et morali suavitate conspicuum, si eum in aliquo vitiosum invenero, quædam pœnitudo incipit absorbere inchoatæ dilectionis affectum, et ex vitio fit mihi contemptibilis, quem virtutis opinio fecerat gratiosum.

CAP. LII. *Similitudines inter affectum amoris et appetitum cibi vel desiderium verbi.*

Ponamus ergo duplicem animæ esse cibum, virtutem scilicet ac vitium, ut sit alter cibus utilis, alterque noxius. Exterior autem hominis austeritas vel benignitas quasi duo vasa, alterum rusticianum, alterum vero urbanum, in quibus duo ministrantium cibaria censeantur. Cibus equidem utilis in vasis plerumque deformibus scienter sumitur; noxius autem nec in pretiosis admittitur. Evenit etiam, ut cibus vilior ob vasis decorem quandoque jucundius admittatur; pretiosissimus autem ob terrorem vasis vel non acceptetur vel cum ratione sumatur,

⁶ Il Reg. 11. ⁷ Ibid.

Sic in homine austero et gravi quandoque placet A durior habitudo, quæ ex ejus virtute procedit, et in alio, qui ad mores compositus est, displicet ex vitio ejus urbana jucunditas, quamvis prius fuerit dilectionis occasio. Pone iterum quod veritas, virtus, suavitas virium æstimetur, nimia vero mortum severitas quasi sermo incompositus et rusticanus, exterior autem hominis benevolentia quodam placore condita sit quasi sermo eloquentior et efficacior ad movendum. Vides quod ut in suavi colloquio non est suavitas admittenda, sic in duro rusticoque sermone, non est veritas aspernanda. Expressa similitudinis forma, nec in homine blando exterius et accepto placet vitium; nec in homine duro et severo virtus, cum vertatur in tedium. Quod si uterque vera et salubria persuadere noscatur, illius oratio etiam in crudo et indigesto sermone ingratanter admittitur, et in alterius assertionem provida et ornata, sententia salubris cum suavitate recipitur. Potest utique tam dissuta et divulsa esse, atque inepta oratio, ut licet utilitatem in se plurimam habeat, tædio tamen audita res afficiat. Denique ut in juvenili ætate solet eloquentia esse vivacior, hilarior, expeditior, ita et in senectute gravior, circumspectior et omnino maturior; nec hilaritas ejus in dissolutionis vitium transit, nec istius matura gravitas, vitium nimie austeritatis incurrit. Amatur igitur aliquis ex solo affectu, ubi aliquem diligendum ex exteriore habitudine arbitramur; ubi vero sola virtus causa diligendi est, ex sola ratione diligimus. Quod si ratio et affectus in una voluntate convenient, hic tertius amor erit præ cæteris quadam prærogativa præcipuus. Primus affectus dulcis est, sed periculosus; secundus durus, sed fructuosus; tertius ex affectu et ratione securus. Ad primum sensus ex parte dulcedinis mentem allicit, ad secundum ratio manifesta compellit, in tertio ratio ipsa ex affectione dulcescit.

CAP. LIII. *Ex dilectione discernuntur affectus.*

Ex præcedentium serie colligere potes, quod si in his, quæ eligimus ad fruendum perversa electio fuerit, perversa erunt ea, quæ ex electione sequuntur, ut talis amor non charitatis nomine sed cupiditatis merito censeatur. Potest præterea electio et ipsa sana esse, motus tamen interior exteriorque perversus. Poterit denique et electio et motus qui in desiderio est, ex ratione procedere; motus vero qui in actu est, poterit et electionem et interiore motum corruptione sua pervertere. Pone enim, quod aliquis Deum eligat ad fruendum, et in fructu aliquid carnale constituat, sicut fingunt fabulæ Judæorum, quod in vita futura epulis et carnis voluptatibus affluent, et quod carnes Behemoth in illa deliciarum affluentia nunquam deficient; electio quidem commendabilis erat, sed bonitatem illius expectatio desiderii perniciose contaminat. Sicut autem hic interior motus desiderii electionem reprobabilem facit, ita quandoque et actus exterior; ut si ad fructum vitæ sacrificiis

gentilium, aut Judæorum cæremoniis, vel superstitione aliqua venire contendit. Porro si sit electio sana, desiderium competens, actus commendabilis, sequitur hic amor regulatus, nec exorbitavit a limite charitatis. Erit itaque affectuosa, discreta et fortis ista dilectio, ut dulciter et prudenter, ac perseveranter rei dilectæ adhæreat, dulcedine sua vincat quidquid dulce vel concupiscibile in hac vita contra versutias Satanz, et contra tentationes occultas consilium discretionis opponat, fortitudine vero contra persecutiones insurgat.

CAP. LIV. *Sicut in dilectione Dei, sic in dilectione proximi electio locum habet.*

Circa proximi dilectionem eadem fere notanda sunt. Nam si electionem illius amoris aliquod desiderium turpe vel actus reprehensibilis subsequitur, restat ut ipsius electionis integritas violeetur. Illudque considerandum est, quod Deum diligendo, nobis consulimus, et non Deo. Deus enim bonorum nostrorum non eget. In dilectione vero proximi, quia ope mutua indigemus, expedit ut in his quæ ad necessitatem corporis et salutem animæ spectant, nobis invicem consulamus. Quanto circa hæc erit quisque ferventior, tanto in charitate perfectior. Hunc etiam amorem, nunc affectus, nunc ratio movet. Quocirca diligenti consideratione notandum est, qui affectus et in quantum ab homine sit sequendus. Sane spiritualis affectus, qui ex diabolica suggestionem procedit, irrationabilis etiam et carnalis, quos vitiosos esse nullus ambigit, non solum non sequendi sunt, sed a nostris cordibus radicatus eruendi. Proinde spiritualis affectus, qui ex Deo est, modis omnibus excitandus est, et salubriter promovendus.

CAP. LV. *Qui actus noster non sit celebrandus post affectum spiritualem.*

Porro hoc affectu nostrum expedit desiderium ferventius excitari. Excitandus est etiam eodem affectu noster actus, sed secundum hunc ordinari non potest. Voluntas enim bene operandi, quanto ferventior, tanto fructuosior semper erit. Sed si operationem nostram hic affectus ordinet, erit inordinata operatio, quia metas corporeæ possibilitatis excedit. Cum enim corpus hoc luteæ qualitatis sit, ex sua fragilitate passionibus diversis obnoxium, vim ferventis affectus ferre non sustinet. Ideoque nisi actus exterior aliquo moderamine temperetur infecto negotio quod assumpsit deficiet aut succumbet. Nimirum affectus modum nescit, vires corporis non metitur, et quodam impetu irruens in dilectum, solum id meditatatur, quod appetit, quod grave, quod arduum, quod molestum, quod impossibile, quod denique peremptorium præsentis est vitæ dulcissima illectus delectatione non sentit. Proinde quidam omnem in hoc affectu modestiam ignorantes, sui que impetum desiderii præcipitanter et importune sequentes debiliores sunt quam sanctiores, dum ipsa voluntas affectu immoderatiore oppressa tepescit. Et qui pro suarum

dispensatione virium ad omnium passionum injurias suum animum conquadrare debuerat, convertitur in die belli, et ubi victoria ex virtute pendebat, ibi ex sua temeritate succumbit.

CAP. LVI. *Quod secundum rationalem affectum noster actus quandoque dirigendus est, sed non semper.*

Rationalis affectus, qui ex alienæ virtutis contemplatione oboritur, cæteris perfectior est, quibus ad dilectionem proximi excitatur. Nec modicum virtutis indicium est amor ipse virtutis, et in maximum cedit meritum æmulatio charismatum meliorum. Quod desiderium nostrum, sive motus interior secundum hunc dirigatur non arbitror arguendum, imo commendabile reputatur. Si quis præsentiam ejus desiderat cujus instruitur verbo, B cujus gestu et habitu eruditur, cujus informatur exemplo, sed in actum, quæso, non transeat ille motus, ut quis corporaliter propter hoc longa interminatione vexetur. Quos itaque corporaliter adire non possumus, videamus oculo cordis, et eos sanclarum affectionum brachiis amplectamur. Quanto enim dignius est cælum terra, tanto spiritualis visus elegantior corporali. In jure siquidem civili possessio animi possessione naturali, id est incubatione corporali præstantior est; nec enim ita facile amittitur et per ipsam nec dominium usu capiendi acquiritur. Christus denique spiritualem fidei tactum a Maria exigit, dum eam a tactu prohibet corporali ⁸. De hoc tactu vel visu fidei dicit Paulus : *Et si cognovimus Christum secundum carnem, sed jam non novimus* ⁹. Thomas ex infidelitate mittit manum in latus dextrum et in fixuras clavorum Christi, sed per fidem melius et fructuosius tangit dicens : *Dominus meus et Deus meus* ¹⁰; ac si dicat : *Gloriosius est Christum nunc videre per fidem, quam vidisse in carne mortalem.* Illa vero præsentia præcipue consideranda est, quam expectamus in cohabitatione cælesti. Si autem sanctorum æternam desideramus præsentiam, expedit ut sancte et juste et pie in hoc sæculo conversemur. Et ista quidem sanctorum præsentia corporalis desideratur utiliter, nec semper utiliter quæritur. Ideoque hunc actum, non affectus, sed ratio moderetur. Gratissima erat Antiochenis Pauli ac Barnabæ præsentia corporalis, quorum doctrina, collatione et disputatione firmabantur in fide. Audientes tamen a Spiritu sancto : *Segregate mihi Barnabam et Paulum in ministerium, quo vocavi eos, quamquam repugnaret affectus, prævaluit ratio, et impo-* D *nentes eis manus dimiserunt eos* ¹¹.

CAP. LVII. *Quod officialis affectus, licet sit periculosus, tamen commendabilis est interdum.*

Sequitur officialis affectus qui, licet admittendus sit, tamen periculose admittitur. Dignum siquidem est, et consonum rationi, ut vicem rependamus a

manu obsequenti officium, gratias largienti. Illud tamen summe cavendum est, ne illectus obsequio, vel muneribus delinitus in vitio saveas vitioso. Nec mihi de illis sermo est, qui diligunt; munera, sequuntur retributiones, qui justitiam venalem habentes non hominibus sed muneribus favent. De his quidem loquimur, qui prius amaverunt hominem, quam munera ejus; non hominem propter munera, sed munera propter hominem dilexerunt. Et hic tamen suspitioni locus est, ne sit vitii ejus consentaneus, dum ejus obsequiis timet esse ingratus. Quorcumque diligenti consideratione perspicendus est status illius qui diligitur, ut si tanti sit meriti, qui dilectionis affectu sit dignus, transeat officialis affectus in rationalem. Et quem ob exhibita diligebamus beneficia, incipiamus diligere ob virtutem. Tali enim modo quo quandoque diligebamus rationabiliter, sed non dulciter hominem austerum et gravem, si se nobis exhibuerit munificum et benignum; qui prius placebat, sed non sapiebat; se velut in desiderium nostrum suavi affectione refundit.

CAP. LVIII. *Quis modus debeat esse in naturali affectu.*

Quis autem modus in affectu naturali servandus sit de cætero prosequamur. Sicut hunc affectum non admittere impossibile est, sic eum non sequi summæ virtutis est. Domestica siquidem parentum affectio refrenatur, dum electus discipulus a parentis sepultura retractus, audit a Domino : *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos; tu autem vade et annuntia regnum Dei* ¹². Naturalis affectionis quædam portio est amor sui. *Nemo equidem se ipsum odio habuit* ¹³ et tamen : *Qui venit ad me, ait Veritas, et non odit animam suam, non potest meus esse discipulus* ¹⁴. Et item : *Qui venit ad me, et non odit patrem et matrem, non potest meus esse discipulus* ¹⁵. Sed cum Apostolus contrarium dicere videatur, ut scilicet censeatur infidelis fideique transgressor, *qui suorum et maxime domesticorum curam non habet* ¹⁶; quid in tanta contrarietate dicemus? Sed inter istos amores distinguitur, ut licet homo erga se et suos naturali moveatur affectu, hunc modum tamen ratione moderetur. Quod enim hic affectus ex carne sit, perhibet Apostolus, dicens : *Nemo unquam carnem suam odio habuit* ¹⁷. Hunc tamen affectum circa se, et circa parentes, et circa vitam propriam, in quibus solet esse pronior, Dominus interdicit : *Qui non odit, inquit, patrem et matrem, adhuc autem animam suam, non potest meus esse discipulus* ¹⁸. Amoris autem modus secundum rationem apostolica auctoritate indicitur, *qui suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior* ¹⁹. Nam amor iste rationem sequitur potius quam af-

⁸ Joan. 20. ⁹ II Cor. 5. ¹⁰ Joan. 20. ¹¹ Act. 13. ¹² Matth. 8. ¹³ Ephes. 5. ¹⁴ Luc. 14. ¹⁵ Ibid. ¹⁶ I Tim. 5. ¹⁷ Ephes. 5. ¹⁸ Luc. 14. ¹⁹ I Tim. 5.

fectum, ut in domestico natura pensetur, aut necessitas, seu æstimatio meritorum. Quod autem affectus erga se, et erga parentes motum illiciti amoris insinuet; ex verbis Apostoli colligere potes, qui ad Timotheum scribens : *Scito, inquit, quia in novissimis diebus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati sine pace, criminatores, incontinentes, tumidi et protervi, voluptatum amatores magis quam Dei*¹⁰. Hic enim affectus mollia suggerit et suavissima, quod delicatum, quod tenerum et jucundum; quod vero arduum, quod asperum, quod utile, quod honestum refugit et abhorret. Utrumque amoris motum secundum affectum et secundum rationem Salvator brevi sermone distinguit : *Qui amat, inquit, animam suam perdet eam. Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam*¹¹. Hic amor affectionis est, hoc odium rationis. Propterea dicit sanctus quidam¹² : Si male amaveris tunc odisti, si bene oderis tunc amasti. Qui enim amat secundum affectum, utique odit, quia qui diligit ventrem, odit animam suam. Qui vero odit secundum affectum, secundum rationem diligit. Ideo vero additur, in hoc mundo, ut fiat major affectus expressio. *Quidquid enim in hoc mundo est, testimonio B. Joannis, aut concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ*¹³. Qui ergo secundum affectum amat animam suam, eam in hoc mundo utique amat, quia in concupiscentia carnis, vel in concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, quæ omnia ex affectu procedunt.

CAP. LIX. *De diversis causis affectuum.*

Et notandum quod alius est amor in Deo, alius propter Deum. Amatur quis propter se quando virtutes ejus hominem excitant ad amandum, et iste nec propter Deum nec in Deo diligitur. Si tamen amor iste divinam bonitatem ex gratiarum actione respiciat, jam causa hujus amoris est non affectus, sed ratio. Et licet non diligatur specialiter propter Deum, salubriter tamen exercetur a Deo. Inimicus autem, quem ratio et divini præcepti auctoritas suggerit diligendum, non meretur diligi propter se, sed diligitur propter Deum. Sic alios propter se, ut justos, alios in Deo ut amicos, alios propter Deum, ut inimicos, diligere certa ratione tenemur. Expediit ergo, ut hic naturalis affectus in omnibus et per omnia rationis moderatione ducatur; ut si prius mollis dulcisque sit, ex se aliquantulum indurescat beneficio rationis. Patriarcha Joseph prius erga fratres naturalem lacrymis protestatus affectum, ut a prodicionis crimine purgarentur, eis notam explorationis imposuit¹⁴. Salvator etiam civitatem Jerusalem prius intima compassione deploravit, et post impendium naturalis affectus, calamitates quas pro suis iniquitatibus meruerat, sustinere prædixit¹⁵. Proxi-

mos itaque salubriter affectu naturali complectimur, si honesti sunt; si vero laborare aliquo vitio cognoscuntur, instemus correctioni ut, sicut distinguimus in officiali affectu, discernatur subtiliter, ne aliquo consensu alieni vitii maculetur.

CAP. LX. *Quod unus affectus quandoque mutatur in alterum.*

Evenit autem plerumque, quod unus affectus terminatur, aut mutatur in alterum, et qui a virtute cœpit originem, habet frequenter exitum vitiosum. Erat virgo in partibus nostris nominatissima in abstinentiis, in orationum instantia, in lacrymis, in vigiliis, disciplinis. Cœpit eam vir sanctus diligere virtutis obtentu et tantæ opinionis obtentu, cœpit eam visitare nuntiiis, venerari muneribus, recreare colloquiis, cœpitque amor mutuus inter eos mutus fervere obsequiis; sic amor cui præstabat causam honestas, cœpit ex mutua liberalitate vigere, subitoque in officialem affectum transiit, qui ex sola prodierat ratione. Denique hic affectus dum se familiarius ad quædam blandimenta porrexit, cœpit ex naturali et officiali affectu carnalis ille, qui cæteris perniciosior est, latenter obrepere. Audivimus quosdam summæ perfectionis et probatissimæ opinionis qui, dum adolescentes pudicos et omni virtute conspicuos in ulteriorem familiaritatem virtutis amore et rationis intuitu admisissent propter officia cum sedulitate circa eos exhibita, cœpit rationalis affectus degenerare in alium, prius in officialem, postea in carnalem depravatus affectum. Et qui prius secundum rationis arbitrium modum dilectionis ordinaverat, captus in oculis suis, semper in hujusmodi aspectu licet causali vel transitorio motu illicito titillabat. Consultius ergo est, ut inspecta ætate vel sexu sinus propriæ mentis provida circumspectione claudatur, ne ad verba familiaria, vel inania blandimenta permittatur defluere. Nam in quantumlibet perfectis et sanctis, unus affectus in alium latenter et subito insensibiliter atque tam perniciose quam prodigiose mutatur.

CAP. LXI. *Quod affectus sæpe contrarii sunt et se oppugnant.*

Illud considerare oportet, quod ipsi affectus frequenter inter se alienantur, et invicem se oppugnant. Alter alterum a corde hominis eliminare nititur, ut homo varia in vota divisus et perplexus inter ambigua fluctuet in se, ignorans de duobus contrariis, quid potius eligatur. Summa igitur cautela utendum est, ne ab inferiore affectu superior et excellentior expellatur. Abraham jussus a Domino filium immolare contra naturalem affectum, nequam obduravit¹⁶; sed cum naturalis ei misericordiam suggereret in filium, spiritualis eum ad obedientiam excitavit in Deum. Duo illi affectus in sancti viri pectore compugnabant; ipse tamen Deum filio prætulit, et affectum naturalem spirituali postha-

¹⁰ II Tim. 3. ¹¹ Joan. 12. ¹² Aug. Tract. 51 in Joan. ¹³ I Joan. 2. ¹⁴ Gen. 42. ¹⁵ Luc. 19. ¹⁶ Gen. 21.

buit. Optimus adolescens Jonathas ²⁷, cujus animam animæ David rationalis affectus glutino charitatis unierat, non prodidit in injuriam patris consilium, quo David morti addixerat; sed rationalem affectum naturali discrete præposuit. Nec mirandum, si amici gratiam paternæ crudelitati præposuit ²⁸, qui propriam, sicut publice putabatur, injuriam pro amico immutabili virtute contempsit. Ipse etiam David, cum de ejus filio parricida populus victoriam reportasset, prius professor naturalis affectus officialem naturali præposuit, depositoque luctu, victori populo qui pacem fecerat in Israel, gratulabundus occurrit ²⁹. Salvator etiam affectus naturalis intuitu, quo nemo unquam carnem suam odio habuit ³⁰, cum clamasset ad Patrem, ut calix mortis transiret ab eo, si fieri posset, eundem spirituali, per quem Patri erat obediens, pro sua gratia et pro nostra salute submitit dicens: *Verumtamen, non sicut ego volo, sed sicut tu* ³¹. Proinde ratio hæc generaliter in his affectibus observetur, ut ille, quo mens humana excitatur in Deum, cæteris omnibus præponatur; deinde rationalis officiali, officialis naturali naturalisque carnali.

CAP. LXII. Quod delectabilis et necessarius est fructus in exercitio istorum affectuum ordinato.

Se ergo in affectibus istis provida circumspectione anima rationalis exerceat, et sentiat de Domino in bonitate et simplicitate cordis sui, seque cellam vinariam ignisque divini receptaculum tanta vigilantia studeat exhibere, ut in die bona Domini, et in hora beneplaciti ejus, cum audierit vocem Spiritus, et velut sibilum auræ tenuis sanctum susurrum, offerat affectionem puram fidelemque intelligentiam, ut spirituales fructus quasi de ligno vitæ colligere mereatur. *Sunt autem fructus, teste Apostolo, charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, castitas* ³². O felix anima, si benevolentiam ejus et inspirationem gratiæ cœlestis suarumque circa te præsentiam tibi certis liceat indicibus experiri! Tanget enim te quædam in ipsius recordatione suavitas, afflicteris nova et inexperta dulcedine, ut quasi abstracta et a te prorsus aliena exsultes quadam amœnitate cœlesti. Faciunt autem statim suæ præsentia fidei, quod omnes tui sensus hilaescent, serenatur intelligentia, tua desideria incalescunt, et aspiras in amplexu illius, quem tenere te sentis, et vereris, ne clabatur, et ideo quantum potes non quantum vis, ipsum quodam delectabili nexu intimæ charitatis astringis. Iste est, o anima! dilectus tuus invisibiliter, misericorditer et dignanter accedens, ut excitet te, ut se tibi inspiret in sinu tui amoris, tibi se insinuet, ut tuum accendat desiderium, ut illuminet interiores oculos, ut inflammet affectum, sicut pri-

mitias non plenitudinem suæ dulcedinis, non ad satietatem, sed ad degustationem tibi exhibet; ut quælicunque experientia probes quam dulcem, quam suavem, quam jucundum, quam delectabilem se tibi præbeat, cum apparuerit gloria ejus, cum eum videris revelata facie coronatum diademate Patris sui, quem nunc adoras in diademate suæ matris. Hæc est sobrietas sobria tamen. Unde Apostolus: *Sive vivimus, sive morimur* ³³, *Deo sobrii sumus* ³⁴; hæc sola ebrietas vino charitatis efficitur, sicut Sponsus in Cantico amoris insinuat dicens: *Comedite, amici, et bibite, et inebriamini* ³⁵. In vita præsentis panem lacrymarum in sudore vultus sui comedit ³⁶, anima militans Deo; post exitum hujus vitæ non pascetur pane doloris, quia jam non erit dolor, nec labor, quia priora transierunt ³⁷; sed amatorio poculo reficietur et inebriabitur, juxta illud: *Et calix meus inebrians quam præclarus est* ³⁸. De hoc etiam calice credo Isaiam dixisse: *Ad te quoque, filia Edom, venit calix, et inebriaberis* ³⁹. Inebriabitur ergo ab ubertate domus Dei, bibens vinum merum et novum in regno Patris Christi. Interim autem bibit vinum suum cum lacrymis in mensura, donec rex introducat eam in cellam vinariam, vel ipsam sibi cellam efficiat ⁴⁰, et in ea ordinet charitatem. Illa siquidem nunc diligens, sed nondum dilectionis fructum percipiens, et in solis affectibus se exercens, non dicit, vulnerata charitate ego sum; sed ad angelos atque animas sanctorum loquitur, dicens: *Adjuro vos, filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, dicite illi, quia amore languo* ⁴¹.

CAP. LXIII. Quod charitas dum est in desiderio, languor est.

Mirum tamen est quomodo amor sive charitas sit languor sponsæ vel animæ, cum charitas operiat multitudinem peccatorum ⁴²; et cum Maria Magdalene, quia multum dilexit ab infestatione septem dæmonum et septem criminalium languore sanata sit ⁴³. Porro amor languor est, dum amans ex desiderio dilatione torquetur, dum sponsi suspirat in amplexu. Sed qui sanat omnes infirmitates tuas, anima mea, tuum languorem fruitione curabit, quando se tibi ad habendum, ad videndum, ad fruendum facie revelata præstabit; et nunquam de cætero separaberis ab oculo, vel amplexu illius. Gaudet equidem Sponsus super sponsam, gaudebit super te Deus tuus. Tunc languoris angustiam fructus amoris excludet; languor enim excidet, sed non amor, quia *charitas nunquam excidet* ⁴⁴. Amor igitur nunc languor est, dum cruciatur desiderio utendi. Erit autem sanitas, quando jucundabitur usu desiderii. Utendi enim desiderium tantum differt ab usu desiderii, quantum fames a satietate, quantum appetitus a plenitudine voti. Interim ergo

²⁷ I Reg. 18. ²⁸ I Reg. 19 et 20. ²⁹ II Reg. 18 et 19. ³⁰ Ephes. 5. ³¹ Math. 26. ³² Gal. 5. ³³ Rom. 14. ³⁴ II Cor. 5. ³⁵ Cant. 5. ³⁶ Gen. 3. ³⁷ Joan. 21. ³⁸ Psal. 22. ³⁹ Thren. 4. ⁴⁰ Cant. 2. ⁴¹ Cant. 5. ⁴² Jac. 5. ⁴³ Luc. 7; Marc. 16. ⁴⁴ I Cor. 13.

graver infirmatur et languore conficitur, dum opem ferat illi super lectum doloris ejus. Vox autem languentis est et plangentis: *Sipate me malis, fulcite me floribus, quia amore languo* ⁴⁵. Initia siquidem virtutum flores sunt, et fructus honoris et honestatis. Mala vero maturiora, patientiæ sunt exercitia et exempla. Stipatur itaque malis anima, dum temporis præteriti fructus percipit, convertens in utilitatem propriam Christi flagella, opprobria, et dolores, et cætera quæ passus est usque ad ignominiam crucis, et hæc omnia transierunt. Christus enim *jam non moritur* ⁴⁶, fructum tamen quotidianum de ipsius passione colligimus; fulcitur sponsa floribus quos naturæ humanæ innovatio de Christi resurrectione produxit. Hiems enim transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, Ille nimirum qui dicit: *Ego flos campi, et lilium convallium* ⁴⁷; terram carnis nostræ, quæ sub maledicto veteri spinas et tribulos germinabat ⁴⁸, surgens a mortuis rediflorescere fecit, et in novæ regenerationis infantiam nos reduxit. His malis et his floribus stipanda et fulcienda est, ut ea quam habet ad Deum non torpescat affectio, donec recepta in amplexibus Sponsi, dicat: *Læva ejus sub capite meo, et dextera ejus amplexabitur me* ⁴⁹. Quidquid enim in primo Sponsi adventu de illius sinistra nunc recipit, comparatione gloriæ, quam in amplexu dexterae susceptura est, modicum reputabit, sicut scriptum est: *In sinistra ejus divitiæ et gloria, et in dextera ejus longiturnitas vitæ* ⁵⁰.

CAP. LXIV. De dimensionibus charitatis, et communi-
one sanctorum.

Sane sicut nunc Deus imperfecte et ex parte cognoscitur, sic etiam imperfecte diligitur. Cognitio enim, quam de Deo in præsentem habemus, si comparetur ad notitiam patriæ, quando revelata facie videbimus Deum, quando videbitur in gloria sua, quando ostendet faciem suam, et salvi erimus ⁵¹. Et sicut ingressus matutinæ lucis per tenuissimam rimam se habet, si ad meridianum splendorem conferatur quando sol lucet in virtute sua; sic dilectio Dei, quæ in hac peregrinatione habetur, quasi scintilla ignis exigua est ad magnum illius amoris ignem, quo justis cum seraphim in superna Jerusalem igne charitatis ardebunt. Nunc enim *ignis in Sion, tunc vero caminus erit in Jerusalem* ⁵². Cum autem in amore Dei erga nos sint, teste Apostolo, *longitudo, latitudo, sublimitas et profundum* ⁵³; charitati divinæ humana dilectio pro suæ insufficientiæ modulo se captat. Deus equidem non superficialiter dilexit nos, non mediocriter, sed plene, sed sincere, sed medullitius. Utinam et nos comprehendere possimus cum omnibus sanctis, quæ sit tantæ charitatis altitudo, longitudo, latitudo, profundum!

Altitudo est excellentia gloriæ, quam *preparavit*

A *Deus diligentibus se, quam non oculus vidit, nec auris audivit* ⁵⁴. Profunditas ejus est inclinatio divinæ majestatis a Patris cœqualitate usque ad formam servi, et exinanitio Filii usque ad mortem, et ignominiam crucifixi. Longitudo ejus est sine initio, sine fine. Dilectio enim ejus non incipit, nec desinit, quæ *ante mundi constitutionem elegit nos in dilecto Filio suo* ⁵⁵. Et sicut scriptum est, *Misericordia ejus ab æterno, et usque in æternum super timentes eum* ⁵⁶.

Latitudo ejus ampla, extensa et diffusa est in omnem benevolentiam modum. Ipse enim *vult omnes homines salvos fieri* ⁵⁷. Per ipsam *proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, ipsumque nobis donans, teste Apostolo, *nobis omnia donavit in eo* ⁵⁸, sic etiam pari vicissitudine charitas hominis se divinæ charitati conformi dimensione coaptat. Alta est, dum æterna et cœlestia contemplatur. Profunda est cum ab homine propter Deum vilitas et abjectio affectatur. Longa est, quia finaliter perseverat; fides enim et spes atque scientia et cætera evacuabuntur, *charitas autem nunquam excidit* ⁵⁹. Lata est quia leta est, quando in delectatione justitiæ cor hominis dilatatur. Lata est, cum extendit se non solum ad Deum et proximum; sed etiam amore pio amplectitur inimicum. Lata est, cujus mandatum latum est, dicente Propheta: *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis* ⁶⁰. O lata et dilatans charitas, quam magna est domus tua et ingens locus possessionis tuæ, cujus

C longitudinem et latitudinem et altitudinem; et profundum comprehendunt sancti! Utinam et nos cum eis eadem sagena charitatis possimus pariter comprehendere! Dilatata itaque charitas in sanctis tentorium suum, ut si Deum et proximum dilexerimus, recipiamur in communi exultatione sanctorum. Quocirca non angustemur in visceribus nostris, non coarctemur intra limites quantulæcumque justitiæ nostræ; credamus in Spiritum sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem, ut imperfectum nostrum videant oculi tui, Jesu, et in beneplacito tuo sanctorum communionem nostram insufficientia suppleatur. Si enim in sanctis dilexerimus Deum, et ipsi pro suorum meritorum exigentia suam nobis communicabunt beatitudinem apud Deum. Si enim in medio diligentium se erit *Deus omnia in omnibus* ⁶¹, necesse est ut affectus communes gaudiorum communio comitetur. Non solum itaque proximi sed tota Christi beatitudo communionem amoris et exultationis, atque alieni participatione gaudii nostra erit. Quod ergo minus beatitudinis in me habiturus sum, de beatitudine aliena supplebo. Bonum enim, quod in Deo vel in proximo diligam, diligendo faciam meum, ut perfectio gaudii alieni meum suppleat imperfectum. Vis, ut familiari exemplo rei hujus faciam tibi fidem? Videt

⁴⁵ Cant. 2. ⁴⁶ Rom. 6. ⁴⁷ Cant. 2. ⁴⁸ Gen. 3. ⁴⁹ Cant. 2. ⁵⁰ Prov. 3. ⁵¹ I Cor. 13. ⁵² Isa. 51.
⁵³ Ephes. 3. ⁵⁴ I Cor. 2. ⁵⁵ Ephes. 1. ⁵⁶ Psal. 102. ⁵⁷ I Tim. 2. ⁵⁸ Rom. 8. ⁵⁹ I Cor. 13. ⁶⁰ Psal.
118. ⁶¹ I Cor. 12.

mater filium suum, quem super omnia diligit regali unctione ac diademate imperiali sceproque et infulis augustalibus insigniri, quanta est matris dilectio, tanta est exultatio ejus ex filii honore, propriique fervorem amoris sui gaudii comitatur affectus. Sicut ergo gaudium filii sui atque populares applausus omniumque congratulationem sibi mater appropriat; sic in terra viventium unusquisque beneficio charitatis omnium beatitudini coexultat. O communio! o dulcedo amoris! o securitas, o requies, o Sabbatum delicatum! o aeternæ felicitatis introitus, quem pretiosior omnibus thesauris, desiderabilior omnibus divitiis, elegantior omnibus regnis operatur

A charitas de corde puro et fide non ficta⁶⁸. Quis mihi dabit hoc amatorio potu inebriari, hoc lethargo sopiri, ut totus a corde meo mortuus, totus translatus in amorem Dei et proximi, inter has duas sortes *in pace in idipsum dormiam et requiescam*⁶⁹? Quis me illi sanctæ communioni ascribet, ubi jucunditas angelorum transfundetur in omnes et ab omnibus refundetur in Deum, eritque Deus *omnia in omnibus*⁶⁹, ut sit ipse universis diligentibus eum, amor, gaudium, pax, vita, quies, claritas, securitas et jubilatio, satietas omnium desideriorum, æterna et consummata gloriæ plenitudo! Amen.

⁶⁸ II Cor. 6 ⁶⁹ Psal. 4. ⁷⁰ I Cor. 12.

PASSIO REGINALDI PRINCIPIS OLIM ANTIOCHENI.

Antequam comedam suspiro et quasi inundantis aquæ sic rugitus mens, quia timor quem timebam evenit mihi, et quodcumque verebar accidit. Sperabam in eo, qui spes nostra est, qui facit concordiam in sublimibus suis, ut sedata contentione quæ effusa est super principes; promissum terræ promissionis auxilium exhiberent hi qui se voto illius peregrinationis astrinxerant. Nunc autem verbum crucis, quod super fidelium mentes inaudito fervore charitatis accenderat, sic tepuit, sic quotidie torpore sepultum est, ut spiritum soporis et oblivionem mortis filiis hominum videatur Deus immisisse. Ubi est eorum devotio, qui singultuosus quandoque suspiriis et in perpetua lacrymarum inundatione dicebant: *Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea*⁶⁸? hi, quos in obsequium inflammaverat amor Christi, a fide et charitate quæ in Christo est degenerantes, militiam Dei in malitiam converterunt; eos autem qui aliis flamma et exemplo virtutum debuerant præluce, tanquam carbones desolatorios fumare video potius quam flammare; non tepide sed ferventer et cum omni cordis exultatione illuc ire debuerant, ubi de lapidibus vivis *fundatur mons Sion in exultatione universæ terræ*⁶⁹. Aperuerat et complanaverat iis Dominus viam vitæ, ut ingrederentur in illam requiem, ad quam Apostolus nos invitat; sed quia dolose egerunt in conspectu ejus, immittit eis Dominus rotam malorum, quibus inquit: *Juravi in ira mea, non introibunt in requiem meam*⁶⁷, magnatibus, qui signum crucis acceperant, parum videbitur servire Domino ad suscitandos tribus Jacob terramque promissionis tenendam, ubi fierent in lucem gentium, portarent-

B que nomen Domini usque ad extremum terræ. Jactati autem vento jactantiæ quasi filii effreni, *intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli*⁶⁷, ut eis merito verbum illud Salomonis aptetur: *Ventus et nubes et pluvia non sequentes, vir gloriosus promissa non complens*⁶⁸; terra itaque promissionis, in qua *steterunt pedes Domini*⁶⁹; ut verbis Job utar, *data est in manus impii*⁷⁰, paucique fideles, qui de ista strage lamentabili remanserunt, *æsimati tanquam oves occisionis mortificantur tota die*⁷¹. Sed et nobilis ille marchio, longa Tyri obsidione atque continua hostium impugnatione vexatus, et fame confectus, diutissime Occidentalium principum adventum et auxilium expectavit. In hac spe universa fortiter sustinuit, adventum bellicosæ gentis expectans, sed vereor ne sic eam præstoletur, ut Britones Arturum et Judæi Messiam. Scriptum est: *Maledictus qui confidit in homine et qui ponit carnem brachium suum, ideoque vir ille benedictus confidat in Domino et erit Dominus fiducia ejus*⁷²; *viriliter agat et confortetur cor ejus*⁷³, *habitet in adjutorio Altissimi et protectione Dei cæli commoratus*⁷⁴ exspectet eum, qui est *expectatio Israel*⁷⁵, ut sit brachium ejus in tempore tribulationis, atque per ipsum *salutem operetur in medio terræ*⁷⁶. Reprobatis enim magnatibus qui injurias Christi et fidelium sanguinem vindicare hactenus distulerunt, hunc sibi specialiter reservavit *ad faciendam vindictam in nationibus*⁷⁶, et de ipso cantetur quod in Salomone scriptum est: *Ab uno sensato inhabitabitur patria et a tribus infidelibus deseretur*⁷⁷. Pro liberatione regni Jerusalem nobis obtulerat Dominus regnum cælorum nec autem quia nos ejus oblatione minus

⁶⁸ Psal. 136. ⁶⁹ Psal. 47. ⁷⁰ Psal. 94. ⁷¹ Psal. 77. ⁷² Prov. 25. ⁷³ Psal. 131. ⁷⁴ Job. 9.
⁷⁵ Psal. 43. ⁷⁶ Jer. 17. ⁷⁷ Psal. 26. ⁷⁸ Psal. 90. ⁷⁹ Jer. 14. ⁸⁰ Psal. 73. ⁸¹ Psal. 149. ⁸² Eccli. 16.